
THE KASHMIR SERIES

OF

TEXTS AND STUDIES.

15
69
Washmir Series of Texts and Studies

No. XXXI

SRĪ

MĀLINIVIJAYA

VĀRTTIKAM

OF

ABHINAVA GUPTA

Edited with notes by

PANDIT MADHUSUDAN KAUL SHASTRI

M A M O L

Superintendent Research Department,
JAMMU AND KASHMIR STATE,
SRINAGAR

Published under the authority of the Government of

His Highness Lieut. General Maharaja

SIR PRATAP SINGH SAHIB BAHADUR

GCSI, GCIE KOCBE, LL.D.,

Maharaja of Jammu and Kashmir State



Srinagar :

PRINTED AT THE "KASHMIR PRATAP STEAM" PRESS.

1921

श्रीसोमानन्दनाथप्रभृतिगुरुस्वरादिष्टमन्त्रातिमात्रां

लब्ध्वा यत्रैव मन्यस्पष्टिमानि घटजामाथराद्वैतवाद्ः ।

रुमीरिभ्यः प्रसृत्य प्रकटपरिमलो रञ्जयन्मवदश्यान्

दंगेऽन्यास्मिन्नदृष्टा घृष्टाविमरयत्पर्यवन्द्यत्वमाप ॥ १ ॥

तरत तरसा संसाराब्धि विधत्त परे पदे

पदसविचलं नित्यालोकप्रमोदसुनिर्भरे ।

विमृशत शिवादिष्टाद्वैतानवोधसुधारसं

प्रसमयित्सत्मद्युत्पान्तःसमुत्सवदायिनम् ॥ २ ॥

ॐ

काश्मीर-संस्कृतग्रन्थावलिः ।

ग्रन्थाङ्कः ३१

श्रीमालिनीविजयवार्तिकम्

श्रीमन्महाभाहेश्वराचार्याभिनवगुप्तपादविरचितम् ।

श्रीभारतधर्ममार्तण्ड-काश्मीरमहाराज-

श्रीप्रतापसिंहवर-प्रतिष्ठापिते

प्रज्ञविद्याप्रकाश (रिसर्च) कार्यालये

तद्व्यक्त-परिद्वत-मधुसूदनकौल-शास्त्रिणा

इतिहासार्थं लक्ष्म्ये तत्परिद्वतसहाय्येन

संगृह्य, संशोधन-पर्यायाङ्कन-विपरिणादिसत्कणोपर

पाश्चात्यविद्वन्परिष्ठापनाधुनिकसुगमशुद्धशैल्युपन्यासादिभङ्गादि परिष्कृत्य
श्रीनगरे

“काश्मीर प्रताप स्टीम प्रेस” मुद्रणालये मुद्रणाधिरत्या प्रकाशयत्सुपनीतम्



संवत् १९७७

संस्काराब्दः १९९१

काश्मीर-श्रीनगर

(अस्य ग्रन्थस्य सर्वे प्रकाशन-मुद्रणकार्याधिकाराः प्रोक्तमहाराजसर्वेः
स्वायत्तीकृताः सन्ति)

ALL RIGHTS RESERVED

PRINTED BY P. VISI NATH & SONS 11, GOUDA BAZARS AND PEOPLE'S STORES

RAMMIE BEATAL STAM PRESS SRINAGAR

PUBLISHED BY THE RESEARCH DEPARTMENT J. J. H. STAT,

SRINAGAR

MĀLINIVIJAYOTTARAVĀRTTIKAM.

PREFACE

, Malinivijayottaravarttikam or Malinivarttikam is a gloss on Mālinivijayottara, one of the foremost works probably on the *Purāṇnaya* or the Eastern School of the *Tantras* in the *Advaita system* of *Kashmir Saivism*. It has been composed by *Mahā-mādhosura Abhinavagupta-āchārya* at the request of his two favourite disciples namely *Karna* and *Mandra*. The whole work has been thrown into two parts or *Kāndas*, the first part being devoted to the subject matter dealt with in the first seventeen chapters in the above *Tantra* and the latter throwing light on the remaining portion. The *Vārttikam* in question has got an inseparable connection with the above *Tantra* and is an indispensable guide in the field of *Tantric Literature*.

Two manuscripts, as detailed below, have been made use of in preparation of the present edition of this book,—

- (a). This Ms belongs to the manuscript section of the SRI PLATAP SINGH *PUBLIC

*Mālinivijayottara *Tantram* most probably belongs to the PURVĀMĀNĀYA as several authorities refer to it as PURVĀ SĀSTRA of *Tantraloka Com. IA - Pt. 66* also *8 Sutra Vimar. Page 96 I* *Uname, Swachh X Com, also Tantraloka Text 15, 33 46*

LIBRARY This is one of the oldest *Mss* in the stock. Its leaves are torn out here and there and number 250. The character in which the *Ms* is written is *old Śaradā* Kashmiri paper of old type, one half Foolscap in size, has been used in the *Ms*. On an average, a page contains 13 lines with sixteen letters in each. The first 11 leaves of the *Ms* seem to have been restored recently. The *Ms* is complete with a few slips of pen. It does not bear any date. The colophon at the end of the book runs thus— (प्रवस्तुरनामधेये पुरे पूर्वे क्षारमूर्तिर
काशमिनवगुप्त । मालिन्यादिमवाक्यं धार्तिकमेतद्वचयति स्म ॥
इति श्रीमालिन्याश्लोकवार्तिकमाचार्याभिनवगुप्तविरचित
समाहम् ॥) i. e., "The Kashmirian Abhinava Gupta, while living in the Eastern quarter of the city of Prastarascna 122, SRINAGAR, composed this gloss or *Varttika* on the first stanza of the *Malinī-yajottaratantra*. Thus ends the *Mālinī-śloka-varttika* composed by Acharya Abhinava Gupta."

This *Ms* is on new Kashmiri paper. There is no mention of the date when the copy of the *Ms* was made. It is complete and is written out in *Saradā* character with a few mistakes here and there. It belongs to late PANDIT RAMADEVYA BHATTAPAKA son of

* जयन्ति जगदानन्ददिपक्षरुपगृहमाः ।

परमेशमुद्योद्धृतज्ञानचन्द्रमरीचयः ॥

See Verse 11. Texta (Mal) in *varttikam* page 2.

PANDIT SUKĀDEVA of Srinagar, Kashmir, who lived the life of a *Saiva* teacher to the last day of his life.

In conclusion, I have to acknowledge my obligations to the Sanskrit and English staff of the Department, who have spared no pains in the way of correcting, collating and, in some places, deciphering the *Mss* used in preparing this edition which I hope will be useful not only to the general Hindu public but also to the persons wishing to avail themselves of the help that this book can contribute to their study in the *Advaita Saiva Philosophy of Kashmir*.

With these few prefatory remarks I leave the work to the indulgent judgment of the reader.

Dated Srinagar, } MADHUSUDAN KAUL
the 7th Dec. 1920 }

श्रीमालिनीविजयवार्तिकम्
श्रीमदाचार्याभिनवगुप्तपादविरचितम् ।

प्रथमः काण्डः

विमलकलाशयाभिनवसृष्टिमहा जननी
भरिततनुश्च पञ्चमुखगुप्तलचिर्वेनकः ।
तदुभययामलस्फुरितभाषविसर्गमयं
हृदयमनुचरामृतकुलं मम संस्फुरतात् ॥ १ ॥

यदीयबोधकिरणैरुल्लसद्भिः समन्ततः ।
विकासिहृदयाम्भोजा वयं स जयताद्गुरुः ॥ २ ॥
साभिमर्शपडर्धार्यपञ्चस्रोतःमधुज्ज्वलान् ।
यः प्रादान्महामर्थोधान्दौर्गत्यदलनव्रतान् ॥ ३ ॥
श्रीमत्सुमनिसंशुद्धसन्नक्रजनदक्षिणः ।
शंभुनाथः प्रसन्नो मे भूयाद्वाक्पुष्पतोपितः ॥ ४ ॥
गुरुभ्योऽपि गरीयांसं युक्तं श्रीचुखलाभिधम् ।
वन्दे यत्कृतसंस्कारः स्थितोऽस्मि गलितग्रहः ॥ ५ ॥
ततो गुरुतरः श्रीमान्भूतिराजो महामतिः ।
जयताद्भक्तजनतासमुद्धरणमाहसः ॥ ६ ॥
श्रीसोमानन्दसंबोधश्रीमदुत्पलानिःसृताः ।
जयन्ति संविदामोदमंदर्भा दिक्प्रसविणः ॥ ७ ॥

तद्दृष्टिसंसृतिच्छेदिप्रत्यभिज्ञोपदेशिनः ।
 श्रीमल्लक्ष्मणगुप्तस्य गुरोर्विजयते वचः ॥ ८ ॥
 अन्यसंख्यनवास्वादचमत्कारैकदुर्मदा ।
 येनानुत्तरसंभोगवृत्ता मे मतिपदपदी ॥ ९ ॥
 तदेकमेवतामाप्य स्वात्मन्येव तथा स्थिता ।
 तदस्याः श्रोन्मिपन्त्येव विविधा नादसंयदः ॥ १० ॥
 सच्छिष्यकर्णमन्द्रान्यामार्थितोऽहं पुनः पुनः ।
 वाक्यार्थं कथये श्रीमन्मालिन्यां यत्काचित्कचित् ॥ ११ ॥
 श्रीचित्त्येतेतरत्याभ्याश्चर्याश्चर्याश्चर्याः ।
 वर्तनावर्त एतस्मिन्साधु शास्त्रं च वार्तिकम् ॥ १२ ॥
 येऽहर्निशं प्रकाशन्ते सर्वस्य च न गोचरे ।
 नुमोऽभिनवगुप्तास्तांश्चिष्यचन्द्रांशुसंचयान् ॥ १३ ॥

जयन्ति जगदानन्दविपक्षक्षपणक्षमाः ।
 परमेशमुखोद्भूतज्ञानचन्द्रमरीचयः ॥ १४ ॥

अनियन्वितसद्भावाद्भावाभेदकभागिनः ।
 यन्प्राजातं महाज्ञानं तद्रश्मिभरभैरवम् ॥ १५ ॥
 ततस्तादृक्स्वभायीयतेयोपादेयवर्जितम् ।
 वितर्ताभावनानिन्नरश्मितामात्रभेदितम् ॥ १६ ॥
 अभिमरीस्वभावं तद्दृढं परमेशितुः ।
 तत्रापिऽशक्त्या सततं स्वान्ममय्या महेश्वरः ॥ १७ ॥
 यदा संघट्टमासाद्य समापत्तिं परां ब्रजेत् ।
 तदास्य परमं वक्त्रं विमर्गप्रसारास्पदम् ॥ १८ ॥

अनुचरविकामोद्यज्जगदानन्दसुन्दरम् ।

भाविक्ताविभागेन चीजं सर्वस्य यत्सितम् ॥ १९ ॥

दृत्स्पन्ददृवपरासारनिर्नामोर्म्यादि तन्मतम् ।

एतत्परं त्रिकं पूर्वं सर्वशक्त्यविभागवत् ॥ २० ॥

अत्र भावसमुद्भासशङ्कासंकोचविच्युतिः ।

स्वानन्दलीनतामात्रमात्रिञ्चाकर्मदृक्तयम् ॥ २१ ॥

तथा च गुरवः शैवदृष्टावित्थं न्यरूपयन् ।

॥ स यदास्ते चिदाह्लादमात्रानुभवतल्लयः ॥ २२ ॥

ॐ शिवैकवाक्यातिरूपध्वान्तिमयसारावस्था चावकोन्मिपति ताव-
दपि तावत्वेवोक्तद्वयशिवता, तथा च शक्तिपञ्चकमपि तदानीमेकरूपमपि
अवस्थासपेक्षया कार्यममयादभ्येत, तथा हि परापरवस्थायां योऽहमि-
ति सहजप्रत्यक्षमर्शसा प्रकाशः स एव परावस्थाः पूर्णवादानन्दरूपो
निर्गुणचिन्मयः शिव एव सैव स्वतन्त्रता मुख्य शिवता, तदुक्त
चिदाह्लादेति । पूर्णचिदात्ममात्रेऽनुभवः प्रकाशन न तु चाहो,
सत एव तत्रैव ज्ञयो यस्य स तथानेन निर्गुणचिदाह्लादेति ।
हृत्पञ्चाज्ञानक्रियान्तु मिश्रविषयासपेक्षया स्फुटीभवन्ति । परावस्था-
यां पुनः पूर्णोऽहमित्येव स्वरवभावः प्रकाशते तावत्प्रकाशदान्,
सदेव ज्ञानं सारम्भरवशात्सैव क्रिया तन्मन्मात्रत्वेन तदभ्युपग-
मादिच्छापि स्थितैवेत्याह तदिच्छा तावतीति तस्यैव स्वरूपं कि-
येति योजयन् । अथ वा तावज्ज्ञानमिति—तावच्छब्दः क्रियायां स्त्री-
लिङ्गः परिष्कमनीयः, द्वितीयस्त्वन्ते तावच्छब्दः क्रमायं परापराद्य-
ध्यापेक्षः, अत एव निमविषयाभावेऽप्यभ्युपगमप्रकाशस्तरन्मायां स-
र्वदा प्रकाशमयत्वेनाविचलनादिच्छादिव्यवहारवोग्यनीवेत्युक्तं सुसू-
क्ष्मेति सुसूक्ष्मत्वमेदितव्याद्यभावेन विभागापारिकल्पनात्, अत एव
शक्तिस्मरस्य पूर्णचिन्मात्रप्रकाशतामावशिचिदाह्लादपरव्यक्तम्
सैव च निर्विभागीता परावस्था यदैवमास्ते परस्त्वदेत्युक्ता ॥ (शि०
२० श्लो० ४)

तद्विद्या तावती ज्ञानं तावत्तावत्क्रिया हि सा ।
 मुमुक्षुशक्तिरितयत्तामरस्येन वर्तते ॥ २३ ॥
 चिद्रूपाहादपरमस्तदाभिन्नो मनेदिति ।
 ननु चेदंशि निश्चात्मभूतं संकोचवर्जनात् ॥ २४ ॥
 विकल्पकल्पनामूलाः कथं शास्त्रादिसंपदः ।
 उच्यते सर्व एवायं बोधः संवित्प्रभामयः ॥ २५ ॥
 प्रकाशरूपतायोगाच्चिदादर्शयनात्मकः ।
 तत्रामर्शम्वभासोऽयं यः प्रकाशः प्रकाशते ॥ २६ ॥
 स एव किञ्च शास्त्रोक्तः किमन्ययुक्तिदम्भरैः ।
 परवाग्देवताप्रिद्धस्तत्रायौ केवलं भवेत् ॥ २७ ॥
 न तु लौकिकमायीयवर्णपुञ्जविचित्रितः ।
 * उक्तं श्रीप्रत्यभिज्ञायामात्मसंस्थस्य भासनम् ॥ २८ ॥
 अस्त्येन न निना तस्माद्विच्छामर्शः प्रवर्तते ।
 स्वभावमवभासस्य विमर्शं विदुरन्यथा ॥ २९ ॥
 प्रकाशोऽयोंपरहोऽपि तुल्यो रत्नादिकैरिति † ।
 किं च यत्किञ्च नामात्र चिच्चमत्कारगौचरः ॥ ३० ॥
 ह्यादनामादिविषयस्तदासौ भवति स्फुटः ।
 तद्विमर्शान्तरालम्प्रसमुच्छलनयोगतः ॥ ३१ ॥
 पश्चात्सुस्फुटतामेति तथा च गुरुत्वविधान् ।

* अत्र वृत्ति - चिदात्मनश्चेत्परस्यात्मनीवाभेदेनार्थेष्वपि प्रकाशोऽस्त्य-
 न्यथा शक्तिभासमानार्थैर्कविषयो निर्मातृतामयो विमर्शो दृष्टारूपो न
 स्यात् ॥ ५ प्र० नि० अ० १ अ० २ श्लो० १०)

† अत्र वृत्ति - प्रकाशस्य मुस्य धारमा प्रत्ययमर्शस्त विनार्थभेदि-
 ताकारस्यास्य स्वच्छतामात्रं न स्वजात्यं चमत्कृतंरभवात् ॥ (प्र०
 नि० अ० १ अ० २ श्लो० ११)

यथा स्वसंविदा सिद्धं सुखादि व्यवतिष्ठते ॥ ३२ ॥
 न हि व्यवस्थासमये वेद्यते तत्स्वसंविदा ।
 तथावशयोपगन्तव्यः स्वसंवित्साधनादिति ? ॥ ३३ ॥
 एवमत्रापि पञ्चाग्रज्ज्ञानाद्युल्लासवर्त्मनि ।
 सर्वाभेदमयी भूमिर्यावदामृश्यतां व्रजेत् ॥ ३४ ॥
 तावत्तदुचितोदारविमर्शांशस्फुटन्वतः ।
 तादृक्म एव शास्त्रत्वं प्राग्विसर्गः प्रपद्यते ॥ ३५ ॥
 एतदेव तु युक्तं स्यात्तथा ह्यनुपधौ परे ।
 शास्त्रार्थेऽपि समाचारलेशः कोऽपि विभाव्यते ॥ ३६ ॥
 स नूनं स्फुटताधामभाविज्ञानादिशक्तिमान् ।
 उपरागात्तस्तत्तद्वैचित्र्यपरिवृंहितः ॥ ३७ ॥
 यथा मुखस्य तद्व्यक्तिस्थानेऽस्तु मुकुरे मणौ ।
 खड्गे चञ्चलसदृत्तसूक्ष्मदीर्घादिका स्थितिः ॥ ३८ ॥
 तदित्थं परमे रूपे प्रोद्भूता ज्ञानसंपदः ।
 अन्वच्छिन्नहृदयबीजात्मत्रयसुन्दराः ॥ ३९ ॥
 यदा तूच्छलदाकारस्वतरङ्गान्तरात्मकान् ।
 विसिष्टक्षति भावौघान्भैरवः शक्तिवृंहितः ॥ ४० ॥
 तदा ता एव विज्ञानसंपदस्तदुपाधिर्जाम् ।
 ईपत्क्रियासमाचारयत्रणां संश्रिता इव ॥ ४१ ॥
 परितस्तत्तरङ्गौघसांत्मातां समुपाश्रिते ।
 तथापि जगदानन्दसुन्दरे बोधभैरवे ॥ ४२ ॥
 भावनिर्भरतामात्रमंतुं शक्तिशालिनि ।
 पूर्णया निजशक्त्यैव न्यनकृते शक्तिमत्पदे ॥ ४३ ॥

* अमकक्यामीति पाठः । * २ त्याजितम् इति पाठः । इ यमात्मसौते
 पाठः । ४ पूजयेति पाठः ।

तादृगेव विमर्शात्मा ज्ञानधारा विनृम्भते ।
 यस्यां भोगोपदेशेन कोऽपि ह्लादः प्रवर्तते ॥ ४४ ॥
 यदीयमंविदाचारचर्याविस्त्रम्भभावितः ।
 भोगत्रातोऽपि धन्यानां निःश्रेयसपदायते ॥ ४५ ॥
 यत्रोच्यते स्पर्शकत्यादिचोमसंरम्भनिर्भरा ।
 देवस्य यामप्रियता विशेषान्माहमध्यतः ॥ ४६ ॥
 ऐश्वर्यशक्त्युद्रेकेण लब्धेधरपदामिधः ।
 देवो विज्ञानमहिमा प्रोद्भूतोऽयं प्रपञ्चितः ॥ ४७ ॥
 अत्राप्यनन्तभावांशमंयोजनवियोजने ।
 प्रमदशाभेदमंधानादसंख्यत्वमुपाश्रिते ॥ ४८ ॥
 तदुपाधिवशादेव संविज्ञानपदोऽङ्गितौ ।
 तायन्ते विविधाः शास्त्रक्रियाज्ञानविभूतयः ॥ ४९ ॥
 मुख्यस्त्वेव प्रपञ्चोऽयं पञ्चात्मत्वेन चर्चितः ।
 तथा च वक्ष्यते * तत्त्वमभिन्नमपि पञ्चधर ॥ ५० ॥
 सव्यापाराधिपत्वेन तद्धीनप्रेरकत्वतः ।
 इच्छानिवृत्तेः स्वच्छत्वादित्यार्थव्यवसंचयैः ॥ ५१ ॥
 नन्वेतावति सन्दर्भे देशकालकलाकृताः ।

* शिवस्य सव्यापारत्वेन क्रियाणां प्रधाना जागरा, आधिपत्वेन स्व-
 स्यात्प्रत्यादसापारस्यतत्पर्युद्भवयो ज्ञानव्यतिप्रधान स्वप्न, ज्ञानकि-
 याभ्या इति नोदासीन्प्रत्यावापत्ता प्रेरकत्वेनेच्छाप्रधान सौप्तिकम्, ए-
 षण्यपि पूर्वमस्या तद्विद्वत्प्राप्तमन्दाशक्तिप्रधान सुषुप्तम्, निरानन्दतया सर्व-
 स्वोपभक्त्यपि पूर्वोत्पन्नस्वस्वविधाभेदे विच्छन्तिप्रधान सुषुप्तीतिमिति *
 पञ्चापार्यात्मकमित्यर्थे ॥

भेदा न संभवन्त्येव चादमोमिति वच्महे ॥ ५२ ॥
 न ह्यत्र कालतत्त्वस्य नाममात्रं विभाव्यते ।
 वैधव्यपि महाकाली शक्तिर्नात्र विजृम्भते ॥ ५३ ॥
 तर्थाभिन्ने स्वसंपूर्णे तदा पश्चात्पुनर्यदा ।
 परतश्चेति को न्वेष वाचोयुक्तिपरिग्रहः ॥ ५४ ॥
 अत्र ब्रूमः सत्यमेव वस्तुतस्तु स्फुटात्मनि ।
 जृम्भते तत्प्रसर्गेऽपि कालेऽप्युन्मिपितात्मनि ॥ ५५ ॥
 बोधस्य नैव सन्त्येताः पूर्वापरविकल्पनाः ।
 कालो विशेषस्वत्वेन यस्माद्भवति भेदकः ॥ ५६ ॥
 विशेष्यं च तत्प्रोक्तं समशीर्षिकयैव यत् ।
 भेदेन वेद्यतामेति यथा नीलं सरोरुहम् ॥ ५७ ॥
 न च बोधस्य वेद्यत्वं कदाचिदुपपद्यते ।
 वेद्यत्वं मासमानत्वं तत्प्रकाशप्रसादतः ॥ ५८ ॥
 प्रकाशः स सर्वोद्यत्वं चैद्बोधान्तस्थितेः ।
 प्रकाशानियमान्मननवस्था प्रवर्तते ॥ ५९ ॥
 अत एव विमूढा ये बोधमपथमानकम् ।
 अर्थप्रयात्मकं श्रूयुः स्वयचोवञ्चितास्तु ते ॥ ६० ॥
 तस्मात्कालो न बोधस्य भेदकत्वाय कल्पते ।
 नापि वेद्यस्य कालोऽसौ भेदकीभवितुं क्षमः ॥ ६१ ॥
 विश्वं हि बोधाभिन्नं तदतथात्वे न भासते ।
 प्रकाशेन समाविष्टश्चित्रं भावः प्रकाशते ॥ ६२ ॥

१ परतश्चेतिकोन्वेष इति पाठः । २ कालोऽप्युक्ति पाठः ।

३ शभिनपादिति पाठः ।

विश्वप्रकाश एवं स्यात्सर्वस्यैव सदाननः ।
 सति प्रकाशे बोधाख्ये न प्रकाशत्वमश्नुते ॥ ६३ ॥
 अप्रकाशोऽपि भावश्चेत्प्रकाशात्मा न वेद्यते ।
 अप्रकाशस्त्वसौ भाव इत्यत्र शरणं तमः ॥ ६४ ॥
 यथाप्रकाशो भावात्मा प्रकाशात्मा स चेत्कृतः ।
 नूनं न भावो नष्टः स्यात्स्वोप्रकाशत्वविच्युतेः ॥ ६५ ॥
 नातदूर्ध्वं प्रकाशं च कर्तुं विधिरपि क्षमः ।
 ननु तावदिदंभावः प्रकाशे सति भासते ॥ ६६ ॥
 अस्त्येतदेव किञ्चित्थमप्रकाशः प्रकाशताम् ।
 भावस्य चाप्रकाशत्वे प्रकाशीभाषिते सति ॥ ६७ ॥
 नैवं प्रकाशितो भाव इति वस्तुस्थितिर्भवेत् ।
 तदलं व्यतिरिक्तं प्रकाशेन शिवस्तथा ॥ ६८ ॥
 तस्मात्प्रकाश एवार्थो गीतो यः परमः शिवः ।
 स एवाचिन्त्यमहिमा स्वातन्त्र्योद्दामधूर्णितः ॥ ६९ ॥
 प्रकाशते तथा तैस्तैः स्वभावैरच्युतस्थितिः ।
 नात्र सर्वत्र सर्वज्ञभावः कश्चन शङ्कयते ॥ ७० ॥
 अहं चैत्रो घटं वेदि न पटं वेद तं द्वयम् ।
 नायं वेदि पटः सोऽहं जाने घटपटाविति ॥ ७१ ॥
 वेदिप्यामि न वा पूर्वमजानन्नैव वा क्वचित् ।
 क्रमेण वेदि युगपद्द्वान्यासुभयवर्जितम् ॥ ७२ ॥
 सर्वं वेदि न किञ्चिद् जाने नैवास्मि कश्चन ।
 भावात्तर्मा ननु नैवाहमहं सर्वं च सर्वदा ॥ ७३ ॥
 सर्वमस्म्यहमर्गैकः किं सर्वमितरञ्जयेत् ।

इत्यादिरेक एवायं प्रकाशः प्रविजृम्भते ॥ ७४ ॥
 नन्वेको यद्यसः कश्चित्प्रकाशो न तदा परः ।
 कथं भवेदहो मूढः कथं व्युत्पाद्यतामयम् ॥ ७५ ॥
 एकः प्रकाशः स्वातन्त्र्याच्चित्ररूपः प्रकाशते ।
 अस्तुतश्च न त्रिषोऽसौ नाचित्रो भेददूषणात् ॥ ७६ ॥
 घटप्रकाशे वस्त्रस्य प्रकाशो यदि संभवेत् ।
 नासौ घटप्रकाशः स्याद्द्विप्रकाशो ह्यसौ भवेत् ॥ ७७ ॥
 सोऽपि चास्त्येव नो नास्ति तदिदं तत्प्रचोदितम् ।
 घटात्मना प्रकाशोऽस्य माभूदित्यवतिष्ठते ॥ ७८ ॥
 तत्रायुक्तं प्रकाशस्य बोधत्वात्स्वात्मनृम्भयम् ।
 लक्षणं यदि तत्सोऽयं वृथा याम्जालडम्बरः ॥ ७९ ॥
 परिच्छिन्नप्रकाशत्वं जडस्य किल लक्षणम् ।
 जडाद्विलक्षणो बोधो यतो न परिमीयते ॥ ८० ॥
 तस्मादर्कस्य सद्भावे सिद्धे कः खलु बालिशः ।
 धूयात्कथमयं स्वांशुशुभ्रिताशेषभूरिति ॥ ८१ ॥
 तस्मात्सिद्धे प्रकाशोऽस्मिन्याः प्रकाशाविकल्पनाः ।
 तस्मात्ताः सर्वसंभ्रयोपिचारित्रपालनाः ॥ ८२ ॥
 धामिद्वौ च प्रकाशस्य कोऽहं किं तं तमोऽपि किम् ।
 न किंचिदपि वा किं स्यात्तूष्णीं स्यादपि वा कथम् ॥ ८३ ॥
 तस्मात्प्रकाशतादात्म्यलभ्य भैरवभागिनाम् ।
 भायानामपि कालोऽयं न किंचित्कर्तुमर्हति ॥ ८४ ॥
 हस्तं तर्हि कथंकारं तदेत्यादिवचःक्रमः ।
 धूपतामुक्रमप्येतत्पुनर्निर्भज्य भययते ॥ ८५ ॥
 यः प्रकाशः स एवायं प्रतिभाति तथा तथा ।

नैव चान्यस्य कस्यापि स तु भाल्येव केवलम् ॥ ८६ ॥
 स एव परमोदारः सर्वस्यैवावभासकः ।
 स्वतन्त्र इति तस्येच्छा शक्तिः स्वातन्त्र्यमंज्ञिता ॥ ८७ ॥
 स च स्वात्मनि विश्रान्तस्तदन्याभावयोगतः ।
 स्वान्मविश्रान्तिरैषा देवस्यानन्द उच्यते ॥ ८८ ॥
 स्वातन्त्र्यमहिमा वास्य स्वरूपादप्रथमिस्थितिः ।
 स्वप्रकाशे निजे धाम्नि भासयेद्भावविभ्रमान् ॥ ८९ ॥
 भासना च क्रियाशक्तिगति शस्त्रेषु कथ्यते ।
 यया विश्वत्रतन्त्रादिकलना मविभज्यते ॥ ९० ॥
 भामनालवभाते च कथं नाम प्रकल्पते ।
 तदस्थान्तःस्थितं भानं ज्ञानशक्तिरहं स्मृता ॥ ९१ ॥
 एतावदस्य देवन्य यदूर्पं स्वात्ममात्रतः ।
 स उन्मेष इति प्रोक्तः पञ्चशक्तिस्ततो विभुः ॥ ९२ ॥
 त्रिशक्तिरेकशक्तिर्वा देवो वा केवलः स्थितः ।
 शक्तिरेवाथ देवी सा सा च शान्ते निरूप्यते ॥ ९३ ॥
 वक्ष्यते च जगद्धातुः कथितेत्यादिनः परम ।
 सैका सत्यनेकत्वं वै गच्छतीति महेशिना ॥ ९४ ॥
 स चायं निर्भरानन्दविश्रान्तिस्वात्मसुस्थितः ।
 सौदर्यैः शब्दमन्दभैर्भाष्यते भैरवादिभिः ॥ ९५ ॥
 सविधं दूरगं वापि यवप्यस्य न वस्तुतः ।
 शब्दजासुं भवेत्किञ्चिदप्यष्टप्यथ वा प्रभोः ॥ ९६ ॥
 तथा च भासयत्येव देव एव तथा तथा ।

नतस्तदनुसारेण सर्वोऽयं कल्पनाक्रमः ॥ ६७ ॥
 न च तत्कल्पनामात्रं तथात्वेऽप्यथ का चिनिः ।
 तथा संकल्पतां देवो यद्वा कल्पयतां तथा ॥ ६८ ॥
 एवं चैव प्रकाशात्मा सप्तत्रिंशात्मकात्परः ।
 वैचित्र्यभासनां कुर्वन्कालं भासयति प्रभुः ॥ ६९ ॥
 वैचित्र्यभासनैवेयं कालशक्तिरुदाहृता ।
 ततोऽयभासमानैतन्कालशपत्यनुरोधतः ॥ १०० ॥
 आसकीनात्तदेत्यादिरुपरामः प्रवर्तते ।
 न चास्मि तत्र नास्त्येव तत्र यद्वास्ति तत्कृतः ॥ १०१ ॥
 अन्यत्र तन्पर्या नाम तन्प्रकाशवशं हितम् ।
 नन्येवमपरे तत्प्रज्ञाले शुद्धेतरस्थितौ ॥ १०२ ॥
 शुद्धाशुद्धपदे वापि विद्यदां तत्त्वमण्डले ।
 शुद्धभेदरमन्नादादिविशेषां भविष्यति ॥ १०३ ॥
 नरीनृत्यामहे हन्त यस्मान्नाख्येयमेव नः ।
 आपृप्ततौ यद्दृश्ये स्वयं विपरिवर्तते ॥ १०४ ॥
 शुद्धाशुद्धविभेदो हि परमार्थकथासु नो ।
 न तु तत्कृत एवास्ते मृदानां धिपि निवृत्तः ॥ १०५ ॥
 ननु शुद्धेतरत्वाख्यां यदि भेदो न वास्तवः ।
 व्याचिकीर्णितमेवैतन्कार्यं विवदते ततः ॥ १०६ ॥
 अशुद्धत्वं हि गच्छतां दोक्षया शोधनं ततः ।
 इत्यादि यद्गुणा भेदप्रधानात्र यतः स्थितिः ॥ १०७ ॥
 उच्यते नादयेऽमुष्मिन्दैतं नास्त्येव सर्वथा ।
 उक्तं हि भेदवन्त्वेऽपि विर्भा भेदात्तगागनम् ॥ १०८ ॥

नदेव खलु संसारो मायाविद्यादिभिः पदैः ।
 बन्ध इत्युच्यते तत्र रुढाः संमारिणो मताः ॥ १०६ ॥
 तच्चिन्तानुमूर्तेरेषां शुद्धाशुद्धादिनिश्चयः ।
 किं च शास्त्रमिदं सम्यग्भगवद्योगदेशकम् ॥ ११० ॥
 भगवद्योगमद्वैतं निर्द्वन्द्वं च प्रचक्षते ।
 तस्योपदेश इत्थं स्याद्यदि यावद्विभेदवत् ॥ १११ ॥
 संभाव्यते तन्निर्भक्त्या निर्भज्यैव निरूप्यते ।
 श्रद्धैतभैरवाभिभौ यत्प्रवेशोपवेशयोः ॥ ११२ ॥
 आभ्यासिकी स्थितिर्नास्ति तां हि भेदकजीवितौ ।
 श्रुतः संभाव्यनिश्चिन्नद्वैतशङ्करव्यपोहने ॥ ११३ ॥
 गुरुणां च शिशूनां च यत्नः सर्वविजृम्भते ।
 यतो द्वैतमिहाराङ्ग्याशङ्क्य सर्वं प्रतन्यते ॥ ११४ ॥
 तद्यानद्गति संभाव्य न तु तत्राप्युदास्यते ।
 तथा हि यदि नामृष्टं द्वैतं तर्लोकमेव सत् ॥ ११५ ॥
 चिद्ब्रह्म तदलं तच्चसंख्याकल्पननिर्णयैः ।
 पञ्चविंशतिता कस्माच्चक्ष्यानां तन्निरूप्यते ॥ ११६ ॥
 तस्माद्द्वैतस्य भेदात्मस्थितेर्यावद्गतिग्रहम् ।
 कृत्वा यस्तत्प्रतिक्षेपस्तेन निःशङ्कता भवेत् ॥ ११७ ॥
 एतदेव च विज्ञाने निर्भिद्यैवोपदेशनम् ।
 यथासंभवि तद्द्वैतपक्षणां यद्विदारणम् ॥ ११८ ॥
 तथा हि श्रीमता स्तोत्रे भट्टनारायणेन तत् ।
 'नमस्ते भवसंभ्रान्तभ्रान्तिमुद्गाव्य भिन्दते ॥ ११९ ॥

स्यात्तन्वाद्बहुधा प्रकाशते ॥ १२६ ॥

क्रमकालविवर्जनाशयं

युगपच्छब्दभिर्भेदं प्रयुञ्जते ।

नन्वित्थभेदघनभावविमर्शासारे

संवेदने यदहमेव करोमि चित्रः ।

जानामि वा तदपरेऽपि न मैत्रचैत्र-

श्राया विदध्युरथवापि कथं न विद्युः ॥ १२७ ॥

अहो मायाग्रन्थिर्निविडतम एषोऽत्र भवता-

मिदं हि श्रवमः स्वपगमिह नास्त्येकमभिदम् ।

अहं वेत्तीत्येषा घटतनुविशेषप्रकटता

प्रथाधित्राकाराः परमहसि भान्तीति कथितम् ॥ १२८ ॥

तस्माद्धटं वेद्यचहमित्यमुत्र

भेदो न कश्चिन्नतु मे घटोऽयम् ।

भातीति भेदप्रतिभानमस्ति

नैतन्न तस्यैव शिवस्तथायम् ॥ १२९ ॥

अत एव द्वैपायनमुख्यास्तेषु स्वशास्त्रदेशेषु ।

ममकारमेव मृत्युं खण्डनदापित्वतः माहुः ॥ १३० ॥

तदेवं कालकलनोपाधिजातापरागजाः ।

तदेत्यादि प्रतत्यन्ते परतत्त्वेऽपि संविदः ॥ १३१ ॥

नत्र पूर्णैकरूपम्वात्मैव सर्वत्र चापि तत् ।

अन्यथा खण्डनायोगान्न पूर्णा पूर्णता भवेत् ॥ १३२ ॥

ततः पूर्णतया सर्वमहमैव्यधामनि ।

पश्चात्प्रकोष्यं शास्त्रार्थः शांभवः शक्त्यणुस्फितिम् ॥ १३३ ॥

तावत्स्वमण्डलाभोगे क्षणं विश्रान्तिमुस्थितः ।
 अन्तःस्थविश्वेदेवांशतर्पणापात्रमुच्यते ॥ १४६ ॥
 एवं भागप्रकाशार्कमरीचिनिचयाञ्चिते ।
 स्वबोधचन्द्रमहानि वर्तमाने हृदन्तरे ॥ १४७ ॥
 विश्रान्तोऽन्तःस्थितोदारचित्सुधामारसुन्दरं ।
 अन्तःस्थस्वामृतापूरो वन्द्यते न बहिर्यतः ॥ १४८ ॥
 तत एवान्तरेवासौ घूर्णमानः समुच्छलन् ।
 स्वान्तःस्थदेवनाचक्रतर्पणाढंविद्रात्मकः ॥ १४९ ॥
 जायते यावदुद्दाम्बेत्तावत्स्त्रकरणक्रमः ।
 निरुद्धे रश्मिपटले विभवाभावयोगतः ॥ १५० ॥
 न भूतं न भविष्यच्च वर्तमानाद्भिभज्यते ।
 अविभागस्तयोर्यावत्तावत्का वर्तमानता ॥ १५१ ॥
 भूतभाविस्वभावाभ्यां सा हि याति विभागिताम् ।
 तदास्मिन्मंविद्वधौ विश्रम्य तुटिमात्रकम् ॥ १५२ ॥
 कालग्रामपरो योगी जायते ऐश्वरः क्षणात् ।
 उक्तं हि भावाभागो यः कालः स कलनात्मकः ॥ १५३ ॥
 स्वसंविद्रश्मिसंस्फारो भावाभावः स नापरः ।
 तस्मान्स्वरश्मिसंरोधद्वाररुद्धाध्वमण्डलः ॥ १५४ ॥
 कालग्रामैकरामिको जायते ऐश्वरः स्वयम् ।
 तदुक्तं परमेशेन तत्रे श्रीडामराभिधे ॥ १५५ ॥
 निरुद्ध रश्मिचक्रं स्वं पीलामृतमनुगमम् ।
 कालोभयापरिच्छिन्ने वर्तमाने मुरती भवेत् ॥ १५६ ॥
 रोधोऽपि नाम नैतस्मिन्संकोचपरिवर्जिते ।

तदभावात् विस्फारो ग्रासवृत्ती तथात्र के ॥ १५७ ॥
 किं तूकनीत्या संरोधस्फारग्रासादि भासते ।
 न तथाभासनाच्चायवस्तु विश्वत्र किंचन ॥ १५८ ॥
 इत्यलं रेचरीचक्रगोप्यालापेन भूयसा ।
 को वाभिनवगुणोऽस्मिन्योगः संवेदनक्रमे ॥ १५९ ॥
 प्रकृतं ब्रूमहे देवीविमृष्टाश्चित्रमंविदः ।
 यावत्तावच्चर्ध्वोर्ध्वं स्रोतो यद्भेदवर्जितम् ॥ १६० ॥
 सारभर्गशिखादीनि ततः शास्त्राणि तेनिरे ।
 उक्तं भर्गशिखायां न देवेन परमेष्ठिना ॥ १६१ ॥
 ऊर्ध्वस्रोतोद्भवं ज्ञानमिदं तत्परमं प्रिये ।
 परमध्वनिनोर्ध्वोर्ध्वं संविद्रूपाभिधायिना ॥ १६२ ॥
 ईशानवक्त्रनिर्वातान्तिद्वान्ताद्भेदमादिशत् ।
 अत्रापि पूर्वभेदांशव्यामिथ्रीमाशचित्रिताः ॥ १६३ ॥
 विज्ञानसंपदस्तांस्तांस्तन्वते शास्त्रविभ्रमान् ।
 इह यावत्तु मुख्यैयं पडात्मा शास्त्रसन्ततिः ॥ १६४ ॥
 एतत्पूर्वार्धभागीनि त्रिकशास्त्राणि यानि तु ।
 पडर्धसंज्ञय तानि गुरुभिर्भाषितान्यलम् ॥ १६५ ॥
 न तु गूढरहस्यत्वादेवैव वचनक्रमः ।
 एवं हि द्वादशार्धमित्याद्यपि न किं भवेत् ॥ १६६ ॥
 अत्र शक्तित्रयं मुख्यं संपूर्णस्थिति कल्पते ।
 अनन्योन्योपरोधेन पूर्णं पूर्णचिदात्मकम् ॥ १६७ ॥
 ततः परं तु त्रितयं कस्यचिद्दुष्यताञ्जुषि ।
 अन्यस्यां गुणताभाजि यामलं परिभाष्यते ॥ १६८ ॥
 पथादिसृष्टेऽर्धेयं तद्वैचित्र्योपाधियोगतः ।

पृथग्भाववियोगासु स्वात्मशक्तिषु पञ्चसु ॥ १६६ ॥
 चित्स्पन्देच्छाविदाकर्मरूपान्मु स्वाचिर्तावशात् ।
 पञ्चब्रह्माङ्गसुभगात्स्फुरद्वावांशबोधजम् ॥ १७० ॥
 रूपं शास्त्रात्मतां प्राप्तं पञ्चर्धैव विजृम्भते ।
 तथा हि प्रागनन्तान्तास्थितभावौघजृम्भणम् ॥ १७१ ॥
 यावत्करोति भगवांस्तावदीशमुखस्थितिः ।
 अन्तःस्थाया अभिन्नायाः क्रियाशक्तेर्विजृम्भणे ॥ १७२ ॥
 क्रमादुन्मिषिते तावानेव रफारः प्रदायते ।
 क्रियाशक्तेः स्फुटः रफारः मादाच्च प्रतिपद्यते ॥ १७३ ॥
 मायातत्त्वस्वरूपे हि शिवेशानीति वर्यते ।
 शुद्धाशुद्धेतराशुद्धविश्वनिर्माणकारिणः ॥ १७४ ॥
 पञ्चमन्त्रतनाः शंभोर्निर्मेयाशुद्धसंगतिः ।
 अस्त्येव पूर्वकोट्यां हि सर्वमेव व्यवस्थितम् ॥ १७५ ॥
 तथाहि स्वगृहात्कापि यियासोः प्रथमक्षणे ।
 यावत्किञ्चन कर्तव्यं यच्च तन्मध्यवृत्ति तु ॥ १७६ ॥
 तुटिपातेऽपि सर्वज्ञसर्वकर्तृत्वलङ्घिता ।
 तत एव विशेषांशनिष्कम्पशुशलात्मनाम् ॥ १७७ ॥
 तथा हि जात्यस्त्रज्ञाग्रधारासंस्पर्शसंमिता ।
 स्फुरन्त्यसमकालं धीर्विशेषांशान्प्रकृषति ॥ १७८ ॥
 रत्नतन्त्रस्फुटप्रज्ञो विद्युत्तत्कालदर्शितान् ।
 तांस्तान्निशेषांशितुते रत्नानां भूयसामपि ॥ १७९ ॥
 अनेकस्वरसंभारस्पर्शलाघवयोजिते ।
 वीणायामेकविस्तारे वैचित्र्यं वेत्ति तन्मयः ॥ १८० ॥

निविडाम्पासपाराग्रविभ्रान्तश्रवणेन्द्रियः ।
वेत्स्येव तत्स्वरांशान्तःशुद्धूनाधिरुतामपि ॥ १८१ ॥
आस्तामभेदरादेऽस्मिन्नस्तेनैव सिद्धति ।
एतद्यत्र विभातेऽपि भेदे वास्तवमद्वयम् ॥ १८२ ॥
भेदेकर्त्तवित्ते शास्त्रे यावदेतत्स्थितं स्फुटम् ।
तुषा हि पतञ्जलिना पादे वैभूतनामनि ॥ १८३ ॥
न्यरूप्यत प्रातिभाद्रा सर्वमत्र भयापि च ।
प्रातिभे प्रथमोन्मेषे संविद्रूपिएष्वण्डिते ॥ १८४ ॥
स्थितः सर्वस्फुरन्तात्मा सर्वसिद्धिफलोदयः ।
एवं जगति निर्मेये निर्मित्वास्वीकृतं बलात् ॥ १८५ ॥
अशुद्धमपि तद्रूपनानावैचि-
न्ययोग्यपि ।
सामान्याकाररूपेण दलं भेदात्मसुन्दरम् ॥ १८६ ॥
आत्मे प्रोन्मिपितं सैषा भेदाभेदात्मिका स्थितिः ।
अत एव हि सादाख्ये ज्ञानराक्त्रिस्वरूपिणि ॥ १८७ ॥
अशुद्धलेशकालुष्यात्परापरतया स्थितिः ।
तनेशशुक्लादेतस्मादप्यूर्ध्वपदभागिनः ॥ १८८ ॥
मायाप्रकृतौऽस्तुपयान्तर्लसकाररुपस्तथा ।
बहुक्रियाममारन्भमयं विविधमन्त्रणम् ॥ १८९ ॥
प्रादुर्भूतमहाज्ञानसन्ततेश्च शिष्यप्रदम् ।
स हि तत्रापरो भावः परभावनिमीलितः ॥ १९० ॥
न तु रूढिमुपागच्छेदशुद्धाध्वमिधामिव ।
द्वेन वैश्वयवौद्वादिशासनान्तरनिष्ठिताः ॥ १९१ ॥

१ स्फुरतामेति पाठः । २ स हि तत्रापर इति पाठः ।

३ तथा निमीलित इति पाठः ।

यथा सन्यद् मुच्यन्ते न तथा शैवसस्कृताः ।
 अतिमार्गक्रमद्वुल्लिखितोन्तरादिषु ॥ १६२ ॥
 परमेरानशान्त्रे तु ये सन्यद्दीक्षिता नराः ।
 तेषा नैवापमर्गस्य लाभे भेदोऽस्ति कश्चन ॥ १६३ ॥
 न चैतदतिरिक्तोऽपि मोक्षापायोऽस्ति कश्चन ।
 केवल काप्यनायासा जीवन्मुक्तिक्रमेण च ॥ १६४ ॥
 शीघ्रमेव परा मिद्धिर्यथास्मदर्शानेऽपि ।
 कापि तच्चापलीयोगपरिपाटीक्रमाच्चिरात् ॥ १६५ ॥
 तैस्तैः त्रियाकलापश्च लभ्यते परम फलम् ।
 अत एवास्ति सहारदृशा कालिक्यपीह दृक् ॥ १६६ ॥
 यथाक्व कालपादादौ दीक्षयेच्छुपचानिति ।
 चिदुन्मेपादिकाः पञ्च याः पून प्राग्भेदतः ॥ १६७ ॥
 प्रोक्ताः परस्मिच्चिन्नाथे भरते समप्रायतः ।
 ता एव भागोपा यशस्वभेदविभाविताः ॥ १६८ ॥
 भेदाशमेन पुष्पन्ति प्राग्भेदजुषोऽप्यलम् ।
 तथा ह्योदनसभोगो यो देहस्योपचायकः ॥ १६९ ॥
 कफमचयपातेन स देहस्यापचायकः ।
 ननु देवस्य त्रिधात्मभेदेऽपि स्वापरिन्धुते ॥ २०० ॥
 त्रिकारिण्येव योग्यानामुपाशीना भक्तिः बुतः ।
 तदुपाधिप्रशाब्देनैवैरे भावसमवात् ॥ २०१ ॥
 इति नास्मन्मनोभूमामुपारोहमिहार्हति ।
 तूष्णीं त्रिकारिणो भावाः सन्तीति ह्यतिसाहसम् ॥ २०२ ॥
 देवः स एव त्रिधात्मा तथारूपेण भासते
 अनुपाधेनभिन्नस्य भिन्न नोपाधिभासनम् ॥ २०३ ॥

नन्वित्यं तदसत्यं स्यात्कथं सत्यं तदेव हि ।
 तथावभासनादन्यत्क किं सत्यं निरूप्यताम् ॥ २०४ ॥
 नन्वेवं स्वप्नसंसारः किं सत्यं कित्वसां किल ।
 अभीष्टार्थक्रियावन्व्योऽसत्यो व्यवहृतः परम् ॥ २०५ ॥
 एतच्चाग्रं प्रपञ्चेन युक्तियुक्तं निरूप्यते ।
 तस्माद्दुन्मेपशक्तिर्या पूर्वमासीदभेदिनी ॥ २०६ ॥
 भावोन्मेपस्वरूपागौ याता तत्सुरुपास्थितिम् ।
 यदभिन्नं तदग्राह्यं यच्चाग्राहकमीधरम् ॥ २०७ ॥
 अथुना तन्स्थितं ग्राह्यं भेदात्तद्ग्राहकं भिदः ।
 पुरुषाख्यं ततः प्राक् सृष्टं प्रारम्भयोगतः ॥ २०८ ॥
 सुस्फुटप्रत्यभिज्ञानान्मुख्यं वक्त्रं च भक्षयते ।
 अत एवान्न विसरभावस्थितिविधातकम् ॥ २०९ ॥
 नानारुग्ग्रहसंघातविपादि फग्निचर्चते ।
 अनेकपुक्तिदलितव्याधिसंशान्तसुस्थिताः ॥ २१० ॥
 अत्र सुरस्फुटतां यान्ति भावा भेदेकवृत्तयः ।
 भावत्वमेव यत्सर्वं तच्छिदं पूर्वजं मृतम् ॥ २११ ॥
 सर्वतश्च गुणोत्कर्षादीशानस्योर्ध्ववचरतां ।
 दिवालरुलनाशून्ये न तु दिग्भेदकल्पनाः ॥ २१२ ॥
 यो हि यस्माद्गुणोत्कृष्ट इति चोर्ध्वो भविष्यति ।
 ततो भावान्यदा सन्पगिच्छतीञ्छाविभूतितः ॥ २१३ ॥
 तदेच्छायां समारूढाः सा चेच्छा चैव निर्मला ।
 येष * तन्मयतायोगात्संविदेवयं स्पृशान्त्यमी ॥ २१४ ॥

१ यत इति पाठः । २ तस्येति पाठः । ३ वक्त्रमेति पाठः ।

❦ निर्मलेच्छामयतायोगात् ।

किंतूपाध्युपरक्रेच्छासंज्ञादनतिरोहिताः ।
 ते तदानीं स्थिता भावा देवस्तु स्वयणस्थिताः ॥ २१५ ॥
 परांचीनितसंप्रिचिनक्तो न च परां स्थितिम् ।
 पूर्णामध्युपितस्तेन सुपुत्र इव भासते ॥ २१६ ॥
 अमुत्रश्च प्रबुद्धत्वान्नस्य स्वापो निमीलनम् ।
 नद्यस्ति परमार्थेन भैरवानन्दसंनिदः ॥ २१७ ॥
 तस्मिन्परप्रकाशे हि निमीलत्प्रमुपागते ।
 प्रलयात्तन्निमीलत्प्रमितिर्मा कुत्र भावताम् ॥ २१८ ॥
 अनाभातं च नो वस्तु व्योमसद्भगवाच्चरत् ।
 सोऽपि वा कल्पिनाकारधित्प्रकाशे प्रकाशते ॥ २१९ ॥
 तदमीलित एवायं निमीलन्निव तिष्ठति ।
 प्रभूणामपिकल्प्या हि शक्तिर्दुर्घटकारिणाम् ॥ २२० ॥
 इदं सुरेण घटते दुःखेन घटते त्विदम् ।
 इत्याभासन्नैचित्र्ये स्वतत्रो हि स एव नः ॥ २२१ ॥
 तदेव तस्य स्वातन्त्र्यं शक्तिर्नियतिनामिका ।
 यया रुद्रः पशुर्जातु स्वातन्त्र्यं नैव विन्दति ॥ २२२ ॥
 तदपेक्षानलात्प्रोक्ता पत्या दुर्घटकारिता ।
 नाहि विश्वात्मनः किञ्चित्सुघटं वाध दुर्घटम् ॥ २२३ ॥
 किं मुहुर्मुहुरेतेन सकृन्ननु निरूपितम् ।
 हन्ताविस्मृतिशीलं त्वां प्रत्येतत्स्यादपार्थक्यम् ॥ २२४ ॥
 एकमुद्दिश्य कित्येतत्संरम्भो न निराजते ।
 किं द्वेकाद्गुरसंपत्त्यै प्राट्टपेण्याः पयोमुचः ॥ २२५ ॥०

१ पराचीनिति इति पाठ । २ प्रलयान्तरिति पाठ ।

३ नियतिर्नाम यदया भा । ४ स्वान्मर्षेण्येति पाठ ।

मर्मस्थानमिदं चात्र व्युत्पाद्यो ऽपि जनः स च ।
 व्याप्तो हृद्भुवि कर्मोपकृष्टायां संकुमार्यतः ॥ २२६ ॥
 मायावीजोत्थितानन्तविकल्पाङ्कुरकन्दलैः ।
 भेदाभिमानजनितवाचनौचित्यसेवितैः ॥ २२७ ॥
 यावद्विद्यामहादावज्यालयेपा पुनः पुनः ।
 नालम्बा तावदस्यैतद्भूतं रोहेत्पुनः पुनः ॥ २२८ ॥
 तीक्ष्णयत्नकुठारसैः सद्विद्यैवहिदीपितैः ।
 निर्भिन्नो देहो वैटपी पुनर्नैव प्ररोहति ॥ २२९ ॥
 एतं देवै सुपुत्रांशमभ्यासीनाः स्थिता अपि ।
 असेदशीयतां यान्ति भावाः श्वश्रुकापित्यवत् ॥ २३० ॥
 अत्र तादृशमेव स्यं ज्ञानं वैराग्यनिर्भरम् ।
 निरुपास्यं निरालम्बं व्यमृम्भत विरागतः ॥ २३१ ॥
 कपालमालामरणाः श्मशानपदवासिनः ।
 अस्मात्पराङ्मुखीभूता भूतसंघातगोचरात् । २३२ ॥
 भोग्यं जुगुप्सावधि सर्वमेव
 भोक्ता द्यहं कः किल देह एषः ।
 धर्मास्थिमात्रं न च सारमत्र
 लेशांशमागोऽपि कदाचिदस्ति ॥ २३३ ॥
 इत्यमन्यस्वमानास्ते परां वैराग्यसंपदम् ।
 प्रतिक्षणमुपारुह्य निमीलन्ति तदाहृतम् (१) ॥ २३४ ॥
 क्रिमेतदिति धावन्ति दुःखेऽपीन्द्रियवृत्तयः ।
 एतुदेवमिति प्रायो विरज्यन्ते सुखादपि ॥ २३५ ॥

१ व्याप्ता इति वाङ् । २ उगात्रयेमः इति वाङ् ।

३ श्मशानेन हृतमित्येति वाङ् । ४ लोभित्येति वाङ् ।

५ देवविन्दतीति वाङ् ।

दृष्टानुश्रविकार्थोर्ध्ववृत्तप्रये वशताधियः ।
 तत्परं पुरुषख्यातेर्गुणवृत्तप्रयमित्यपि ॥ २३६ ॥
 नन्वकाण्डेऽपि पृच्छामः किंचिद्यदि न कुप्यते ।
 किमकाण्डभेदकाण्डभेदकाण्डयटावर्धा (?) ॥ २३७ ॥
 तर्हि संनिदियं शुद्धा स्वभावादेव चेत्कथम् ।
 अशुचिभ्योऽपि भोगेभ्यो रंसात्स्पृहयतेतमांम् ॥ २३८ ॥
 नन्वविस्मृतिशीलत्वाभिमानः काधुना गतः ।
 अलं वा युद्धयुपालब्धैरुक्तमप्येतदुच्यते ॥ २३९ ॥
 स्वभावादेव संनितिः प्रकाशपरमार्थिका ।
 विश्वावभासयोगेन भार्ताति हि विपश्चितम् ॥ २४० ॥
 अतश्च संविदो देव्या विश्वम्मिन्भावमण्डले ।
 स्वात्मन्यैवोच्छलन्तं किं स्पृहणादायि जायते ॥ २४१ ॥
 यदापि परमेशानशक्त्या भेदोऽवभास्यते ।
 तदापि संविद्भावेऽपि धावतीति विविच्यते ॥ २४२ ॥
 यथा लोऽष्टद्वज्वालाश्यामकुम्भविद्यन्स्थितिः ।
 धराभ्युधिमहातेजःममीरानन्तसात्मताम् ॥ २४३ ॥
 यात्येव मितिरूपेयं संवित्स्वोच्छ्रलितक्रमान् ।
 संविद्रूपसजातीयान्भावानेऽनुभावति ॥ २४४ ॥
 न्यरूप्यत तथा चेतत्केनापि परमेशिना ।
 निम्नं तडागपानीयं कः प्रवर्तयितुं क्षम ॥ २४५ ॥
 परिपूर्णं पुनस्तस्मिन्प्रवाहाः सर्वतोमुखाः ।
 ननु किं कांश्चिदेवेत्यं सैषा स्तनियतेऽलात् ॥ २४६ ॥

१ नन्वा स्पृहयत इति पाठः । २ तथेति पाठः ।

३ शिंतीति पाठः ।

इत्थं धावति नवरास्या रागनच्चात्मकं वपुः ।
 तत्रापि च तथा रागाभाष एव स धार्यनाम् ॥ २४७ ॥
 चिदात्मनि तु रागस्तु कोऽप्यन्याद्वाशात्मकः ।
 नान्वित्थं चैतदर्थं नाम सा कुत्रापि विरच्यते ॥ २४८ ॥
 हन्त प्रकृत एवायं वादः संगतिभागतः ।
 यदा हि चिद्विरेषया सर्वाया मंकुचोत्स्यति ॥ २४९ ॥
 क्रमेण भोग्यो रागेषु भोग्येषु देहते भुजः ।
 मोगाद्भौतुस्तथा शून्यमज्ञातलवभाषिण ॥ २५० ॥
 जाते रुद्ररूपेणा दशा गांशारिक्तो वतः ।
 सद्योजातश्च यद्गुद्रः पुण्यभेदरात्मकः ॥ २५१ ॥
 श्रीमान्मदाशियां देव ईशानधेनि गीयते ।
 विष्णुरासिः कतोऽयोर इति चैतद्भविष्यति ॥ २५२ ॥
 शनः प्रमर्शशत्रित्वेनैकैकस्यापि बृंहयात् ।
 प्रज्ञाएवेतालि कथ्यन्ते नृत्त्यादिवर्द्धयात् ॥ २५३ ॥
 तदन्यशक्नुवैकांशे ह्यन एव निराविते ।
 प्रत्येकमस्ति प्रज्ञादिहेतुष्वेकमोगिता ॥ २५४ ॥
 सा शारंगेषु भेदेन तेषु तेषु प्रनन्वते ।
 यतश्च सद्योजाते जलिनम्बुलया संद्रदगा रचिता ॥ २५५ ॥
 सा च संज्ञोचरूपापि चिद्विकल्पे भविष्यति ।
 यद्भौतौ शत्रुविष्वंशी नेनाथः कुरुं वलात् ॥ २५६ ॥
 यस्त्यभायनपीत्यादिदगा रुद्राधिदेवता ।
 भिन्नप्रमेयेति धीमदुत्तलनं न्यरूप्यते ॥ २५७ ॥

१ भोग्याय इति वादः । २ भिन्नप्रमेयेत्यर्थं च नास्त्यं किं तु रुद्राधिकं ।

अन इत्यर्थे तद्वर्द्धयति वादः ।

नगतोऽपि भेदतन्मात्रे संकोचं यदुपागतः ।
 ततो व्यतिनिमीलेते भोक्तृभोग्यादिह स्फुटम् ॥ २५८ ॥
 अजातमिव तद्विश्वमत्र सद्योऽवभासते ।
 सद्योजातपदं तेन शून्यसंवेदनात्मकम् ॥ २५९ ॥
 ततः शून्यपदस्यान्तर्यावत्स च विविञ्जति ।
 देवस्तावत्स्वयं बोधे विश्वं प्रोञ्जलति स्थितम् ॥ २६० ॥
 जानानि सेर्यं नाथस्य ज्ञानशक्तिर्विकसिनी ।
 तपोर्विकासिचिद्भ्रामि लीनत्वमुपपादितम् ॥ २६१ ॥
 संविदः शून्यरूपाया विकासो विश्वमेव तत् ।
 तथा हि घनसौप्तविश्रान्तिवशनिर्भरः ॥ २६२ ॥
 तांस्तान्मृहापण्याद्यंशान्वेत्ति स्वप्नपदाभिधान् ।
 अत एव न सा सृष्टिः स्थितिरेव तु सा तथा ॥ २६३ ॥
 पूर्वसृष्टेषु भावेषु तद्वि विज्ञानमात्रकम् ।
 तथा च जाग्रतो रूपात्स्वप्नो भेदेन जायते ॥ २६४ ॥
 किंतु जाग्रत्पदादीनां प्रत्येकं बहुभेदता ।
 निर्घेप्यते ततो युक्तं सृष्टिरूपेण भासनम् ॥ २६५ ॥
 अतो निजविद्योघेन तान्मावान्व्याप्तुबन्धिभुः ।
 एतैस्त्वजाग्रते तां स्वामौदासीन्यदशां विभुः ॥ २६६ ॥
 ज्ञानशक्तेरियं जन्मा तज्ज्ञानस्थितिमाविनः ।
 भावाः प्रयान्ति पूर्णत्वं विकासिनिजतेजसः ॥ २६७ ॥
 परमः खलु संकोचः सद्योजातपदे भवेत् ।
 यदेषां स्वस्वरूपस्य निष्ठा नैव स जायते ॥ २६८ ॥
 विना संविदुपारोहं संधासंधा जडोऽजडः ।

अनीलं नीलमित्यादिव्यवस्था कल्पतां कथम् ॥ २६६ ॥

यदुवाचोत्पलगुरुर्यथा सदसतां तथा ।

जडाजडानां न स्वात्मविशेष इति निश्चितम् ॥ २७० ॥

तस्माद्बोधमरोह्यासविसृष्टस्वपरास्थितिः ।

चिदनुप्राणनां विश्वंमन्वानन्दसुन्दराम् ॥ २७१ ॥

चिदेकवपुषा विश्वं स्वीचिकीर्षंविदात्मनि ।

स्वबोधशक्तिवमनात्स देवो वाम उच्यते ॥ २७२ ॥

स्वबोधशक्त्यद्रेकेषु यद्यप्येष प्रयच्छति ।

भावानां स्ववपुस्तादृक्प्रथापि परमार्थतः ॥ २७३ ॥

स्वीकर्तुमिच्छन्संहारमेषां कल्पयते भिदः ।

अतो भेदोव्यवस्थार्यां वामोऽर्त्ता परमेश्वरः ॥ २७४ ॥

अत्र सौभाग्यनिःष्यन्दि तादृग्ज्ञानं प्रतापते ।

सौभाग्यं सोच्यते तेषां भिदानां स्वीक्रियैव या ॥ २७५ ॥

भावानां च विचित्राणां भोगाङ्गानां स्वशक्तिः ।

स्वकौतुककलालोकादुच्चलन्त्येव या चितिः ॥ २७६ ॥

सैव स्वभावरागेण विश्वं रञ्जयते यतः ।

व्यक्तो हि रञ्जयेद्विश्वं व्यक्तियास्य स्वरूपतः ॥ २७७ ॥

येन प्रोच्छलितावस्था स्वीकारेच्छामरोदयः ।

तद्भिन्नसारसर्वस्वे क्षणं तिष्ठत्यनन्यधीः ॥ २७८ ॥

किं नाकर्षति किं नैव न भावयति योगवित् ॥

तव एनोच्यते शास्त्रे नारको रञ्जयेदिति ॥ २७९ ॥

तथा

कामस्यं काममध्यस्यं कामाद्भ्रशुटीकृतम् ।

कामेन साधयेत्पान्कामं कामेषु योजयेत् ॥ २८० ॥
 कामं स्वीकर्तुमिच्छैव तदाच्छादनयोगतः ।
 विश्वं साधयते कामी कामतत्त्वमिदं यतः ॥ २८१ ॥
 तथा हि परमे स्वात्मन्यध्यास्य स्थैर्यमञ्जभा ।
 तदुच्छलितसंबोधकलामंछादनक्रमात् ॥ २८२ ॥
 विश्वं कामाहुशार्धीन किंकरत्वेन भासते ।
 अध्यात्ममिद्वया युक्त्या त्वनयैव निजोदये ॥ २८३ ॥
 प्राणपुर्यष्टकं देहं व्याप्य विश्वं प्रकर्षति ।
 तत्त्वस्य कामतत्त्वस्य प्रकटीक्रियया यतः ॥ २८४ ॥
 मिदुच्छक्रेष्विदं गोप्यं किं वा न प्रकटीकृतम् ।
 शून्यानन्दात्प्रसृत्यैव बोधः प्रोच्छलितात्मकः ॥ २८५ ॥
 वर्तमानो निजाः शक्तीर्धिकास्यैव प्रवर्तते ।
 यत्रास्य प्रैमिनिष्ठास्ति यतश्च प्रावृत्तद्विभुः ॥ २८६ ॥
 सर्वाः शक्तिर्गमौ भास्तास्स्वात्मन्युद्रेच्य वर्तते ।
 ततश्चिदात्मको देवो न्यग्भूत इव भासते ॥ २८७ ॥
 उद्भूतास्तु विभान्त्येताः प्रोन्मेषेच्छाविदिक्रियाः
 अतश्चतुष्कयुक्तोऽसौ यद्यपि प्रतिभासते ॥ २८८ ॥
 तथापि शक्तिमणना वस्तुतोऽस्य भवेत्कृतः ।
 अत्रैव भावभेदांशनिर्मूलनकला यतः ॥ २८९ ॥
 स्थितस्तनः समाचारो लोकान्निग्रान्तगोचरः ।
 अनन्तशक्तिर्वैचि न्यादत्राप्युच्चाटनादयः ॥ २९० ॥
 संहारलीलाभूथिष्टा अपि तास्नाः क्रियाः स्थिताः ।
 तदित्यं ज्ञानशक्त्यन्ते भावानां वपुषि स्थिते ॥ २९१ ॥

१ शेष इति पाठः । २ प्रविशितेति पाठः । ३ विधीत पाठः ।

क्रियाशक्तिरगन्धैव तान्संहरति सादरम् ।
 यदा भुक्तमतमा शक्तिरुन्मेषाख्या पुरात्रयो ॥ २६२ ॥
 स्रष्टव्यभावस्थान्येन स्थूलकारेण भामते ।
 तर्धैवया क्रियाशक्तिर्यस्यां भावा निमेषिणाः ॥ २६३ ॥
 सास्यस्पास्थितिः कापि पूर्येव प्रविजृम्भते ।
 ननुस्त्येव क्रिया यस्यां भेदः प्रत्यत्रभामते ॥ २६४ ॥
 सर्वं सर्वा क्रिया भेदं प्रत्युन प्राग्व्यपोहति ।
 तथा, हि भेदभूमौ ये कापुञ्जलननण्डुलाः ॥ २६५ ॥
 त एव पाकाविष्टत्वे भेदं प्रोज्झन्ति सादरम् ।
 यदि भिन्नस्वरूपास्ते पाकं च यं तत्कथं भवेत् ॥ २६६ ॥
 भिन्नं स्वरूपमङ्गानां नाहि युक्त्योपपद्यते ।
 ननु पाकेन कश्चित्स यत्तन्नानास्वरूपकम् ॥ २६७ ॥
 ज्वलनक्रेददाहादि तत्पाक इति शक्यते ।
 भिन्ना एव क्रियाः सर्वाः फलमेकं प्राप्ति स्थिताः ॥ २६८ ॥
 पाक इत्युच्यते नान्या क्रिया नामास्ति काचन ।
 एतदेव कथं वेदथ एकं फलमभीप्सितम् ॥ २६९ ॥
 कथं संपादयेयुस्ताः पूर्वोक्ता एव हेतवः ।
 ननु लोचनदीपार्थमनस्कारैरपि स्फुटम् ॥ ३०० ॥
 जन्ते ज्ञानमेकं तत्तर्धैवात्र भविष्यति ।
 सोऽयं कर्दमसंमर्दमलिनीभूतविग्रहः ॥ ३०१ ॥
 मरी मरीचिकान्भोभिः स्तानेच्छुरभिघातति ।
 भिन्नस्वरूपावयवैरुमास्ति वास्त्विति संभवः ॥ ३०२ ॥
 तर्हि कारखभेदेन न भेदः पारमार्थिकः ।

१ शेषेणा इति पाठः । २ पाक इति पाठः । ३ एतस्कारैरिति पाठः ।

अथ गिन्नस्वरूपं तदेकं चेत्युपगम्यते ॥ ३०३ ॥
 स्वभावभेदे भेदायैत्येतच्चक्रं व्रतं भवेत् ।
 नन्वित्यं सा क्रिया माभूदका काष्ठादि कारकम् ॥ ३०४ ॥
 फलं जनयतामेवमप्यस्तु नहि नः क्षितिः ।
 क्रिया हि नाम नासाकमन्या शक्तिस्त्वसौ यतः ॥ ३०५ ॥
 शक्तिश्च फलभित्त्वत्प्या भाशात्मैव विभेदतः ।
 सा च शक्तिर्विभोरेव स च विश्वात्मविग्रहः ॥ ३०६ ॥
 फलकारकभेदेन न भिन्नः परमार्थतः ।
 स्वात्मन्याभिन्नेऽपि विभोरेवं भेदावभासनात् ॥ ३०७ ॥
 क्रियाशक्तिरिति प्रोक्ता यया कर्ता महेश्वरः ।
 ननु यत्पशवः कुर्युः कथं तदुपपद्यताम् ॥ ३०८ ॥
 ते हि भेदेकजीवित्वात्कुर्युर्भेदवती क्रियाम् ।
 धलमेतेन पशवः कथं कुर्युर्यदि स्फुटम् ॥ ३०९ ॥
 स एव स्ववचश्छन्नो वादो वन्द्यामुतादिवत् ।
 नहि कुम्भकृतः कापि कदाचित्कर्तृता भवेत् ॥ ३१० ॥
 यदि नासौ महेशाख्यात्कर्तुरव्यतिरेकमाह ।
 यद्येवं तत्कुलालेन पटोऽपि क्रियते न किम् ॥ ३११ ॥
 ननु किञ्चित्कुलालेन कुम्भोऽपि क्रियते ततः ।
 ईशान्य विश्वकर्तृत्वे किं पटोऽपि न कर्तृता ॥ ३१२ ॥
 नन्वेवं सति नो कर्ता कोऽप्यन्य इति कर्मखाम् ।
 शुभाशुमानां स्वफलं कर्तुं कं प्रति हेतुता ॥ ३१३ ॥
 एवमेवैतदायुष्मंस्तथाज्ञेवं विज्ञानताम् ।
 न किञ्चन फलं कापि शुभाशुभसमुद्भवम् ॥ ३१४ ॥

इत्थं ये तु न जानन्ति भुञ्जते तेऽभिपथितः ।
 तदेव कर्ममंत्रं तु मलमज्ञानमूलकम् ॥ ३१५ ॥
 एतदेवानुमन्यैः कंचित्संज्ञितमात्रकम् ।
 संमन्यन्ते ह्यकर्तारं कर्तृत्वानुपपत्तिनः ॥ ३१६ ॥
 विन्स्वरूपाधिष्ठं ह्यम्य यत्तत्कर्तृत्वमुच्यते ।
 तज्जाड्येमर्षयेदस्मिं चिदाधिस्यप्रसङ्गतः ॥ ३१७ ॥
 प्रकृतेः कर्तृता गुंसि ननु नामोपचर्यते ।
 एतन्न्यायपथापेक्षया जेगीयते गृहं ॥ ३१८ ॥
 उपचारो हि नो वस्तुतथात्वं प्रतिपद्यते ।
 व्यपदेशः परं तादृग्रस्तुशून्योऽस्तु तावता ॥ ३१९ ॥
 नोपचारिकप्रद्वित्यव्यपदेशेऽपि मानवः ।
 हिमानीशीकरासारिजातोत्यशिशिरापहः ॥ ३२० ॥
 द्रष्टुः पुंसध्व न द्रष्ट्री प्रकृतिः परिगीयते ।
 न चान्योऽस्ति धराकोऽतः कर्तृभावोपचारकः ॥ ३२१ ॥
 किं च प्रयोजनं तस्य कर्तृत्वव्यवहारजम् ।
 व्यपदेशस्तु नावस्तु परिवर्तयितुं क्षमः ॥ ३२२ ॥
 येऽप्यात्मानं न्यायविदः कर्तारं समुपागमन् ।
 तेऽपि प्रश्नमिमं तावदस्माकं प्रतिभार्पितम् ॥ ३२३ ॥
 किं यादृग्लोकसांसिद्धकर्तृत्वं कर्मयोगतः ।
 स्पन्दात्म ताद्विमां स्पन्दहीने ममुपपद्यते ॥ ३२४ ॥
 ननु ज्ञानं चिकीर्षा च यत्तथेति गुणत्रयम् ।
 समरति यदत्रास्य तत्कर्मत्वमुदाहृतम् ॥ ३२५ ॥
 इत्थं बालमतीनां धीर्दिप्रलभ्येत वञ्चकैः ।

१. 'कार्मेति पाठ । २. अनुमन्यैर्धिति पाठ ।

३. कार्पण्येति पाठ । ४. वरेकैरेति पाठः ।

दारका अपि वा विद्युर्न मन्त्रेणवर्जितम् ॥ ३२६ ॥
 तत्र ज्ञानं न कर्तृत्वं सर्वत्रास्त्येन तद्यतः ।
 इच्छायन्नापि प्रायः मन्तः सर्वस्य सर्वतः ॥ ३२७ ॥
 बुम्भकारो गृहाभावपरितापितचेतनः ।
 जानन्निच्छन्मयत्रोऽपि किं कुर्यात्त्रात्मनो गृहम् ॥ ३२८ ॥
 ननु कर्तुं न जानाति ततः कर्तुं न चेच्छति ।
 तस्मात्कर्तुं नै यतते नहृद् कुरुतां कथम् ॥ ३२९ ॥
 कर्तुमिच्छेत् यद्गुणं जानादीनां विशेषणम् ।
 करोभेस्तत्र कोऽर्थः स्याद्यदि मस्फन्दता क्लिप्त ॥ ३३० ॥
 तदार्यां स्पन्दितुं येन प्रप्यतीति भवेद्वचः ।
 तच्च स्वात्मगतं नाम्ब स्पन्दितं वैभवोद्भवात् ॥ ३३१ ॥
 अन्वदस्पन्दितं ज्ञानं सर्वस्यापि च संभवेत् ।
 ज्ञानेच्छायत्नद्वयं च करणं तस्य भाषितम् ॥ ३३२ ॥
 आत्मनः कर्तुमित्यस्य ततोऽर्थप्रविवेचने ।
 जानार्ताच्छन्प्रयतने जातुं यानितुमपितुम् ॥ ३३३ ॥
 प्रत्येकमिति योऽर्थः स कर्तुं वेत्तीति शब्दितः ।
 चिकीर्षित्वं चेतत्स्वान्न कर्तृत्वं पुनर्मवेत् ॥ ३३४ ॥
 तथात्वे मानसैः साम्यं भवेद्वाक्कायकर्मणाम् ।
 वाक्कायकर्मभिर्वास्य कथं कर्तृत्वमापतेत् ॥ ३३५ ॥
 मानमान्यपि कर्माणि कथं तस्येति गीयताम् ।
 तद्गुणत्रयसद्भावे मनोवाक्कायसंयुताम् ॥ ३३६ ॥
 कर्मणां संचितरेषु कर्मभागीति चेन्ननु ।
 उपचारोऽयमेव स्यात्स चापस्तित्यति वक्षितम् ॥ ३३७ ॥

किं चात्मगमहृत्त्वादिद्रव्यान्तगुणसंनिधौ ।
 तानि सन्तीति किं सोऽपि कर्तृत्वायतनो भवेत् ॥ ३३८ ॥
 न चास्त्वित्युपगन्तव्यं गुणावपि हि तद्भवेत् ।
 अन्यात्मगुणसंनिध्ये समर्थेऽपि विधिर्यते ॥ ३३९ ॥
 ध्यात्मस्वतः प्रवर्तेरन्कृत्तनाशाकृतागमाः ।
 किं चेशरेषु सर्वत्र बुद्धिमचाव्यपेक्षिणि ॥ ३४० ॥
 संनिवेशाधिके कार्ये निमित्तत्वं कृतं यदि ।
 स्वैः स्वैश्च समवायान्यकारणेशैः प्रपूरिते ॥ ३४१ ॥
 कर्मणं कुम्भकारादेः प्राप्तुं भवतु हेतुता ।
 नहि सोऽस्त्यंशलेशोऽपि सर्वकर्त्तरि यं प्रति ॥ ३४२ ॥
 न ह्यनेच्छायन्नमस्ति कर्तृत्वं नान्यदित्यपि ।
 तस्मात्तान्यस्य कर्तृत्वं कदाचिदपि संभवेत् ॥ ३४३ ॥
 ईश्वरादीधरस्तपि स्वातन्त्र्यं कर्तृतां विदुः ।
 तदित्यं परमेशानां भेदेऽभेदेऽपि धात्मनाम् ॥ ३४४ ॥
 प्रभवन्ति न कर्माणि बन्धनाय स्वभावतः ।
 तस्मादिदममुष्मात्स्वात्कर्मणो वाशुभं शुभम् ॥ ३४५ ॥
 नर्दंश्वर्यममुर्ध्वैव विहितं परमेशितुः ।
 निर्णीतमेतद्रन्यत्र मयैव विततं यतः ॥ ३४६ ॥
 उदत्तं प्रकृतं मूसः क्रियाशक्तिरियं परा ।
 अपौरत्वेन देवस्य तत एव प्रकीर्तिता ॥ ३४७ ॥
 दाक्षिण्यमत एवास्या भावानां शिवसंश्रये ।
 यतोऽञ्जसैव मार्गोऽयं या क्रिया च न सात्मिका ॥ ३४८ ॥

१ अयमुक्तानिति पाठः । २ प्रैतुमिति पाठः ।

३ अस्मादिदि पाठः । ४ शुभाशुभमिति पाठः ।

ननु नात्र स्थिताः केचिद्भ्राजा ये शिवताश्रिता ।
कर्तारः सत्यमित्थं तु वो यमानोऽप्रधारयेत् ॥ ३४६ ॥

देशकालप्रियाकारकल्पनापथप्रजितः ।

देवदेवमूर्तधरास्य शक्तिः सा विश्वरूपिणी ॥ ३५० ॥

तद्विश्वमपि कालादिकलाङ्काङ्ककलोञ्जितम् ।

भैरवाभेदवर्तिनम् ॥ ३५१ ॥

तत्स्वातन्त्र्यात्स्वतन्त्रं तत्स्वात्मनि प्रोच्छलन्स्थितम् ।

यतो भाति ततोऽप्यन्तगिरावेशनहिष्कृति ॥ ३५२ ॥

यत एव परा मेयं दक्षिणाघोररूपिणी ।

यद्वक्ष्यते जन्तुचक्रे शिवधामफलप्रदाः ॥ ३५३ ॥

पराः प्रकाशितास्तज्ज्ञेयघोराः शिवशक्तयः ।

अन्यत्रापि प्रियाशक्तिः शिवस्य पशुपतिनी ॥ ३५४ ॥

बन्धयित्री स्वमार्गस्था ज्ञाता मिच्छुषपादिनी ।

अकारादिहकारान्तः प्रसंगे वः श्रुणीयते ॥ ३५५ ॥

स एव त्रिन्दुनिलयादस्वरत्नमुपाश्रितः ।

क्रियाशक्तिविजृम्भेयं समस्ता रर्षामालिका ॥ ३५६ ॥

क्रोडीकरेणाहमितिपरामर्गस्वरूपिणी ।

विष्टत्येव ततः पूर्णपराहंकारसत्कुरः ॥ ३५७ ॥

अनन्तादिविश्वान्तपशुसंधानघस्मरः ।

निजोदरदरीनीतचराचरजगद्भ्रजः ॥ ३५८ ॥

स्वैतन्यविमर्शान्तर्ग्रस्तपुद्गलसंचयः ।

यावदुल्लसितस्तावत्क्रियाशक्तिस्वरूपतः ॥ ३५९ ॥

असंविज्ञाननिःसंख्यवैचित्रीचर्चितस्थितेः ।
 अनन्तकार्यशान्त्यादिसाम्यरौद्रमिदात्मनः ॥ ३६० ॥
 अपि स्वग्रासमाह्वान्म्यप्रकटीकृतसुस्थितेः ।
 औचित्याद्विधिघाकारा अपि भैरवतेजसः ॥ ३६१ ॥
 रिक्तपूर्णाभयभावा पुनरावृत्तिचिप्रिताः ।
 शाङ्गस्वरूपविश्वारूपस्यांशग्रामकलम्पटाः ॥ ३६२ ॥
 लोककालाचिरारूढभावोन्मूलनभाविताः ।
 शक्तयो निवविस्तराराद्रश्मिपुञ्जं निजं निजम् ॥ ३६३ ॥
 प्रसारयन्त्यः संकल्पसत्यभावसमाश्रयात् ।
 स्वाचित्तान्येव लोकौत्थयामाचारबहिष्कृतेः ॥ ३६४ ॥
 घटयन्त्येव शास्त्राणि यातानि परिपूर्णताम् ।
 याद्वयप्रथमसंभूते लोकानिक्रान्तिगोचरे ॥ ३६५ ॥
 समाचारः स एवात्र त्रस्तभेददशे भवेत् ।
 पूर्णैर्षं परमेशस्य महासृष्टिबिह स्थिता ॥ ३६६ ॥
 यस्यां संहारसृष्ट्यंशा विश्वे ते मध्यवर्तिनः ।
 सा चाद्या सृष्टिरित्येव नैव यंबतुं भवेत्क्षमा ॥ ३६७ ॥
 अदेशकाले तन्त्रे हि कथमाद्यादिसंभवः ।
 जाग्रदशेषं सा श्रुत्वा प्रोन्मेषपदभागिनी ॥ ३६८ ॥
 ब्रह्मैष निजशक्त्यंशसंबोधकमलासनः ।
 ता एताः सौशिवादूपात्प्रभृति द्वाह्यमन्ततः ॥ ३६९ ॥
 रूपं कृत्वा विजृम्भन्ते संविन्नाथस्य शक्तयः ।
 एतवानेव देवोऽयमिति यद्यपि शक्यते ॥ ३७० ॥

१ भयभवा इति पाठः । २ पुञ्जनिभ निभमिति पाठः ।

३ नक्षत्रासनि पाठः । ४ एताःवदेवेति पाठः ।

न चक्षुमप्रमेयत्वाच्चिद्रूपस्य महेशितुः ।
 प्रबोधपञ्चदशिकामध्ये तादृश्या स्फुटम् ॥ ३७१ ॥
 उक्तं मितप्रकाशत्वं जडस्य किल लक्ष्यम् ।
 जडाद्विलक्षणो बोधो यतो न परिमीयते ॥ ३७२ ॥
 तथापि स्वयमेतादृग्देशो मानं विवर्जितः ।
 निजस्यातन्व्ययोगेन कृत्वात्मानं चराचरम् ॥ ३७३ ॥
 * ईशतत्पुरुषाजातैरुद्धतैरुद्बुभूपुमिः ।
 एकैकैः पद्भिरैकेन विक्रैर्ण व्यात्मकैस्त्रिभिः ॥ ३७४ ॥
 जायते शिवभेदानां दशानां विविधा स्थितिः ।
 अत एव विचित्राभ्यः संविद्भ्यो मिश्रतावशात् ॥ ३७५ ॥
 चित्रापयत्र शिवाख्येऽपि भेदज्ञानानि तेनरे ।
 यदा त्रयाणां वक्त्राणां वामदक्षिणसंगतिः ॥ ३७६ ॥
 तदा प्रत्येकशक्तिं भविष्यद्भवदुद्भवैः ।
 यथा त्रित्वे रुद्रभेदस्तेनाष्टादशधा स्थितः ॥ ३७७ ॥
 एकैकं पञ्चवक्त्रं च वक्त्रं यस्मात्प्रगीयते ।
 दशाष्टादशमिन्नस्य ततो भेदैरसंख्यता ॥ ३७८ ॥
 पूर्वोदितयथास्वस्वज्ञानकर्मविचित्रिताः ।
 निर्णीयन्ते यतस्तेषु तेन नापुनरुद्धता ॥ ३७९ ॥

* तस्य वि-प्रथममैशानतः पुरुषसद्योजितैरेकैस्त्रोद्बुभूपुमि स-
 त्तिभेदत्रयमुल्लासितम् उद्भूतैश्चेत्येकैरुद्भेदा यद् विभिरप्येभि ह्युभयो
 ज्ञापित एको भेदः ईशतः पुरुषो ईशसद्योजातो सद्योजाततापुरुषापि नि
 व्याप्तना मभूयापि एभिस्तत्रिभेदत्रय ममुल्लासितम् ॥

१ एकैकैरिति पाठ । २ नाप्यारमति पाठ ।

३ यस्मिन्नेतदत्रमिति पाठः ।

४ वक्त्रं यस्मात्प्रगीयते । दशाष्टादशेति पाठः ।

अन्यान्य एव बोधो हि समाचारः क्रियाक्रमः ।
 तत्र तत्र तथा प्रोक्तः सर्वस्तु शिवधामनः ॥ ३८० ॥
 यथा जलकथाः सर्वे विश्राम्यन्ति महाम्बुधौ ।
 तथा ज्ञानक्रियाः सर्वाः संवित्सिन्धौ महेश्वरे ॥ ३८१ ॥
 मितमपि जलं भूमौ स्रव्याशुभिः किल पीयते
 तदपि च पुनर्वृष्टिद्वारैः प्रयाति महार्णवम् ।
 जगति निखिलं ज्ञानं कर्म स्फुटं किमपि स्वयं
 किमपि च परैः पारम्पर्याञ्छिचार्यसि मज्जति ॥ ३८२ ॥
 यच्चान्ते दक्षिणे हार्दे लिंगं हृत्परमं मतम् ।
 तदप्यन्तःकृताशेषष्टैर्भावसुनिर्भरम् ॥ ३८३ ॥
 भेदभावकमायीयवेजोशग्रसनाच्च तत् ।
 सर्वसंहारकत्वेन कृष्णं तिमिररूपधृत् ॥ ३८४ ॥
 विज्ञानशास्त्रे कथितमत एव महेशिना ।
 स्त्रीनं मूर्ध्नि वियत्सर्वमित्यादितिमिरं विभोः ॥ ३८५ ॥
 एवमेव दुर्निशायं कृष्णपक्षागमे चिरम् ।
 भावयेद्भैरवं रूपं भावयद्भिर्दुराभिदम् ॥ ३८६ ॥
 उक्तं च यत्र स्वर्दुःखं तमो वा द्वयसंघृते ।
 नापिद्याकर्मसंबन्धः पारतन्त्र्यादिदर्शनात् ॥ ३८७ ॥
 तदत्र तिमिराकारे भैरवीये षण्ण्यलम् ।
 श्रन्तलीनतया भाति यावद्वक्तचतुष्टयम् ॥ ३८८ ॥
 ङ्गुभ्रुषु तथोद्भूतं तिरोधित्सु तिरोहितम् ।
 इत्थं सुगपदेवैतद्भिदा षोडशकात्मकम् ॥ ३७६ ॥
 दक्षे चैसर्गिके हार्दे स्वतन्त्रे च शिवे विशत् ।

अष्टाष्टकात्मकं शास्त्रं युगपद्भैरवाभिधम् ॥ ६६० ॥
 इत्थं तत्रं रुद्रशिवभैरवाब्धं स्थितं त्रिधा ।
 वस्तुतो हि त्रिधैवेयं ज्ञानमत्ता विजृम्भते ॥ ३६१ ॥
 भेदेन भेदाभेदेन तथा चाभेदसन्धिना ।
 तथा च मुख्याः शाम्भव्यस्तिस्त्र इच्छादिशक्तयः ॥ ३६२ ॥
 तत्रैव तु प्रपञ्चेन पञ्चशरत्यादियोजनम् ।
 इत्थं मध्ये विभिन्नं तन्त्रिकमेव परं तथा ॥ ३६३ ॥
 शास्त्रमस्मद्गुरुगृहे संप्रदायक्रमात्स्थितम् ।
 अत एव हि नैकव्याहामदक्षिणशास्त्रयोः ॥ ३६४ ॥
 धारा प्रान्तधराप्रान्ते कौलिकी प्रविजृम्भते ।
 ततोऽपि संहृताशेषभाषोपाधिसुनिर्भरः ॥ ३६५ ॥
 भैरवः परमार्थोद्यद्भवद्विहितवृत्तिकः ।
 ईशानवामदक्षामु तारु शक्तित्रयं क्रमात् ॥ ३६६ ॥
 परादिशक्तित्रितयं क्रोडीकृत्यावतिष्ठते ।
 तद्विभाषयति भेदविभागं
 तत्स्फुटतकृदथोक्तमनन्तम् ।
 संग्रसिष्णु परमेश्वररूपं
 वस्तुतस्त्रिशिर एव निराहुः ॥ ३६७ ॥
 ऊर्ध्ववामतदन्यामि तन्त्राणि च कुलानि च ।
 रूढान्यगुप्य धारायां भेदसंकोचहानये ॥ ३६८ ॥
 परमकाशविषयत्तिकार्थस्त्रैधमास्थितः ।
 स एष परमेशेन ज्ञानचन्द्राख्ययोदितः ॥ ३६९ ॥
 स एष सर्वः शास्त्रार्थः परवाग्वृत्तिसंश्रितः ।
 अनुल्लसिततट्टाच्यवाचकादिभिर्भक्तिकः ॥ ४०० ॥

पश्चात्तु ज्ञानशक्त्यश्राधान्यस्फुरितात्मनि ।
 क्रियाशक्तिसुसूक्ष्मायां सादारण्यैश्वर्यसंपदि ॥ ४०१ ॥
 पश्यन्तीमभ्यमाधाग्निं सज्जल्पोल्लेसयोगतः ।
 पदवाक्यस्वरूपेण वर्तते वर्णरूपिणा ॥ ४०२ ॥
 स्वच्छन्दशास्त्रे तेनोक्तं स्वयं देवः सदाशिवः ।
 पूर्वोत्तरपदैर्वाक्यैस्तन्नं योजितवानिति ॥ ४०३ ॥
 तथा च तत्रैवाक्तं तत्सुशिवावरणेऽभवति ।
 सुशिवावरणं पूर्वं तत्र ज्ञेयः सदाशिवः ॥ ४०४ ॥
 शिवदशकसंपुक्तो रुद्राष्टादशकान्वितः ।
 अधिकारो हीरातत्त्वे तज्जिघृक्षा तु सौशिवे ॥ ४०५ ॥
 वरणे विन्दुतो भोगनाग्निं विमपतो विभोः ।
 भैरवाख्यस्य बाधस्य शक्तितत्त्वे परं त्रयम् ॥ ४०६ ॥
 म्यतिस्तस्मादीश्वरोर्ध्वे सदाशिवपदादधः ।
 सुशिवावरणेनोक्ता श्रीमत्स्वच्छन्दशासनं ॥ ४०७ ॥
 तदनन्तरमेतासु शिवरुद्रभिदास्त्वलम् ।
 मार्यायाध्वनिं बहूनागु शिवैरुक्तः शिवाभिधैः ॥ ४०८ ॥
 भेदो रुद्रश्च रुद्राख्य इति प्राप्तो विचित्रताम् ।
 ततः प्रोद्यत्क्रियामारप्रोक्षासात्क्रमशः स्फुटम् ॥ ४०९ ॥
 सर्वगोचरमायीयश्रुतवैपर्युपाश्रिताः ।
 चर्णवाक्यपदात्मानः शास्त्रार्था लौकगोचराः ॥ ४१० ॥
 समाश्रित्य प्रवर्तन्ते तांस्तांस्तन्नाश्रितारकान् ।
 तेन प्रथमतो यावन्मायीयां वैररतिं दरीम् ॥ ४११ ॥
 मायीयवर्णसंदब्धः शास्त्रार्थो नायमागतः ।
 अन्तः सारविबोधकपरवाङ्मयवर्णकः ॥ ४१२ ॥

अकृत्रिमपरावेशमूलसंस्कारसंस्कृतः ।
 शास्त्रार्थो लौकिकान्तोऽस्मि सप्तत्रिंशो परे विमौ ॥ ४१३ ॥
 तत्रासतां हि भावानां कापि नास्त्येव सत्यता ।
 स्वामिन्यविनयाक्रान्तमकृतां विनयः कुतः ॥ ४१४ ॥
 तस्मात्समस्तशास्त्रार्थः परतस्मात्माना स्थितः ।
 अतो वेदादयोऽप्येते मायीयाः शासनांशवः ॥ ४१५ ॥
 स्फुरन्ति भैरवादित्यप्रभावादेव नान्यतः ।
 नहि संविद्धिमर्शात्स्यादन्यत्कौण्डिन्येव कारणम् ॥ ४१६ ॥
 संविन्नान्यैस्य संवित्स्यात्संविदेव तथा यतः ।
 कार्यं च कारणं चेति तद्यत् उपचर्यते ॥ ४१७ ॥
 परिणामे हि भावस्य क्रमाद्धिततर्धर्मणः ।
 आद्यन्तयोः संविदेव रूपत्वेनावभासते ॥ ४१८ ॥
 संविच्च कालकलनां महेत यदि तत्स्फुटम् ।
 भुञ्जीमहि निशातासिञ्चिन्ना व्योमांशशर्कराः ॥ ४१९ ॥
 अतः समग्रशास्त्राणि संविद्रूपापरिच्युतेः ।
 संविदः स्वप्रकाशत्वात्स्वप्रकाशानि वस्तुतः ॥ ४२० ॥
 न च वाच्यं पृथग्जातु वाचकाव्यवतिष्ठते ।
 स्वातन्त्र्यादभिधातैव भाविवाच्यतया यतः ॥ ४२१ ॥
 कदाचिद्वाचकांशस्तु स्वरूपग्रस्तवाच्यकः ।
 निर्भासते कदाचित्तु सामान्योल्लासवाचकः ॥ ४२२ ॥
 जातुचिद्विकटानन्तविशेषविशेषितः ।
 स्फुटस्वरूपवाच्यांशसमुद्रेकेण भासते ॥ ४२३ ॥
 तेनार्थपरता जातु स्वरूपपरता तथा ।

१ त्रिंशदपरे इति पाठः ॥ २ अस्मिन्वाप्येवमिति पाठः ।

३ नास्तीति पाठः । ४ धर्मिण्य इति पाठः ।

बुभुत्सितार्थता कापि कचिद्रसमयी दशा ॥ ४२४ ॥

शब्दानां लक्ष्यते चित्रा संविदूपानपायतः ।

संविद्धिचित्रकचर्तैः कचतीति किमद्भुतम् ॥ ४२५ ॥

इत्थं शिवात्मकनिमर्शपदादभिन्नः

शब्दः स्फुटत्वत इह स्वपरप्रकाशः ।

मानं तदेव चित्तिसारविमर्शमान-

न्यत्पुनस्तदुपचारवशात्तथा हि ॥ ४२६ ॥

स्वप्रकाशात्मिका येयं संविधिः पारमार्थिकी ।

तत्त्वसंवेदनं प्रोक्तं यतो विश्वव्यवस्थितिः ॥ ४२७ ॥

सा चैषा न विमर्शात्मस्वरूपमातिवर्तते ।

विमर्शोऽस्याः परो भोगः पूर्यैः पश्यन्त्युदाहृता ॥ ४२८ ॥

परापरा सैष देवी मानमित्यवधार्यताम् ।

यत्रापरांशर्गं मेर्यं तादात्म्याव्यवतिष्ठते ॥ ४२९ ॥

नहि भिन्नैर्मानेन मेयस्य स्याद्व्यवस्थितिः ।

नहि हंसस्य शुक्रत्वे काकः श्वेतत्वमर्हति ॥ ४३० ॥

एतदेव तथा चाह गुरुः शंकरनन्दनः ।

• न मानत्वात्ततोऽन्यत्वान्न बाधादस्थितेः स्थितिः ॥ ४३१ ॥

प्रकाशेनाविनाभूतैः सत्तार्यां नियतात्मभिः ।

धर्मेर्भावो बहिर्भावाच्च मानः सिद्धिमृच्छति ॥ ४३२ ॥

तेन संवित्तिकात्मैव भावमानप्रमेयता ।

शुक्लती स्वप्रकाशत्वं स्वभावादेन भामते ॥ ४३३ ॥

सा चान्तःस्थितमन्त्रात्मशब्दनामर्शमुन्दरा ।

अनपेक्षान्यविरहात्प्रमाणं स्वत एव हि ॥ ४३४ ॥

तस्या एव विचित्राणि नामानि बहुभङ्गिभिः ।
 तत्रसादोत्थितान्येव वादिनः पर्यचीकलृपन् ॥ ४३५ ॥
 तथा च चक्षुराद्यन्तमण्डलीटङ्कनिष्ठितम् ।
 प्रत्यक्षमिति यद्गीतं तत्रावत्प्रविविच्यते ॥ ४३६ ॥
 संवित्तिव्यतिरेकेण यद्यक्षाणां व्यवस्थितिः ।
 न स्यादर्धप्रमाखैक्यं तर्हि बाह्यघटादिवत् ॥ ४३७ ॥
 नन्वात्मनश्चक्षुरादि करणं न घटादिकम् ।
 तस्मात्तेनैव भावानां मानं न तु घटादिभिः ॥ ४३८ ॥
 व्यापकाभिमतस्यास्य संयोगे चाविशेषिणः ।
 भौतिकत्वविशेषेण घटाद्यैश्चक्षुरादिना ॥ ४३९ ॥
 आत्मनः करणाकाङ्क्षापूरणं नियतं कुतः ।
 विशिष्ट एव संयोगः करणत्वे निवन्धनम् ॥ ४४० ॥
 विशेषः कर्मभिस्तैस्तैर्धर्माधर्मगिरोदितैः ।
 तदेतद्युक्तिमद्भावप्रतिभायिकलान्मकः ॥ ४४१ ॥
 लुपन्वञ्जयते मुग्धान्पलायनपरायणः ।
 यत्राशेषाक्षसंयोगिव्यापकात्मवशोत्थिताम् ॥ ४४२ ॥
 युगपज्जामिमाच्छेत्तुं मनो नाम निगद्यते ।
 तत्रापि ब्रूमेहे पूर्वं मनसात्पैव युज्यते ॥ ४४३ ॥
 तत्राप्यात्ममनोयोगं कः कुर्यादिति चर्च्यताम् ।
 व्यापकत्वादासौ स्याच्चेत्सर्वैरेव मनो व्रजेत् ॥ ४४४ ॥
 एकस्य जाते संयोगे सर्वः सर्वज्ञतामियात् ।
 यदि स्वान्तमधिष्ठातृ चक्षुराद्यमपेक्षते ॥ ४४५ ॥
 तेनाधिष्ठानमर्थानां तावतोऽक्षांशवर्त्मनः ।

अंचाधिष्ठितसूक्ष्मांशभागसंपर्कमासितः ॥ ४४६ ॥
 चाक्षस्वार्थस्य कुराडादेरगुरेकौऽवभामताम् ।
 अथापि भानसाधिष्ठा जाता चेदक्षगोचरे ॥ ४४७ ॥
 तदेतस्य स्वविषये शक्तयोपजायते ।
 तर्हि सूक्ष्मतमन्डिद्रनिस्तृता नेत्ररश्मयः ॥ ४४८ ॥
 विश्ववर्तिनि भावेषु न प्रमां कुर्वत कुतः ।
 योग्यदेशस्थितान्भावान्गृह्णनेऽक्षाणि नन्वक्षम् ॥ ४४९ ॥
 योग्यतय हि देशस्य कीदृशीति विचार्यताम् ।
 यत्रस्थस्य भवेद्विचिः स देशो योग्य उच्यते ॥ ४५० ॥
 कुत्रस्थस्य भवेद्विचिरिति किं वा न दर्यते ।
 तदनी तार्किकम्मन्या युक्तुपन्यासवर्जिताः ॥ ४५१ ॥
 पूर्वमेव कथं तूर्णीं नातिष्ठन्किं विकृत्यनः ।
 आत्मनश्चाभिसंधानवन्ध्यस्यैव वलादयम् ॥ ४५२ ॥
 मनोक्षजालसंयोगो भवेत्किं नासमञ्जसः ।
 अभिसंधिरथैतस्य विषयं प्रति जायते ॥ ४५३ ॥
 अज्ञाते कोऽभिसंधिः स्याज्ज्ञाते कोऽर्थोऽक्षसंयुजा ।
 प्रज्ञाते स्मर्यमाणे चेदभिसंधातृभावितः ॥ ४५४ ॥
 अन्यदेवाभिसंधातुः प्रयत्नोऽन्यत्र जायते ।
 मनोयुक्तात्मसंयद्बुद्धसुखसंश्रिताः ॥ ४५५ ॥
 विषयाः सविधीभूतनेत्राद्युत्पन्नक्रमात् ।
 आत्मन्येव कथंकारं प्रमातृत्वं प्रतन्यताम् ॥ ४५६ ॥
 ननु ज्ञानरुतो मातृभावो विज्ञानमात्मनि ।
 समवेति ततोऽन्यस्य कथं मातृत्वशङ्कनम् ॥ ४५७ ॥

एतदेव वयं श्रुमो ज्ञानं तत्रैव वै कुतः ।
 भयात्स्वपक्षपातान्धस्तदेवोचरमभ्यधात् ॥ ४५८ ॥
 यथेन्द्रियात्मसंयोगे मनः कारणमुच्यते ।
 तथैवात्ममनोयोगे कारणान्तरमुच्यताम् ॥ ४५९ ॥
 तथात्वे चानवस्थेन मूलक्षतिकरी च सा ।
 अथ स्वान्तात्मसंयोगो ध्रुव एवाभ्युपेयते ॥ ४६० ॥
 ज्ञातारः स्युः सदा सुप्तमत्तमूर्च्छितदुर्भगाः ।
 न चैतद्भवतां ज्ञानमभीष्टं शाक्यशिष्यवत् ॥ ४६१ ॥
 तस्मान्प्रत्यक्षता नाम कथमिन्द्रियगोचरात् ।
 अथ प्रत्येकमेतेषां परीक्षेय प्रतन्यते ॥ ४६२ ॥
 तत्राणु नित्यं सर्वार्थ वेगवल्लघुर्भातिकम् ।
 मनस्तथापि नैवेह युक्तिसिद्धत्वमश्नुते ॥ ४६३ ॥
 अणु चेच्छीघ्रसंचारि मनो यद्विषयान्मुहुः ।
 स्पृशेत्तदेव देहस्य भवेच्छत्रशरीरता ॥ ४६४ ॥
 देहस्थेऽपि मनोयोगे तत्रैव ज्ञानयोगतः ।
 एकाणुमात्रं जीवः स्याच्छिष्टं स्याद्धटकुड्यवत् ॥ ४६५ ॥
 अथ स्वान्तेन योगध्वेज्जातः काप्यात्मगोचरः ।
 तद्विभोरात्मनो ज्ञानं समवायीति मालता ॥ ४६६ ॥
 जानेति सर्वदेहस्थं जीवनं किं न सिद्ध्यति ।
 एनयैव न किं ध्रुवत्या घटादेर्जीवनं भवेत् ॥ ४६७ ॥
 विभावात्मनि जातं हि ज्ञानं तत्रैकदेशतः ।
 देहमात्रे पुनः स्वान्ते भवेत्साययवा स्थितिः ॥ ४६८ ॥
 विभ्रुत्वे मानसस्य स्याद्युगपत्सर्ववेदनम् ।
 नित्ये च मनसि ज्ञानं सर्वदेव भवेत्ततः ॥ ४६९ ॥

मोक्षावस्थापि विज्ञानयोगिन्येवोपजायते ।
 मुक्तौ चात्ममनोयोगो नास्तीत्येतन्महाद्भुतम् ॥ ४७० ॥
 किं हि व्यापकता मोक्षे स्वात्मनो विनिरुद्धते ।
 अर्थात्मिकं चेत्सर्वार्थं कथङ्कारं मनो भवेत् ॥ ४७१ ॥
 विशिष्टविषयव्यक्रिकौशलादेव चक्षुषः ।
 तैजसत्वमभीष्टं हि तन्मनो भौतिकं न किम् ॥ ४७२ ॥
 सर्वार्थत्वं च मनसः किमन्यैरक्षहम्बैः ।
 ननु बाह्येऽस्य विषये प्रागस्त्यद्योपयोगिता ॥ ४७३ ॥
 तथा हीन्द्रियसंदष्टे पाश्चात्या मनसः स्थितिः ।
 अत्रोच्यते यथैव प्रागिन्द्रियेण न गृह्यते ॥ ४७४ ॥
 तच्चेत्स्वलक्षणं पश्चादनुयञ्चिती का कथा ।
 अथ सामान्यमात्रं तद्गृहीतं प्राक्किन्द्रियैः ॥ ४७५ ॥
 व्यक्रिनिष्टं तदानीं च मनसा व्यक्रिनिश्चयः ।
 नास्तीति मनसा कस्मात्सामान्यग्रहणं भवेत् ॥ ४७६ ॥
 विना व्यक्रिग्रहणैव सामान्यग्रहणं यत्कृतः ।
 सामान्यग्रहणे चास्य सर्वार्थत्वं निरुद्धते ॥ ४७७ ॥
 विशेषग्रहवन्ध्यस्य सर्वशब्दविलोपतः ।
 आशुगामित्वमेतस्य यच्चोक्तं तत्र वस्तुनि ॥ ४७८ ॥
 पुरःस्थिते स्वहस्तादौ किञ्चिद्गते घटे ।
 अविदूरे च मेवादौ कथं तुल्यं गन्तुता ॥ ४७९ ॥
 आशुसंचारिणां यस्मात्कापि पूर्वकलेजसाम् (?) ।
 सविधामविभत्वेन विशेषः प्रविभाव्यते ॥ ४८० ॥
 कथं चाभौतिकं सूक्ष्मं गृहीयात्पर्वतादिकम् ।
 अभिव्यक्तिः समानस्य समानेन विधीयते ॥ ४८१ ॥

नन्वस्तु प्राकृती बुद्धिस्ततोऽहंकृतो मनः ।
 इत्थमप्यणुता नैव मनसः संप्रसिद्धानि ॥ ४२२ ॥
 व्यापकत्वेन पूर्वोक्तदुपणानि स्थितान्वलम् ।
 इत्थं मनो न युक्त्यंशैर्मनिसावर्जनाय नः ॥ ४२३ ॥
 यादृग्वाद्यन्तरैरिष्टं द्वैतव्यामूढदृष्टिभिः ।
 चिदान्मनः प्रकाशस्य तथाभासंनभागिनी ॥ ४२४ ॥
 या शक्तिस्तन्मनस्त्वस्तु स्वस्यातन्व्योपकल्पितम् ।
 यत्र श्रोत्रं नभस्तत्र सर्वशब्दश्रुतिर्भवेत् ॥ ४२५ ॥
 चक्षुराद्यैश्च सर्वत्र निर्विवन्धं यतो नमः ।
 धर्माधर्मविवन्धश्च युक्त्युपन्यासवैकली ॥ ४२६ ॥
 वाधिर्यादि कथं च स्यात्कथं वा तच्चिकित्सनम् ।
 बन्धाश्रयविधातेन तदनुग्रहतस्तथा ॥ ४२७ ॥
 अक्षं स्वावयवेष्वेव समवापिनः ।
 विशेषेण नभो नैव काप्यश्रितमिति स्थितिः ॥ ४२८ ॥
 संयोगिता तु माकं भावेन वर्तते ।
 तदनुग्रहयताभ्यामपि विक्रियतां ततः ॥ ४२९ ॥
 यदनुग्रहतस्तस्यानुग्रहः स तदाश्रयः ।
 इतीयं स्ववचःकलृप्तिनिःसारं विभाति नः ॥ ४३० ॥
 आश्रयद्वारकोऽज्ञाणामनुग्रह इति स्फुटम् ।
 अभिधत्स्व क एतेपामाश्रयोऽस्त्विति चोदिते ॥ ४३१ ॥
 यदनुग्रहयोगोऽस्य स एवाश्रय इत्ययम् ।
 न्यायोऽन्योन्यसमालम्बी चक्रकं नानिवर्तते ॥ ४३२ ॥
 यासुप्रकृति यद्योक्तं स्पर्शनं तद्विचिष्यते ।

१ भाग्येति पाठ । २ केवलीति पाठ ।

३ विभागिन इति पाठ । ४ योगारयेति पाठ ।

वापर्वेगवती तावदनिष्ठा स्थितिः स्थिता ॥ ४६३ ॥

देहदेशे ततः स्पर्शः न कुस्य इति कः क्रमः ।

चक्षुर्ध्वं तेजसं तेजः प्रसृतं बाह्यगोचरे ॥ ४६४ ॥

अर्थाद्रूपप्रधानांश्च वेत्तीत्येतन्निरूप्यते ।

अदृश्यं यदि तत्तेजः प्रेर्यते मनसा कथम् ॥ ४६५ ॥

प्रेरणं नह्यविज्ञानं कदाचिदुपपद्यते ।

इन्द्रियेण न च ज्ञातं कदाचिच्चाक्षुषं महः ॥ ४६६ ॥

न चापीन्द्रियविज्ञाते स्वतन्त्रं भवतां मनः ।

अप्रेरितं च तत्पश्येत्सर्वतः सर्वथा सदा ॥ ४६७ ॥

आसमञ्जस्यमेव स्यात्प्रवृत्तौ वा निवर्तने ।

किं च गोलकसंस्थानं तावच्च यदि तन्महः ॥ ४६८ ॥

तावत्स्तद्गतस्यैव ग्रहः स्यान्नान्यतः क्वचित् ।

तथैतद्विपरीतं तु गोलकेऽपि निमीलिते ॥ ४६९ ॥

उन्मीलिते वा सर्वत्र वस्तुनि ग्रहणं भवेत् ।

उन्मीलिते चक्षुषि च प्रसृते रश्मिमण्डले ॥ ५०० ॥

तस्यास्ति न पटस्यैव संवृतिर्नेत्रमीलने ।

ततो निमीलिताक्षस्य वस्तुदृष्टिर्न किं भवेत् ॥ ५०१ ॥

धने चातपमध्येऽस्ति विनिमीलितचक्षुषः ।

चित्रतेजोर्विभानं तत्पीडिताक्षयुगस्य च ॥ ५०२ ॥

योगिनां बिन्दुदग्ध्वान्ते कथं तद्वा भविष्यति ।

भवेदुन्मीलितेऽप्यक्षिणं न वस्तुग्रहणं क्वचित् ॥ ५०३ ॥

मनोधिष्ठानयोगेन परमस्यैवाधिकप्रथा ।

दीपायेक्षा च यामुष्य सापि किं न विवाध्यते ॥ ५०४ ॥

१ देहदेशे इति पाठः । २ स्वतैजसमिति पाठः ।

३ नहि विज्ञातमिति पाठः । ४ धतानामिति पाठः ।

दीपप्रकाशः स्वान्तात्मनेशार्थेष्यकारकः ।
 न अत्येकं मनोवृत्तेः संस्कारस्तेन चेद्भवेत् ॥ ५०५ ॥
 दीपे संकल्प्यमाने स्याद्रात्रौ रूपपतिग्रहः ।
 आत्मनः संस्क्रिया चेत्स्यात्तस्य सर्वगतत्वतः ॥ ५०६ ॥
 सर्वदा रूपसंवित्स्यात्संयोगः संस्क्रिया यतः ।
 अमूर्तस्यापि नित्यस्य कोऽन्यः संस्कार उच्यते ॥ ५०७ ॥
 नेत्रोपकारश्चेच्छिं नेत्रदेशस्थितेऽपि ।
 तेजोमध्यगतं रूपं न भासेत कदाचन ॥ ५०८ ॥
 ननु तद्वेद्यदेशेऽसौ नायनः किरणव्रजः ।
 हन्त तत्रैव विज्ञानमात्मदेशे न किं भवेत् ॥ ५०९ ॥
 तत्रैवात्मा विभुत्वेन तत्रैव करणं यतः ।
 तस्माद्भोगाश्रयो देहां जीवन्निति वृथोक्तयः ॥ ५१० ॥
 नायनानां मयूरानां गन्तुत्वेऽसिते सति ।
 अनाद्युतेऽरण्यमार्गे स्वहस्तात्प्रभृति स्फुटम् ॥ ५११ ॥
 अर्कचन्द्रादिसंदष्टिः कथं नामोपजायताम् ।
 शीघ्रत्वेऽपि यतः प्रोक्तभेदो दूराविदूरगः ॥ ५१२ ॥
 दीपनेत्रावभासाभ्यां ह्यत्रे तस्मिन्कथं मतिः ।
 शुद्ध एव भवेद्भावे ताभ्यां व्यामलताजुषि ॥ ५१३ ॥
 अन्धत्वं तच्चिकित्सा च न युक्ताश्रयदूषणा ।
 रसना च जलात्मा चेतज्जलं स्रुतिमद्यतः ॥ ५१४ ॥
 ततः स्थैर्यं कथं तस्य का च नानारसप्रथा ।
 तस्यैकरसतायोगे तस्या नैकरसस्थितेः ॥ ५१५ ॥
 न स्यादेकरसज्ञप्तिर्यथा पित्तभरे सति ।
 तिक्ता रसनवृत्तिर्नो माधुर्यं विदितुं क्षमा ॥ ५१६ ॥

ननु पित्तगतं तैक्यं न त्वेवं रसनागतम् ।
 तर्हि पित्तगुणौ तुल्यं रसनापथगामिनौ ॥ ५१७ ॥
 इति स्पाद्युगपञ्जसिस्तिरूमाधुर्यगोचरा ।
 नीरसा रसना चेत्सा रसरभिव्यञ्जिका कुतः ॥ ५१८ ॥
 स्वभावादिति चेदस्याः कोऽयमाम्भसताग्रहः ।
 घ्राणं च पार्थिवं तस्य काठिन्यं किं न दृश्यते ॥ ५१९ ॥
 ननु गन्धगुणोद्देकि किं स गन्धो न भासते ।
 नास्ति तत्रेन्द्रियव्यक्तगन्धवन्त्वे तथा प्रमा ॥ ५२० ॥
 निर्गन्धमपृथिव्यान्म मनो गन्धग्रहक्षमम् ।
 अस्त्येव भवतां तेन नानुभा तादृशः क्षमा ॥ ५२१ ॥
 तस्मादिन्द्रियसंघातौ भौतिको नोपपद्यते ।
 आहङ्कारिकतायां तु व्याप्तृत्वमविधिन्नता ॥ ५२२ ॥
 देहाश्रयविरोधश्च करणत्वेन चास्थितिः ।
 चागादि यच्च कर्माक्षपञ्चकं तद्विविच्यताम् ॥ ५२३ ॥
 आनाभेर्मुर्धपर्यन्तं यः समीराभिघातजः ।
 विशेषः कोऽपि चागात्मा स तादृगिह कथ्यते ॥ ५२४ ॥
 तस्य कार्यं भवेच्छब्दः कर्ता कोऽत्र विचार्यताम् ।
 आत्मनो नैव कर्तृत्वं तथात्वेऽपि विशुत्वतः ॥ ५२५ ॥
 मया प्रोच्चारिते शब्दे त्वं वक्त्रा किं न जायसे ।
 प्रकृतावपि दीपोऽयं कर्त्र्या कर्तृत्ववर्जिता ॥ ५२६ ॥
 करणस्य स्थितिर्नास्ति तुल्ये यागिन्द्रिये सति ।
 कथं चास्फुटसुस्पष्टभावः शब्देषु जायते ॥ ५२७ ॥
 कथं चोपांशुसंजल्पस्मृत्यादौ शब्दगा भिदा ।
 प्रयत्नाच्चेत्प्रयत्नोऽपि यद्युत्पात्तस्ततः कथम् ॥ ५२८ ॥

विशेषो जायते ह्यन्यो नह्यन्यगुणसंभवः ।
 प्रयत्नमान्द्यामान्द्याभ्यां येन प्रतिविधीयते ॥ ५२६ ॥
 पाणीन्द्रियं चाददानं मुखाद्यैर्ग्रहणं कुतः ।
 ग्रहणं च किमुच्येत स्वीकारो यदि संमतः ॥ ५३० ॥
 अस्वस्य स्वस्य करणं स्वीकार इति भययते ।
 स्वशब्दश्चात्मवाची चेत्तत्रात्मा प्रकृतिर्यदि ॥ ५३१ ॥
 तन्नास्त्यप्राकृतं किञ्चिदित्यस्वत्वं कथं किल ।
 अहङ्कारोऽप्यथात्मा स्यान्नाहङ्कारी कृतिर्घटे ॥ ५३२ ॥
 आत्मीयोऽयमनेनैतद्दूषणेनैव दूषितम् ।
 अहङ्कारस्य संबन्धि सर्वमेव हि तत्स्वकम् ॥ ५३३ ॥
 आत्मनो व्यापकस्यास्ति न स्वं नास्वं च किञ्चन ।
 एवं पादेन्द्रियस्यापि समोऽयं युक्तिविक्रमः ॥ ५३४ ॥
 देशादेशान्तरप्राप्त्या गमनं च यदुच्यते ।
 तच्चागरूपं स्वीकाराभावेनैव प्रसिद्ध्यति ॥ ५३५ ॥
 स्वीकारो दूषितश्चैप स्वीकारांशोऽपि योगतौ ।
 तस्य पाणीन्द्रियं युक्तं करणं नाङ्घ्रिनामकम् ॥ ५३६ ॥
 इन्द्रियाणां हि सांकार्यमेवं कार्येषु जायते ।
 अत एव महान्यायवेदिभिश्चरमे नये ॥ ५३७ ॥
 प्रोक्तो गतिनिषेधाय भूयान्सद्वाक्यडम्बरः ।
 गतं न गम्यते तावदगतं नैव गम्यते ॥ ५३८ ॥
 गतागतविनिर्मुक्तं नास्तीत्यादि स्वके नये ।
 पायुिन्द्रियं च न च्छिद्रमात्रं कौप्स्यमरुत्क्रमात् ॥ ५३९ ॥
 उत्सर्गः किल सांकार्यं तेन स्यादियती स्थितिः ।
 उपस्थमिन्द्रियं यच्च तस्य कार्यं निगद्यते ॥ ५४० ॥

आनन्दः स सुखात्मैव तर्हि दुःखेऽपि कथ्यते ।
 इन्द्रियान्तरमेवात्र मोहेऽप्येवं निरुच्यताम् ॥ ५४१ ॥
 दृष्टे ह्यादिनि वा स्पृष्टे घ्रातेऽप्याकर्णितेऽपि वा ।
 आनन्दो वेद्यते तत्र वाच्यमेवेन्द्रियान्तरम् ॥ ५४२ ॥
 यद्याप्यानन्दसंज्ञातमिन्द्रियं तत्र वर्तनी ।
 पापुवत्तत्र कर्माक्षपञ्चकं युक्तिर्मर्हति ॥ ५४३ ॥
 कर्मबुद्ध्यक्षजालस्य समं चेज्जितिसंभरः ।
 तर्हि बुद्ध्यक्षपक्षेऽपि कथं न युगपद्विदा ॥ ५४४ ॥
 यदि चायौगपद्यं तच्चक्षुषा सत्यदर्शने ।
 सूक्ष्ममुक्ताफलादीनां प्रोम्भनं किं न शक्यते ॥ ५४५ ॥
 निमीलिताक्षस्यादानगत्यादि न कथं भवेत् ।
 भावेषु चक्षुषापाते यदि न स्पर्शनेन्द्रियम् ॥ ५४६ ॥
 स्वशरीरं निश्चिनुयात्तत्क्षुब्धप्रतिमं भवेत् ।
 किं चाक्षव्यतिरिक्तोऽसौ न देहो नाम लभ्यते ॥ ५४७ ॥
 अक्षाणि करणानि स्युः स्पर्शात्मानि न वै कुतः ।
 देहो नियामकथेत्स्यान्नाक्षवर्जं स कश्चन ॥ ५४८ ॥
 श्मभौतिके च भावेऽपि कथं ग्रहणमिन्द्रियैः ।
 तद्वदेव सुखादीनां किं वा न ग्रहणं भवेत् ॥ ५४९ ॥
 संनिवेशश्च नो रूपं स्पर्शेनापि तथा ग्रहात् ।
 न स्पर्शो नेत्रगम्यत्वादनयोर्ग्रहणं कथम् ॥ ५५० ॥
 स्पर्शेन चक्षुषा वा स्यादित्यं कर्मापि चर्च्यताम् ।
 सामान्यसमवायादेस्तथावयविनः प्रथा ॥ ५५१ ॥
 कथमिन्द्रियसंघातैररूपादि तथा हि तत् ।
 यश्चादौ संनिकर्षोऽपि संयोगसमवायजः ॥ ५५२ ॥
 अप्रसङ्गातिप्रसङ्गकारी स परमार्थतः ।

प्रत्यक्षं समवायं च ये भावं प्रतिपेदिरे ॥ ५५३ ॥
 तेषामेतेन नेत्रेण संनिकर्षो हि को भवेत् ।
 कपित्थरसरूपांशौ संयुक्तसमवायतः ॥ ५५४ ॥
 तुल्यावेवेति नेत्रेण रसः किं वा न गृह्यते ।
 श्रभावश्चक्षुषा ग्राह्य इति वा भवतां कथम् ॥ ५५५ ॥
 भावोऽप्रश्यतया सोऽस्तीत्येतदप्यपबाधितम् ।
 समवायोऽपि भावो हि न चास्मिन्संनिकृष्टता ॥ ५५६ ॥
 श्रस्ति चाध्यक्षता तेन सर्वं तदसमञ्जसम् ।
 ननु सामान्ययोगेन भावत्वं तु विभाव्यते ॥ ५५७ ॥
 पदार्थत्रयसंकारि समवाये च तत्कृतः ।
 हन्त तर्हि न सामान्ये भावत्वं युक्तिमत्ततः ॥ ५५८ ॥
 तत्रापि संनिकृष्टत्वघोपणाव्यसनेन किम् ।
 सामान्यसमवायादेः संनिकर्षं निना ग्रहे ॥ ५५९ ॥
 विश्ववर्तिषु भावेषु किं वै स्यान्न तथा ग्रहः ।
 ननु वस्तुस्वभावोऽयं नानुयोगं च सोऽर्हति ॥ ५६० ॥
 नूनं तर्करूपा क्षीणा तदलं माननिश्चयैः ।
 एवं नास्त्यनुमानस्य संरन्धिनियमग्रहः ॥ ५६१ ॥
 अन्वयव्यतिरेकौ च कथं तद्गृह्यं विना ।
 धूमाधूमवद्भवद्विव्यक्तयो निखिलाः कथम् ॥ ५६२ ॥
 जन्मनापि च गृह्यन्तामन्वयादि तथा कुतः ।
 ननु सामान्ययोगेन संरन्धग्रहणं भवेत् ॥ ५६३ ॥
 एतद्वयं न जानीमस्तज्ज्ञापयितुमर्हसि ।
 यत्र स्याद्धूमसामान्यं यद्विसामान्यमत्र चेत् ॥ ५६४ ॥
 श्रत्रातिदेशभावेऽतिप्रसङ्गोऽस्य विशुत्वतः ।

व्यक्ती देशे तु नो युक्तमधूमव्यक्तिगोऽनले ॥ ५६५ ॥
 धूमव्यक्तेः स्वभावोऽग्निरवेर्व्यक्त्यविनात्मता ।
 एतदेव कुतो भानात्प्रत्यक्षाद्यदि तत्कथम् ॥ ५६६ ॥
 अन्यव्यक्तेस्तथाभावनियमावगतिः कुतः ।
 यच्च धूमत्वसामान्यं नियामकमिहेष्यते ॥ ५६७ ॥
 तत्र बद्धित्वसामान्यमविनाभावि वर्तते ।
 नहि जात्यन्तराज्जातिर्विना नास्तीति युज्यते ॥ ५६८ ॥
 गम्यते यदि तेनैतदविनाभावलक्षणम् ।
 अविनाभावगमने अन्योन्याश्रयतामितः ॥ ५६९ ॥
 धूमाद्बद्धित्वसामान्यप्रतीतिर्यदि चोद्भवेत् ।
 सामान्यग्रहणे तर्हि न भवेद्यक्त्यपेक्षणम् ॥ ५७० ॥
 व्यक्तिभ्यो व्यतिरिक्ते च सामान्ये परिनिश्चिते ।
 तासु तत्समवैतीति मुग्धश्रद्धाविजृम्भितम् ॥ ५७१ ॥
 सामान्ये च पृथग्भूते तेन चार्थक्रियाकृते ।
 न स्यात्प्रवृत्तिलोकस्य स हि तत्प्रापणोत्सुकः ॥ ५७२ ॥
 अथ सामान्यमाक्षिप्तव्यक्तिकं संप्रतीयते ।
 सामान्यं ज्ञातमाचेष्टुं व्यक्तिकं किं व्यग्रविग्रहम् ॥ ५७३ ॥
 तस्मिन्ननु च तद्गुणं श्रद्धात्तामेतदेव कः ।
 ननु प्रमाणसंसिद्धिभिदोर्जातिविशेषयोः ॥ ५७४ ॥
 भेदेन नास्ति ग्रहणं ततो वृत्तिः प्रकल्प्यते ।
 सोऽयं मुग्धमतीन्यालान्प्रतार्य निरपत्रपः ॥ ५७५ ॥
 विदग्धम्मन्यतामूढो विप्रलम्भयतेऽपि नः ।
 तत्सत्यमुक्तं केनापि लोकवृत्तान्तदर्शिना ॥ ५७६ ॥
 येनापत्रपते साधुरसाधुस्तेन लुप्यति ।

भेदेन ग्रहणं नास्तीत्यत्र यद्ग्रहणं मतम् ॥ ५७७ ॥
 या च प्रमाणसंसिद्धिभिदोरित्यत्र सा मता ।
 तयोरन्योन्यवादेन प्रतिज्ञैव विरुद्धते ॥ ५७८ ॥
 यदि मानाद्विभिन्नौ तौ तद्भेदग्रहणं न किम् ।
 भेदवेदि हि यन्मानं तदेव ग्रहणं भिदः ॥ ५७९ ॥
 भेदेन नास्ति ग्रहणमित्युक्ते नापि भेदगम् ।
 प्रमाणमिति चोक्तं स्यात्तस्मान्नेतृत्वं सतत्त्वधीः ॥ ५८० ॥
 व्यक्त्यादिना च विज्ञानमस्ति शब्दानुमानयोः ।
 तच्च सामान्यविषये भेदग्राहि न किं भवेत् ॥ ५८१ ॥
 ननु यादृच्छता जातिः प्रत्यक्षे ह्यवभासते ।
 नेदृशी शब्दलिङ्गाभ्यां जनितप्रत्ययोदये ॥ ५८२ ॥
 हन्त स्फुटास्फुटादीनां धर्माणां संभवो यदि ।
 जातावस्ति गुणास्तर्हि सामान्येष्वप्यवस्थिताः ॥ ५८३ ॥
 ननु ज्ञानं स्फुटान्यत्वभासि स्यादसदीदृशम् ।
 ज्ञानं हि विषयाकारप्रकाशपरिनिष्ठितम् ॥ ५८४ ॥
 अर्थोपरागजनितैः स्फुटाद्यैरुपचर्यते ।
 नन्वस्य स्फुटताद्यस्तु स्वयं सूर्यमरीचिवत् ॥ ५८५ ॥
 मैवं तेजोणवस्तैस्तैर्विसंभागैरतैजसैः ।
 सान्तरव्यन्तरीभूता विभ्रान्तध्यामलायितम् ॥ ५८६ ॥
 उत्पत्तिमात्ररचितभावाभावः प्रकाशते ।
 गुणैर्निरंशे विज्ञाने नेदृक्साम्यं सुसंगति ॥ ५८७ ॥
 ज्ञानस्योत्पत्तिमात्रेण विषयो ह्यवभासते ।
 अनुत्पत्तौ न वा भाति न तु तान्यथवा स्फुटम् ॥ ५८८ ॥
 ननु शब्देऽनुमाने वा सामान्यं भास्वरूपतः ।

व्यक्तिमाक्षिपतीत्येवं भेदेन ग्रहणं कुतः ॥ ५८६ ॥
 उच्यते भास्वरूपेण सामान्यं व्यक्तिमाक्षिपेत् ।
 व्यक्तिस्थितप्रतीतिर्या स एवाक्षेप उच्यते ॥ ५८७ ॥
 ततोऽध्यक्षेण सर्वासां धियां साम्यं न किं भवेत् ।
 नन्वस्फुटैव सा व्यक्तिरेतदेव विविच्यताम् ॥ ५८८ ॥
 स्फुटत्वमस्फुटत्वं च स्तो धर्मी यदि कावपि ।
 अस्फुटव्यक्तिनिष्ठं तत्सामान्यमिति जायते ॥ ५८९ ॥
 तथापि तादृशस्यास्य स्फुटमेव ग्रहः स्थितः ।
 स्फुटव्यक्तिषु जातिश्च समवेता न संभवेत् ॥ ५९० ॥
 ननु यद्व्यक्तिमात्रं तन्निष्ठं सामान्यमुच्यते ।
 मात्रशब्दे वयं नार्थं विज्ञोऽपि सुसमाहिताः ॥ ५९१ ॥
 सापि हि व्यक्तिरेव स्यात्सामान्यं वा न वा द्वयम् ।
 ननु व्यक्तेः स्फुटत्वे क आक्षेपार्थो भवेदिह ॥ ५९२ ॥
 माभूर्तिक खलु वस्त्वंशास्त्वदुक्त्यनुविधायिनः ।
 अवस्थादेशकालादिदृपणं यच्च चर्चितम् ॥ ५९३ ॥
 अनुमानेऽत्र हरिणा तदप्यनुसरेद्बुधः ।
 किं चाग्रयोजकीकर्तुं हेतुः सर्वोऽपि शक्यते ॥ ६०० ॥
 धूमश्च स्यादनभिश्चेत्येवं भूर्तौ ध्रुवो यथा ।
 सर्वो वह्निप्रयुक्तो हि धूम इत्यत्र का प्रमा ॥ ६०१ ॥
 सामान्यद्वारताविज्ञा न चोपायान्तरस्थितिः ।
 धूमः प्रयोजको यद्वेभूर्तावपि न किं भवेत् ॥ ६०२ ॥
 अनित्यत्वस्य नियमज्ञस्युत्पत्तिकर्तौ न तु ।
 अन्योन्याश्रयताज्ञानमनवस्था न चैव हि ॥ ६०३ ॥

१ साध्यमिति पाठः । २ मूर्ते इति पाठः ।

३ मूर्ततापीति पाठः । ४ छत इति पाठः ।

शाम्यतीति न युक्तेत्थमनुमानप्रमाणता ।
 तद्भेदवादिनां तावद्धे माने नैव संगते ॥ ६०४ ॥
 शब्दादेस्त्वनुमानेन सुधीभिः परिनिश्चितम् ।
 तस्मात्स्वसंविदेवैषा स्प्रप्रकाशतया स्थिता ॥ ६०५ ॥
 मातृमानप्रभेयादिप्रपञ्चैः सावभासते ।
 समुल्लासः सिन्धोर्वहललहरीविभ्रममयः
 प्रकाशः शाशाङ्कः कुमुददलनिर्भेदैसचिवः ।
 परस्याः संविचेर्मिति विषयमातृव्यतिकरै-
 र्विकासो यः सेयं जगति विविधा कल्पनकला । ६०६ ॥
 तस्मात्प्रकाश एवायं चित्रशक्तिसुनिर्भरः ।
 स्वयं विचित्ररूपेण भाति विद्यत्र विश्वतः ॥ ६०७ ॥
 तदयं प्रस्फुटाभासो लोकरूपादिवर्त्मना ।
 स्वशक्त्यंशाद्विकल्पाख्यात्प्रत्यक्षव्यपदेशभाक् ॥ ६०८ ॥
 तथाहि देवदेवांशस्तत्समुन्मीलनं दृशः ।
 प्राणस्पन्दस्तदैकार्यं भावस्तद्दर्मसंचयः ॥ ६०९ ॥
 इत्यादि सर्वं यद्भाति तत्प्रत्यक्षमिति स्फुटम् ।
 न त्वत्र कर्तृकर्माशकरैण्त्वादिना गतिः ॥ ६१० ॥
 नन्वसावस्ति पाथात्ये वैकल्पिकपथे ततः ।
 यतो देहघटाभासः स्फुटः पश्चात्तु सोऽस्फुटः ॥ ६११ ॥
 स एव च्छन्नरूपस्तु शुद्धांशस्वात्मसंविदाम् ।
 ततो देहघटाभासस्तत्राप्येवैव चर्तनी ॥ ६१२ ॥
 यावत्सहस्रदेहौघभावकोट्यवभासनम् ।
 तत्रापि च पुरा पश्चान्न तु तादृक्प्रथा यदि ॥ ६१३ ॥

१ निर्भेदेति पाठ । २ देहदेहास इति पाठ ।

३ पाठ्येति पाठ ।

आमर्शपदवीं याति तत्स्फुटास्फुटचित्रितः ।
 तावानसावेक एव स्वरूपप्रस्फुटात्मकः ॥ ६१४ ॥
 शिवप्रकाश आयाति विचित्रोऽयं न वस्तुतः ।
 तत्रातद्रूपसंवेशाद्वैचित्र्यं परिवर्च्यते ॥ ६१५ ॥
 शिवप्रकाशोऽत्रद्रूपप्रवेशस्तु न संगतः ।
 यदि वा कथितन्यायबलात्कापि न चित्रता ॥ ६१६ ॥
 किंतु चित्रतयाभासश्चित्रभावं प्रसूयते ।
 एवं चैत्रोऽयमस्माकं चित्रवद्भवन्नीदृशः ॥ ६१७ ॥
 मैत्रेण तन्मतेनालं दृष्टो मां भावदर्शिनम् ।
 पश्यन्पश्यति यः सोऽयं समार्थो परिनिष्ठितः ॥ ६१८ ॥
 प्रावत्सेष जन्मकोटीषु तत्तत्तापाद्यभुङ्क्ते वै ।
 मोक्ष्यते ध्यानचर्याद्यैर्योऽप्येतेन पथागतः ॥ ६१९ ॥
 सोऽप्यन्यो मोक्षभार्गीत्यमपर्यवसितोदयः ।
 प्रकाश एक एवायं यश्चिरान्न विभिद्यते ॥ ६२० ॥
 अत एव हि भेदोऽस्ति न कश्चिद्यो महेश्वरम् ।
 अद्वयं संग्रंभिन्दीत प्रकाशानन्दसुन्दरम् ॥ ६२१ ॥
 • देशकालाकृतिज्ञानधर्मोपाध्यन्तरादयः ।
 संमता भेदकत्वेन भ्रान्ति चेत्सा विभा तथा ॥ ६२२ ॥
 न चेद्विभवे सा तादृक्तद्वैतमिदं स्फुटम् ।
 भेद इत्येष शब्दस्तु केवलं प्रतिभोजिभूतः ॥ ६२३ ॥
 अस्तु वा भेदकलना प्रतिभासंप्ररोहिणी ।
 उक्त्वातीत्या तु तत्रैव सप्रतिष्ठा भविष्यति ॥ ६२४ ॥
 अयं घटः पटश्चायं तावन्योन्यविभेदिनौ ।

प्रेमात्रन्तरभिन्नौ च तौ मत्तोऽपि विभेदिनौ ॥ ६२५ ॥
 इति प्रकाश एकोऽयं तथामर्शस्वरूपकः ।
 नन्वेवं पक्षपातोऽयमद्वैतं भवतां कथम् ॥ ६२६ ॥
 भेदोऽप्यस्तु स आहत्य किं नाम न निपद्यते ।
 सेयं वधिरगोष्ठीषु गीतवाद्यप्ररोचना ॥ ६२७ ॥
 नखद्वयं द्वयोवेशवाधेनासाभिरुच्यते ।
 त्वत्पक्षोपगमो ह्येष स्याद्द्वयं तद्वि सुस्फुटम् ॥ ६२८ ॥
 इदं द्वैतमिदं नेति तदिदं च द्वयाद्वयम् ।
 इति यत्र समं भाति तदद्वयमुदाहृतम् ॥ ६२९ ॥
 नन्वित्थमस्तु भेदोऽपि न वयं शब्दकामुक्ताः ।
 अस्त्रसौ नहि नो हेयमादेयं वा यथात्र वः ॥ ६३० ॥
 सर्वानुग्राहकं पक्षमालिलम्निपत्ते यदि ।
 परमाद्वयदृष्टि तत्संश्रयेः शरणं महत् ॥ ६३१ ॥
 एतदष्टादशे तच्चमधिकारे भविष्यति ।
 यत्तदन्ते परप्राप्यं तदस्तु परमार्थतः ॥ ६३२ ॥
 अत्र ये नहि विश्रान्तास्ते मितां संविदं श्रिताः ।
 सर्वथैवापवाध्यन्ते जन्ममृत्युत्थविश्रमैः ॥ ६३३ ॥
 तस्मात्स एक एवासौ प्रकाशः परमेश्वरः ।
 प्रत्यक्षमिति तेनैव प्रकाशेनैव भासते ॥ ६३४ ॥
 तत्र ता दृष्टयः सर्वा महानद्य इवार्णवे ।
 विशन्त्यवश्यं नाविष्टाः प्रयान्ति कृतकृत्यताम् ॥ ६३५ ॥
 तथा हि मानसामग्री रूपालोकमनोक्षजा ।
 साकं मातृप्रमेयाभ्यां तद्वर्जं वाप्यनेकशः ॥ ६३६ ॥
 ज्ञातं च गमयेन्मानं न चाप्युज्झति मानताम् ।

प्रत्यक्षपादोत्प्रेक्षेयमिदानीमुपपद्यते ॥ ६३७ ॥
 किं चानाधिगतग्राहि मानं नवनवं यतः ।
 भैरवेच्छ्रावशादेनद्विष्यं भार्ति तथा तथा ॥ ६३८ ॥
 यस्तु प्रदर्शयन्मानं प्रवृत्तिं विदधत्स्फुटम् ।
 प्रापयत्येव तद्वस्तु तथाभासनयोगतः ॥ ६३९ ॥
 सदप्येकान्ततो नेदं नासचेत्यादिसंविदः ।
 भान्त्येव परमार्थेन तदनेकान्तद्वस्फुटा ॥ ६४० ॥

एको भावः सर्वभावस्वभावः

सर्वे भावा एकभावस्वभावाः ।

अर्हद्वादः सोऽयमस्मत्सुदृष्टौ

युक्तश्च श्रीसार्शास्त्रेऽपि चोक्तः ॥ ६४१ ॥

इदं मानं मेयं तदिदमिति संख्यां कलयितुं
 स्वरूपं वा शक्तः क इव जगतीत्येतदपि सत् ।
 मतं वाचां यत्पुर्भगवति चिदानन्दसुभगे
 यतस्तूर्ण्यभावादपर इह कः किं प्रकुरुताम् ॥ ६४२ ॥
 अहेतोर्भावे स्याद्यदि न तनुदिकालनियम-
 स्त्वतो हेतोरीद्यद्भियम इति कस्यैप महिमा ।
 स्वभावोऽयं हेतोरथ विवृतकरणं कथमनौ
 न भावस्यैवोक्तो यमयति परे केन हि परः ॥ ६४३ ॥
 स्वभावाच्चात्मासां परमेशिव इत्यागमकृत्या
 निरुक्तो विश्वात्मा जगति निखिले नृम्भत इति ।
 धरादेर्धानन्यो भवतु तदियं भूतचित्तिता
 स वन्ध्यो दिक्कालैर्जननमरणापावरहितः ॥ ६४४ ॥

१ तन्त्रे इति पाठः । २ बोधो इति पाठः ।

तदस्यायं लोकस्तदनु परलोकोऽप्ययमिति

ग्रहः कस्माद्धेतोः स्पृशति नहि तं कालकलना ।

ततः स्वातन्त्र्योद्यत्सुखरसपरानन्दमहिमा-

भवद्भसीभूताखिलकलुषपाशौघसुभगः ॥ ६४५ ॥

सांख्यदृक्पुनरिहैव भूयसा

चर्च्यते निखिलतच्चगोचरा ।

दृश्यते हि धरणीप्रभृत्यलं

तच्च सूक्ष्मतमकारणोत्थितम् ॥ ६४६ ॥

तद्गृहीतिकरणोद्यतं पुन-

र्वाह्यतः करणकं दशात्मकम् ।

श्रान्तरं त्रिविधमस्य कारणं

सौख्यदुःखपरिमोहदर्पणः ॥ ६४७ ॥

तादृशं त्रिगुणमेव यद्भवे-

त्तत्पुनर्जडतयाथ भेदतः ।

मूलकारणमपेक्षते परं

सा निशेयमिह भोग्यमुच्यते ।

तच्च भोक्तृपरतन्त्रतामयं

नो परस्परमुपैति भोक्तृताम् ॥ ६४८ ॥

भोग्यभोक्तृवपुरेकमेव नो

जाघटीति हि विरुद्धधर्मतः ।

तेन भोक्तृ चितिशक्तिमात्रकं

तच्चिदात्ममयतावशान्मनः ॥ ६४९ ॥

व्याप्तुं सर्वगतमीश्वरं कथं

भोक्तृतां व्रजतु भेदसंगताम् ।

तेन तन्निजवशितनिर्मितां
 संकुचत्स्थितिजुषं दशां श्रयेत् ॥ ६५० ॥
 अन्यकारणकलाद्यभावतः
 सोऽयमस्य सहजो मलः स्मृतः ।
 स त्रिधा समवभाति तद्वशा-
 देव एव स पुमानुदाहृतः ॥ ६५१ ॥
 भोक्तृभावपरतन्त्रतावशा-
 चान्तरीयकतयास्य कञ्चुकम् ।
 भाति नैवमिति कालवित्कला-
 रागसन्नियतिनामधेयकम् ॥ ६५२ ॥
 यथात्मैव पुनर्निर्गलनिजस्वातन्त्र्यसंख्यादितं
 स्वं रूपं विष्टयोत्यलं निजवलात्तच्छुद्धवित्संभवः ।
 कर्तृत्वं किल कार्यवर्गमखिलं बोधे निधाय स्वके
 पश्यन्नीश्वरतां व्रजेदहमिदं सर्वं सदेत्युद्धुरः ॥ ६५३ ॥
 ज्ञातृत्वं हृदयान्तरस्फुरितदृग्दृष्टा स्फुटाभासिनि
 ज्ञेये भेदतिरोधितां निजचितौ यस्मात्स संपश्यति ।
 तेनास्येदमहंविदोः सरभसं भेदेव्यमाजग्मुषी
 सामानाधिकरण्यधीः प्रकटयेत्सादाशिर्वी संस्थितिम् ॥
 ज्ञेयं कार्यं सर्वमन्तर्विबोधे
 यावल्लीनं तावदुद्विग्नवृत्तेः ।
 बोधज्वालालासंचयस्यान्तराले
 तत्प्रस्त्यानं स्वं वपुः प्रोज्झतीव ॥ ६५५ ॥
 इदंभावः सोऽयं विगलितुमना नो विगलितो

भवेत्प्राक्क्षयायामपि स समकान्तिस्तदधुना ।

अहंभागोद्रेके विधिरनवधिर्भाविषेरे

तदेपा शाक्ती भूरिपिरिति स्वसिद्धात्मनि परा ॥६५६॥

ईहते गलितुमन्यतो गले चत्र पूर्वपररूपसंगतेः ।

शाक्त्रभूमिरसिलेयमुच्यते चित्रचिन्त्रिचयचर्चिता सती ६५७

तच्चे तच्चे स्वेच्छया देवदेवः

सर्वा सर्वा भूमिमालम्बमानः ।

पूर्णैकात्मा पूर्णसंवित्स्वरूपः

श्रीमाञ्छास्त्रे भैरवोऽर्मा निरुक्तः ॥ ६५८ ॥

शक्तिपातदृगियं निरुच्यते

मन्दमध्यपरतीव्रभेदतः ।

तत्परस्परभिदाभिरप्यलं

या स्वरूपपरिदृष्टिरात्मनः ॥ ६५९ ॥

ननु किं कदाचिदयमीश्वरो निजरूपं प्रकाशयति पूर्णचित्तिः

किं वा कदाचिदथ संवृणुते निर्हेतुको हि नियमः किल कः

उद्भवत्र किल पूर्वमनन्तं

नान्यदस्ति नियमेषु निमित्तम् ।

लौकिकेष्वपि स एव महेश-

धिचित्रपरिभासनशीलः ॥ ६६१ ॥

तत्स्वातन्त्र्यादधिकमधुना नोत्तरं चम्भणीमः

संवित्सिन्धोः प्रथितलहरीहर्म्यधाराधिरूढिः ।

शान्तिस्तस्यास्तदनु तदयं बन्धनाम्नापदिष्ट-

स्तेनैवेत्थं परिगतरसो मोक्ष इत्युद्गरूपः ॥ ६६२ ॥

सदा कदाचिद्बुधुना तदेत्यादि च संविदः ।
 तत्स्वातन्त्र्यावभासीयकालकेलिविकल्पनाः ॥ ६६३ ॥
 न च कालकलाभिः स स्पृश्यते परमेश्वरः ।
 नहि तासां स्वतन्त्रास्ति स्थितिस्तत्कल्पनां विना ॥६६४॥
 तेन स्वसृष्टे भावांशे स्वरूपात्मन्यपि स्फुटम् ।
 पारतन्त्र्यावभासोऽयं देवेनैवावभासते ॥ ६६५ ॥
 पारतन्त्र्यं कलयति स्वतन्त्रः परमेश्वरः ।
 स्वातन्त्र्ये पारतन्त्र्ये च नान्यद्वक्षणमुच्यते ॥ ६६६ ॥
 परिच्छिन्नप्रकाशो हि जडस्तेनात्र यः स्थितः ।
 परिच्छेदक एषोऽपि परिच्छेद्यो यदि स्फुटम् ॥ ६६७ ॥
 तदस्य रूपग्रहणे न प्रकाशः प्रकाशते ।
 तथा हि वायो भावांशः स्वयं नैव प्रकाशते ॥ ६६८ ॥
 ज्ञानमर्थप्रकाशात्म तच्चानाभातमेव हि ।
 तस्यापि समवाय्यात्मा नैव भाति स्वरूपतः ॥ ६६९ ॥
 तदीयकैरयं नेत्रप्रभृत्यपि न भासते ।
 आलोकादेश्च विज्ञानादृते नैवावभासनम् ॥ ६७० ॥
 ननु जातं यदि ज्ञानमर्थस्यामां प्रकाशता ।
 शक्तिर्धर्मां यदि प्राप्तं सार्वश्वं विश्वमण्डले ॥ ६७१ ॥
 अन्यदेवाथ तत्किञ्चित्प्रकाशत्वाभिशब्दितम् ।
 तन्मेयमाहमानेषु नैव कुत्रापि संगतम् ॥ ६७२ ॥
 ततश्चाप्रकटं विश्वं सर्वदेव भवेदिदम् ।
 अप्रकाशस्य भावस्य यदि च स्यात्प्रकाशनम् ॥ ६७३ ॥
 तावतैवास्य हीयेत स्वरूपं परिहानितः ।
 ज्ञानोत्पत्तिश्च भावस्य स्वरूपस्यस्य चेत्प्रया ॥ ६७४ ॥

अविशिष्टे स्वरूपस्थभावे विश्वस्य सा न किम् ।
 तस्मात्प्रकाशो विश्वस्य परिच्छेदकनिष्ठितः ॥ ६७५ ॥
 तत्स्वातन्त्र्यावभासोत्थचित्राकारविभेदितः ।
 परिच्छेदक इत्थं चेत्परिच्छेद्यो भवेत्ततः ॥ ६७६ ॥
 मूलक्षतिकरी सेयमनवस्था पतिप्यति ।
 अतश्च सोऽपरिच्छिन्नः परिच्छेदक उच्यते ॥ ६७७ ॥
 अकाल्यस्तेन शास्त्रेषु तन्न कालस्य गोचरः ।
 तेनास्य वेधधर्मत्वं कालस्य परिभाषितम् ॥ ६७८ ॥
 यदि कालश्च मातारं परिच्छिन्द्यात्ततो ध्रुवम् ।
 मातृलग्नैव कालस्य स्थितिर्निर्वाहमिच्छति ॥ ६७९ ॥
 न च मात्रन्तरं किञ्चित्संभेदेदनवस्थितेः ।
 तां हन्तुं वोपगम्योऽसौ माता कालकलोऽङ्कितः ॥ ६८० ॥
 य एव तु परिच्छेद्यो माता तल्लग्न एव चेत् ।
 स कालो मातृमेयत्वे तर्ह्येकस्य कथं तव ॥ ६८१ ॥
 भेदवादे हि भवतां निष्ठिता मतिरीदृशी ।
 अभेदवादिनां नस्तु नैव काप्यस्ति खण्डना ॥ ६८२ ॥
 विश्वं मातृमयं येषां माता विश्वमयस्तथा ।
 तन्न कालकलाजालजम्बालैः परमेश्वरः ॥ ६८३ ॥
 चितिशक्तिप्रकाशो हि मालिन्यमवलम्बते ।
 अतस्तदा संवृतोऽसौ पश्चात्प्रकटरूपकः ॥ ६८४ ॥
 इति तस्यैव जृम्भेयं तथात्वव्यपदेशिनी ।
 कलनैवास्य सा काचित्स्वरूपामर्शनात्मिका ॥ ६८५ ॥
 शिवयोगार्हमात्मानं यस्यामात्माभिमन्यते ।
 यतो वैचित्र्ययोगेन तथात्मानं स मन्यते ॥ ६८६ ॥

शक्तिपातस्य तेनोक्ता नवधात्र व्यवस्थितिः ।
 अन्यथा नेश्वरस्यास्ति रागो द्वेषोऽथ वा कश्चित् ॥ ६८७ ॥
 येन काप्येष नियतां स्वां शक्तिं पातयेद्विभुः ।
 अनिमित्ततथा चायं शक्तिपातो महेशितुः ॥ ६८८ ॥
 तेन रागक्षयात्कर्मसाम्यात्सुकृतगौरवात् ।
 मूलपाकात्सुहृद्योगाद्भक्तेर्भावाच्च सेवनात् ॥ ६८९ ॥
 अभ्यासाद्वासनोद्भेदात्संस्कारपरिपाकतः ।
 मिथ्याज्ञानक्षयात्कर्मसंन्यासात्काम्यविच्युतेः ॥ ६९० ॥
 साम्याच्चित्तस्य सा शक्तिः पततीति यदुच्यते ।
 तदसन्ननु तत्रापि निमित्तान्तरमार्गणात् ॥ ६९१ ॥
 अनवस्थातिप्रसङ्गसंभवाभावयोगतः ।
 अन्योन्याश्रयनिःश्रेण्यिचक्रकाद्युपपाततः ॥ ६९२ ॥
 अस्मिंस्तु पक्षे सर्वेषां प्रवादानामपि स्थितिः ।
 युक्ता सर्वसहे पक्षे न किञ्चित्किल दुष्यति ॥ ६९३ ॥
 युक्तिः सुधीभिः स्वयमेव तत्र
 शक्येत संयोजयितुं ततो न ।
 पृथक्प्रया योजनमुक्कमत्र
 यद्रन्थतो विस्तर एष मिथ्या ॥ ६९४ ॥
 उपजग्मुरतोऽनपेक्षिणीं
 शिवशक्तिं न च तां विना भवेत् ।
 अपवर्गपदं यतो मुधा
 परशास्त्रेषु विमोक्षसंकथाः ॥ ६९५ ॥
 शक्तिपातसमये विचारयं
 प्राप्तमीश न करोषि कर्हिचित् ।

श्रीमद्भुत्पलगुरुर्न्यरूपयत्

तत्र तत्र निजशास्त्र ईदृशम् ॥ ६६६ ॥

तस्यैव हि प्रसादेन भक्तिरुत्पद्यते नृणाम् ।

यथा यान्ति परां सिद्धिं तद्भाषगतमानसाः ॥ ६६७ ॥

इत्थं पुराणशास्त्रादौ शक्तिः सा पारमेश्वरी ।

निरपेक्षैव कथिता सापेक्षत्वे ह्यनीशता ॥ ६६८ ॥

केवलं भेदवादान्ध्यस्यगितालसदृष्टिभिः ।

दुःसमर्थत्वमेतस्या नियमेन क्वचित्स्थितेः ॥ ६६९ ॥

पर्यालोच्यानिशं कर्ममलसाम्बप्रपाकतः ।

इत्यादिहेतुजालेषु वृथात्मा परिखेद्यते ॥ ७०० ॥

तत्तेषां नोपकाराय कुशकाशावलम्बनम् ।

तस्मात्स एव तादृक्षस्वस्वातन्त्र्योपबृंहितः ॥ ७०१ ॥

तदा तथा तथेत्यादिवैचित्र्येणावभासते ।

तदित्थं सर्वदृष्टीनामत्रैव परमेश्वरे ॥ ७०२ ॥

अनुभवेश इत्यन्यैरलं वा युक्तिडम्बरैः ।

तदित्थं देवदेवेन स्वस्वरूपमिहोदितम् ॥ ७०३ ॥

प्रत्यक्षं तत्र तन्मानं सर्वमानधुरोरुरम् ।

एकमेवेदृशं मानमिति केचित्प्रपेदिरे ॥ ७०४ ॥

धृमादग्निरिति प्रायस्तस्यैवैतद्विजृम्भितम् ।

यथा घटस्य पूर्वाशदृष्टैकपरिनिष्ठितः ॥ ७०५ ॥

माता स्फुटास्फुटाकारतावदर्थावलेहिनीम् ।

स्फुटामेव मतिं मत्वा प्रत्यक्षं प्रपद्यते ॥ ७०६ ॥

न चानुमानमन्त्यांशे संविदेकैव सा यतः ।

धूमाभ्यङ्गप्रतीत्यन्तर्निविष्टाग्निप्रथा तथा ॥ ७०७ ॥

एकैव तावदर्थांशलेहिनी जायते मतिः ।

तावत्संशो स्फुटाकारा प्रत्यक्षमिति भाष्यताम् ॥ ७०८ ॥
 यथा रत्नादिवैचित्र्यं तथा संस्कारसंस्थितेः ।
 नैत्रात्ममानसालोकविषयादिषु संविदि ॥ ७०९ ॥
 प्रत्यक्षमेव संविचौ स्फुटत्वेनावभासते ।
 तथा तथाविधव्याप्तिधामसंस्कारसंस्थितेः ॥ ७१० ॥
 अन्ते तथैव सा वित्तिर्धुमाग्न्याकाररूपिणी ।
 यथा च दृढसंस्काराः सौल्लेखाः सपदि स्वयम् ॥ ७११ ॥
 रत्नादितत्त्वं पश्यन्ति विद्वान्तरतिरोधितः ।
 तथा बुभुक्षितात्मानः शीघ्रमेवातिनिश्चितम् ॥ ७१२ ॥
 अन्नादि गृह्णते भोक्तुं व्याप्त्याद्यवधानतः ।
 तेन प्रत्युक्तमेव स्याद्यदाहुः परिकल्पनम् ॥ ७१३ ॥
 अभ्यस्तेष्वविनाभावस्वभावव्याप्तिसंविदः ।
 किं हि तत्कल्पनाव्याप्तिपिचेरिति न मन्महे ॥ ७१४ ॥
 आशूत्पत्तिवशादस्या न खल्वस्त्युपलक्षणम् ।
 अनुमीयत एवं सा तदेव परिकल्पनम् ॥ ७१५ ॥
 अहो स्वपक्षपातान्धाः स्वमप्युपगतं मुहुः ।
 अमी विसर्तुमारब्धास्तार्किकम्मन्यघुद्वयः ॥ ७१६ ॥
 क्षणापवर्गिणी बुद्धिः सर्वेषु हि भवन्मता ।
 उत्पत्तिमात्रयोगेन विषयस्यावभासिका ॥ ७१७ ॥
 न क्षणाच्चापरं किंचिदाशुभावित्तमुच्यते ।
 तत्सर्वमाशुभाव्येव विज्ञानमिति तत्त्वतः ॥ ७१८ ॥
 सर्वत्र भावजातेषु भवेदनुपलक्षणम् ।
 अथाविच्छिन्नदृष्टीनां द्राघीयःकालगोचरम् ॥ ७१९ ॥
 ज्ञानं तेनापि तर्ह्यर्थो जन्ममात्रेण भास्यते ।

श्रीमदुत्पलगुरुर्न्यरूपयत्

तत्र तत्र निजशास्त्र ईदृशम् ॥ ६६६ ॥
 तस्यैव हि प्रसादेन भक्तिरुत्पद्यते नृणाम् ।
 यया यान्ति परां सिद्धिं तद्भावागतमानसाः ॥ ६६७ ॥
 इत्थं पुराणशास्त्रादौ शक्तिः सा पारमेश्वरी ।
 निरपेक्षैव कथिता सापेक्षत्वे ह्यनीशता ॥ ६६८ ॥
 केवलं भेदवादान्ध्यस्यगितालसदृष्टिभिः ।
 दुःसमर्थत्वमेतस्मा नियमेन क्वचित्स्थितेः ॥ ६६९ ॥
 पर्यालोच्यानिशं कर्ममलसाम्यप्रपाकतः ।
 इत्यादिहेतुजालेषु वृथात्मा परिखेद्यते ॥ ७०० ॥
 तत्तेषां नोपकाराय कुशकाशावलम्बनम् ।
 तस्मात्स एव तादृक्षस्वस्वातन्त्र्योपबृंहितः ॥ ७०१ ॥
 तदा तथा तथेत्यादिवैचित्र्येणावभासते ।
 तदित्थं सर्वदृष्टीनामत्रैव परमेश्वरे ॥ ७०२ ॥
 अनुप्रवेश इत्यन्यैरलं वा युक्तिडम्बरैः ।
 तदित्थं देवदेवेन स्वस्वरूपमिहोदितम् ॥ ७०३ ॥
 प्रत्यक्षं तत्र तन्मानं सर्वमानधुरोद्धुरम् ।
 एकमेवेदृशं मानमिति केचित्प्रपेदिरे ॥ ७०४ ॥
 धूमादगिरिति प्रायस्तस्यैवैतद्विजृम्भितम् ।
 यथा घटस्य पूर्वाशदृष्टैकपरिनिष्ठितः ॥ ७०५ ॥
 माता स्फुटास्फुटाकारतावदर्थावलोहिनीम् ।
 स्फुटामेव मतिं मत्ता प्रत्यक्षत्वं प्रपद्यते ॥ ७०६ ॥
 न चानुमानमन्त्यांशे संविदेकैः सा यतः ।
 धूमाध्यक्षप्रतीत्यन्तर्निविष्टाग्निप्रथा तथा ॥ ७०७ ॥
 एकैः तावदर्थांशलोहिनी जायते मतिः ।

तार्वत्यंशे स्फुटाकारा प्रत्यक्षमिति भाष्यताम् ॥ ७०२ ॥
 यथा रत्नादिवैचित्र्यं तथा संस्कारसंस्थितेः ।
 नेत्रात्ममानसालोकविषयादिषु संविदि ॥ ७०६ ॥
 प्रत्यक्षमेव संवितौ स्फुटत्वेनावभासते ।
 तथा तथाविधव्याप्तिधामसंस्कारसंस्थितेः ॥ ७१० ॥
 अन्ते तथैव सा वित्तिर्धुमाग्न्याकाररूपिणी ।
 यथा च दृढसंस्काराः सोल्लेखाः सपदि स्वयम् ॥ ७११ ॥
 रत्नादितत्त्वं पश्यन्ति विघ्नान्तरतिरोधितः ।
 तथा बुभुक्षितात्मानः शीघ्रमेवातिनिश्चितम् ॥ ७१२ ॥
 अन्नादि गृह्यते भोक्तुं व्याप्त्याद्यव्यवधानतः ।
 तेन प्रत्युक्तमेव स्याद्यदाहुः परिकल्पनम् ॥ ७१३ ॥
 अभ्यस्तेष्वविनाभावस्वभावव्याप्तिसंविदः ।
 किं हि तत्कल्पनाव्याप्तिवित्तेरिति न मन्महे ॥ ७१४ ॥
 आश्रुत्पत्तिवशादस्या न खल्वस्त्युपलक्षणम् ।
 अनुमीयत एवं सा तदेव परिकल्पनम् ॥ ७१५ ॥
 अहो स्वपक्षपातान्धाः स्वमप्युपगतं मुहुः ।
 अमी विसर्तुमारब्धास्तार्किकम्मन्यबुद्धयः ॥ ७१६ ॥
 क्षणापवर्गिणी बुद्धिः सर्वैव हि भवन्मता ।
 उत्पत्तिमात्रयोगेन विषयस्यावभासिका ॥ ७१७ ॥
 न क्षणाच्चापरं किञ्चिदाशुभावित्तमुच्यते ।
 तत्सर्वमाशुभाव्येव विज्ञानमिति तत्त्वतः ॥ ७१८ ॥
 सर्वत्र भावजातेषु भवेदनुपलक्षणम् ।
 अथाविच्छिन्नदृष्टीनां द्राघीयःकालगोचरम् ॥ ७१९ ॥
 ज्ञानं तेनापि तर्ह्येषो जन्ममात्रेण भास्यते ।

यच्चोत्पत्तिवशादेव विषयस्फुटतात्मकम् ॥ ७२० ॥
 तस्य शीघ्रतरस्यास्तुभावो भेदावहः कथम् ।
 यत्तत्किल ग्रहापेक्षं स्वप्रकाशमथापि सत् ॥ ७२१ ॥
 अन्यत्रोपायतां याति विद्युद्दीपादिवत्तथा ।
 तत्रैव चिरशीघ्रस्थभावो भेदाय भासते ॥ ७२२ ॥
 न च काप्यनुमानेषु व्याप्त्यादेर्ग्रहणं भवेत् ।
 पुनः पुनः स्फुटीभाव याति येनोपलक्ष्यते ॥ ७२३ ॥
 किं च क्रमिकधूमादिज्ञानमालात्मनि स्फुटम् ।
 उदितापि कथं कुर्यादेकभावान्भासनम् ॥ ७२४ ॥
 अधान्त्यमनुसंधानज्ञानमेवं करिष्यति ।
 तदपि प्राक्स्थसंविचित्समं भिन्नं कथं तथा ॥ ७२५ ॥
 तेन प्राङ्गनविज्ञानमालामन्वास्यते यदि ।
 तदसन्नहि संधानं नष्टायामुपपद्यते ॥ ७२६ ॥
 अथ सारणमेवेह संधानं सविदां भवेत् ।
 तदप्यनुभवाभावे कथं नाम भविष्यति ॥ ७२७ ॥
 न च ज्ञानेष्वनुभवो युज्यते संविदः क्वचित् ।
 युगपज्ज्ञानयुगलं नास्तीति हि भवन्मतम् ॥ ७२८ ॥
 ज्ञानक्षेयात्मता दृष्टा युगपत्स्थितताजुषोः ।
 न तु पूर्वापराकारसमुत्पन्नविरोधिनोः ॥ ७२९ ॥
 तस्माद्वाप्त्यनुसारावभासपूर्वापि या मतिः ।
 तत्राप्यक्रममेवेदं प्रत्यक्षमानवेदनम् ॥ ७३० ॥
 यथा भट्टिति सौप्तप्रबुद्धः प्रोन्मिपद्दृशिः ।
 प्रत्यक्षमिति भावांशध्यामलत्ननिवृत्तये ॥ ७३१ ॥
 नेत्रसंमार्जनादीनि विदधन्नाभिमन्यते ।

भावाननुमिनोमीति तथैवात्रापि बुद्ध्यताम् ॥ ७३२ ॥
 यथा च घनसौपुप्तमोहाव्युत्थितदर्शनः ।
 स्वात्मानमथ तत्स्थानं विसरत्येव तत्क्षणम् ॥ ७३३ ॥
 अथ प्रयत्नसंभारप्रबुद्धविमलस्वदक् ।
 सोऽहमस्मीति मन्वानः संविन्नेः परमार्थतः ॥ ७३४ ॥
 तत्र सर्वत्र नाथोऽयं भैरवश्चित्स्वरूपकः ।
 स्वातन्त्र्यात्स्वं वपुर्यावद्ब्रूहते विवृणोति च ॥ ७३५ ॥
 तावदज्ञानमेतस्य विज्ञानं चोपजायते ।
 तच्च स्फुटतया सर्वप्रत्यक्षमिति मन्यताम् ॥ ७३६ ॥
 घटशब्दे श्रुते या च पृथुबुधोदरादिधीः ।
 तत्रापि खलु संकेतसरणादि तथाविधम् ॥ ७३७ ॥
 यथा रत्नपरीक्षायां स्वां संविद्धिं स्फुटात्मिकाम् ।
 संविदन्तरसंधातौस्तिष्ठति प्रतिबोधयन् ॥ ७३८ ॥
 ततः प्रबुद्धचरमस्फुटसंविच्चियोगतः ।
 रत्नतत्त्वं विभात्यत्र नोपयोगोऽन्यसंविदाम् ॥ ७३९ ॥
 ताः परं तत्प्रबोधाय कारणत्वं वितेनिरे ।
 तस्यैवाभासयोगे हि न तासामुपयोगिता ॥ ७४० ॥
 बालवैकटिकज्ञानदृष्टान्तादीदृशात्स्वयम् ।
 शाब्देऽपि खलु विज्ञाने स्फुटवैका प्रकाशधीः ॥ ७४१ ॥
 अतस्तथाविधे शब्दे श्रुते यत्समनन्तरम् ।
 अर्थावभासने सेयमियती मतिरीदृशी ॥ ७४२ ॥
 अर्थः स तावांस्तत्रास्ते घटपूर्वापरांशवत् ।
 नन्वसौ घट एकः सादवयव्यात्मकस्तथा ॥ ७४३ ॥
 न तु शब्दार्थयोरैक्यं तत्कथं साम्यमीदृशम् ।
 अहो भेदग्रहाभ्यासतिमिरापिललोचनः ॥ ७४४ ॥

सद्युत्पञ्जनयोगेऽपि न दृष्टिं विमलां गतः ।
 अभिन्नो भगवानेष भैरवो भोग्यभोक्तृताम् ॥ ७४५ ॥
 आत्मन्येवानुसंधाय सर्वदा पूर्णविग्रहः ।
 इति प्रसाधिते पूर्वं कः प्रश्रस्यास्य संभवः ॥ ७४६ ॥
 तदेवमुपमानादावपि मानान्तरे स्फुटम् ।
 संवित्प्रत्यक्षरूपैव सर्वत्र प्रतिभासते ॥ ७४७ ॥
 अन्धोऽपि स्पर्शशब्दाद्यस्तत्तद्रूपं विलोकयन् ।
 स्फुटतामेव तां तावत्संवेत्ति स तथाप्रियाम् ॥ ७४८ ॥
 एवं जातिजडा रूपस्पर्शाद्यैरभिमन्वते ।
 स्फुटमेव हि भावांशं तेषां नाज्ञातधीः क्वचित् ॥ ७४९ ॥
 इयं लावण्यसरसी तारुण्योद्यानरुन्दली ।
 इति तुष्यति जात्यन्धस्तदङ्गपरिमर्शनात् ॥ ७५० ॥
 अहो नु सदलङ्कारं गायतीति जडो जनः ।
 गातुर्मुखं विलोक्यैव तावता परितुष्यति ॥ ७५१ ॥
 इति प्रत्यक्षमेवैकं निःसपत्नं विजृम्भते ।
 तदस्य फलचिन्तादि कर्तुं प्रस्तूयते मनाक् ॥ ७५२ ॥
 तदेव खलु विज्ञानं परिमर्शरमात्मकम् ।
 तस्माद्भेदकथा नैव फलं प्रति सुसंगता ॥ ७५३ ॥
 हानादिधीः फलं वास्तु तस्या अप्यथ भासनात् ।
 यदि वा स्वप्रकाशैव संवित्तिः पारमार्थिकी ॥ ७५४ ॥
 तदेव पर्यन्तफलं सर्वत्रैव सुनिश्चितम् ।
 ह्यादादिकं फलं मुख्यं यत्सर्वत्रेह गीयते ॥ ७५५ ॥
 तत्स्वसंविदि विश्रान्तिमभ्येति भरितात्मनि ।

तदेवमिदमध्यर्क्षं सर्वतः प्रविजृम्भते ॥ ७५६ ॥
 एतदभ्यासनिष्ठस्य केव सिद्धिर्न जायते ।
 ब्रह्मादिभाषितश्रौतप्रौन्मुख्येन कलादिकात् ॥ ७५७ ॥
 दूराच्छ्रवणविज्ञानमचिरात्संप्रवर्तते ।
 मनोदृष्टेऽपि भावांशे स्फुटवृत्त्युदयो ह्यलम् ॥ ७५८ ॥
 स्वविमर्शवलाकान्ते किं चित्रं यदि जायते ।
 स्पन्दशास्त्रे तथा चोक्तं सावधानेऽपि चेतसि ॥ ७५९ ॥
 भूयः स्फुटतरो भातीत्यलं बहुलविस्तरैः ।
 इत्थं प्रत्यक्षमेवेदं विश्वं यत्परमेशितुः ॥ ७६० ॥
 तत्ततोऽप्यविभिन्नस्य मातृवर्गस्य तत्तथा ।
 न च प्रतीतिसाकार्यं तथा भासनयोगतः ॥ ७६१ ॥
 प्रत्यक्षेऽपि समे साम्यं नो घटाघटसंविदोः ।
 इत्थं प्रत्यक्षमेवेदं निःसपन्नं विजृम्भते ॥ ७६२ ॥
 ततो न भिद्यते चार्थः प्रत्यक्षाद्वैतमीदृशम् ।
 इदं सन्धानकलिकापरिनिष्ठितबुद्धिना ॥ ७६३ ॥
 आचार्यनरसिंहेन प्रत्यक्षाद्वयमुच्यते ।
 धनुमानप्रमाणत्वं विश्वसिन्कौश्विदुच्यते ॥ ७६४ ॥
 तथा हि देवः सर्वज्ञो निर्विकल्पस्वभावकः ।
 स चाध्यक्षस्वभावोऽपि नायाति व्यवहार्यताम् ॥ ७६५ ॥
 अविकल्पे विकल्पात्मा व्यवहारः कथं किल ।
 विकल्पेन च सर्वोऽयं व्यवहारोऽवतन्पते ॥ ७६६ ॥
 स एव चानुमानं स्यात्तस्यैताः परिकल्पनाः ।
 पक्षतद्धर्मतद्व्याप्नितप्रतीत्यादयोऽखिलाः ॥ ७६७ ॥
 चस्तुतस्तेक एवासौ प्रत्ययः पारमार्थिकः ।

नन्वध्यक्षनियोगे स्यादनुमान कथं यतः ॥ ७६८ ॥
 तत्प्रत्यक्षपरिच्छिन्नप्रतिबन्धनिबन्धनम् ।
 सत्यं कितु य एकोऽयं देवः सर्वज्ञतास्पदम् ॥ ७६९ ॥
 तदावेशवशादेवा व्याप्तिर्भेदेऽपरुल्पते ।
 अन्यथा वह्निधूमादि तदभावादिवेदंनम् ॥ ७७० ॥
 अन्वयव्यतिरेकात्म न स्याद्युगशतैरपि ।
 अत एव हि मुख्यस्य मानस्य सदृशत्वतः ॥ ७७१ ॥
 अनुमानमिति प्रोक्तं व्यवहारप्रवर्तनम् ।
 तदेवमेते मातारः सर्वेश्वरसंविदम् ॥ ७७२ ॥
 उपजीवितुमायान्ति मातृभाव न चान्यथा ।
 अज्ञो हि जन्तुवर्गोऽयं कथं तदनिवेशतः ॥ ७७३ ॥
 ज्ञस्वरूपत्वमाप्नोति तद्विना मातृता कुतः ।
 तस्मात्सविदि योगोऽस्य स च नानेन दुर्लभः ॥ ७७४ ॥
 वस्तुतो हि न कश्चिन्स सवित्राद्यो ह्यसौ तथा ।
 तदेवंपक्षमीशानप्रत्यक्षाक्षिप्तवृत्तिकम् ॥ ७७५ ॥
 सापेक्षं परतन्त्रे च पाशवं मानमुच्यते ।
 अज्ञो जन्तुरनीशोऽयमात्मनः सुखदुःखयोः ॥ ७७६ ॥
 ईश्वरप्रेरितो यातीत्यत एव मुनिर्जगौ ।
 एवमीश्वरसापेक्षानुमानैकप्रमाणता ॥ ७७७ ॥
 निर्णीता लोलटाख्येन गुरुणा लोकसमता ।
 अन्यस्तद्ब्रह्म एवाह सत्यं वाध्यक्षसविदः ॥ ७७८ ॥
 व्यवहारेऽस्ति मानत्वमनुमा तु कथं प्रमा ।
 सुलभव्यभिचारायामनुमाया विनिश्चितः ॥ ७७९ ॥
 विशंभमीतु को नाम परीक्षकतया स्थितः ।

अन्वयो व्यतिरेकश्च यः सपक्षेतरस्थितिः ॥ ७८० ॥
 आदिर्दृष्टस्तदाले नो विनिश्चयविधायिनौ ।
 यैस्तु तस्मादपास्येत पक्षधर्मादिदूषणात् [शम्] ॥ ७८१ ॥
 वर्चस्ककूटे शुद्धिं ते कुर्युः पांसुकणोच्चयैः ।
 तस्मात्संशय एवायं प्रवृत्त्यङ्गतया स्थितः ॥ ७८२ ॥
 स एव भेदाभासित्वान्मायेति परिभाष्यते ।
 मायैव च पशूनां स्पान्मानं मायाचिदात्मकम् ॥ ७८३ ॥
 तर्को वाप्येकपक्षांशस्थितिसंभावनात्मकः ।
 अर्थानर्थबलीयस्त्वात्प्रवृत्तौ [त्वे] वा निवृत्तये ॥ ७८४ ॥
 प्रभविष्णुः स एवेति किमन्यैर्मानडम्बरैः ।
 प्रमाता शिव एवैको यस्येदं स्वाङ्गमीदृशम् ॥ ७८५ ॥
 मेयत्वेन समाभाति सर्वतो निश्चयात्मकम् ।
 अन्यः पुनः पशुः सर्वः संशयध्वान्तमध्यगः ॥ ७८६ ॥
 सौदामनीद्युतिप्रायसंवित्समनुरञ्जितः ।
 पक्षद्वितयसत्यान्यभावात्यतमनिश्चयम् ॥ ७८७ ॥
 विन्दान एव लभते नात्र रूढिं कथञ्चन ।
 तदेवं तर्कतः सर्वो व्यवहार इति स्थितम् ॥ ७८८ ॥
 अशुद्धा सैव विद्येयमिति मानं विधीयताम् ।
 अशुद्धिरियती तस्या पद्धस्वननुसारिता ॥ ७८९ ॥
 अन्ये सनर्थिनो नास्ति प्रवृत्तिरिति निश्चिताः ।
 अर्थितमेव सचिबमित्येवं पर्यचूचुदन् ॥ ७९० ॥
 रागस्य मानतामित्थं प्राहुरन्यात्मवेदिनः ।
 अन्ये साहुः संशयोऽपि न नामानिश्चिते गर्जे ॥ ७९१ ॥

शकृत्वे सति जायेत रागो वापि प्रवृत्तये ।
 ततः स्वां कर्तृतामीपदालोच्य जनताः सदा ॥ ७६२ ॥
 प्रवर्तन्त इतीत्यं स्यात्कलाया एव जृम्भितम् ।
 तेनार्थः स तथा वास्तु मा वाभूत्स्वात्मनस्तथा ॥ ७६३ ॥
 मन्वानः कर्तृतामेप सर्वत्रैव प्रवर्तते ।
 अन्ये त्वाहुरनादिर्यो व्यवहारः क्रियात्मकः ॥ ७६४ ॥
 नियतिः सैव विश्वस्य प्रवर्तकतया स्थिता ।
 स एव चागमो नाम वृद्धव्यग्रहतिक्रमः ॥ ७६५ ॥
 ततः समग्र एजायं धर्मादिपरिनिश्चयः ।
 न प्रत्यक्षाच्चानुमानाद्भूयसा विप्रलम्भकम् ॥ ७६६ ॥
 मतिरभ्येति निश्वासं परीक्षापक्षशालिनाम् ।
 अन्नं क्षुधं शमयते तृपं वारीति बालकाः ॥ ७६७ ॥
 अन्यतः परिनिश्चित्य तथास्नानतिशङ्किनः ।
 अन्यदाक्षादिकेऽप्यर्थे तत एजाद्यमानतः ॥ ७६८ ॥
 लभन्ते निश्चयं सम्यगागमाख्यात्परीक्षकाः ।
 तथा च मुनिराहेदं पुण्यं पापमिति द्वये ॥ ७६९ ॥
 शास्त्रप्रयोजनं स्वल्पं नागमस्य प्रयोजनम् ।
 आगमो हि न नामैव पुस्तकग्रन्थसंचयः ॥ ८०० ॥
 केवलं प्रथिताभिख्योऽनादिर्वेदादिकः किल ।
 किं तु प्रसिद्धिरेवासौ सा च शब्दस्वरूपिणी ॥ ८०१ ॥
 या सर्वदर्शनेष्वेव न जात्यायात्यपोह्यताम् ।
 छागश्चैत्यो जटा भस्म भिक्षा दण्डः कमण्डलुः ॥ ८०२ ॥
 जालं तप्तशिला श्मश्रुकेशलोमत्रिलुश्चनम् ।
 अग्निरेधा इष्टकौघचयनं गृहमेधिता ॥ ८०३ ॥

इत्यादिसर्वशब्दानां प्रसिद्धिप्रक्रमादृते ।
 कोऽभ्युपायोऽर्थतः क्लृप्ततदन्यार्थावबोधयोः ॥ ८०४ ॥
 इत्थमागम एवायं प्रमाणमिति धीधनैः ।
 उक्तं सत्यैव चागौरी प्रसिद्धिरविगानतः ॥ ८०५ ॥
 प्रसिद्ध आगमो लोके युक्तिमानथवेतरः ।
 विद्यायामप्यविद्यायां प्रमाणमिति तत्स्थितम् ॥ ८०६ ॥
 ग्रामाण्यं नियतेः श्रीमद्भूतजान्तनिवासिनाम् ।
 अन्ये त्वाहुर्विशेषोऽयं कालो नामाभिवर्तते ॥ ८०७ ॥
 स्फुटभावस्वभावोऽसौ वर्तमानोऽभिवर्तते ।
 वृत्तस्फुटस्वभावांशस्तदा त्वस्फुटतामयः ॥ ८०८ ॥
 भूतः कारणक्लृप्त्या तु भाव्यसौ परिकल्प्यते ।
 स चायं न स्वतन्त्रोऽस्ति कश्चिदन्योन्यसंश्रयात् ॥ ८०९ ॥
 अनवस्थानतो रूपपरावृत्त्यवलोकनात् ।
 इयत्तारूढ्यभावाच्च मातृमेयोभयाश्रयात् ॥ ८१० ॥
 निरूपाधिकतद्रूपप्रतिभानवियोगतः ।
 एकानेकध्रुवानित्यस्वरूपानुपपत्तितः ॥ ८११ ॥
 एकस्यैकोपधेरैवयात्तिरोधे(?)रूपधेरपि ।
 क्रियायाः स्वगते भेदे कालस्यानुपयोगतः ॥ ८१२ ॥
 तत्कृतेऽन्योन्यसंश्रित्यान्यकृतेऽप्यनवस्थितेः ।
 औपाधिकमिदावृत्तेरसत्यत्वादवास्तवात् ॥ ८१३ ॥
 कार्यस्यानुपपत्तिज्ञादैकस्यानुपयोगतः ।
 चित्तश्च स्फुटतादत्तवर्तमानसदालतः ॥ ८१४ ॥
 भूतभाविलयात्तस्माद्द्वर्तमानलयादपि ।
 चिन्नाथ एव देवोऽसौ कालमाभासयत्यलम् ८१५ ॥

तदस्य कालाभासाख्या चित्स्वरूपस्य संसृतिः ।
 स्वभाव[स्वाभास]गर्भा भावेषु भावाभावमयी स्वके ॥२१६॥
 रूपे स्थितिः प्रमातृत्वसमुल्लासोऽभिधीयते ।
 इदं न यदहं चाहं यन्नेदमिदमप्यदः ॥ २१७ ॥
 यन्नेदमिति चित्रेयमभाव[माभास]स्यैव मानता ।
 परा प्रमातृता यासौ शुद्धा तस्यां पृथक्स्थिति ॥ २१८ ॥
 न मानमस्तीत्यत्रांशे किं तथा प्रविविक्तया ।
 यस्तु सांसारिको मातृभावः सर्वोऽयमीदृशः ॥ २१९ ॥
 तत्राभाव[स]स्य मानत्वं स च कालप्रसादतः ।
 तथा हि परिपूर्णोऽसौ सर्वसर्वात्मरूपधृत् ॥ २२० ॥
 क्व माता क्व च वा मानं क्व च भेयोऽवतिष्ठताम् ।
 मात्रादीनां हि सत्यत्वे न स्यादापेक्षिकी स्थितिः ॥ २२१ ॥
 भेयादेव च मात्रादेर्भावो जातु प्रकल्पते ।
 अन्योन्यरूपस्यालाभे लाभे वा तदयोगतः ॥ २२२ ॥
 सर्वत्रातिप्रसङ्गाच्च सर्वज्ञत्वादियोगतः ।
 युगपद्याप्यनुल्लासात्तच्चस्यानुपकारिणाम् ॥ २२३ ॥
 अन्यभेयादिजनिते मातृत्वादां तदन्यतः ।
 तद्भावस्याप्यनुत्पन्नसमत्वेनैव संस्थितेः ॥ २२४ ॥
 तस्मात्पूर्णाधिदात्मासौ शिवः स्वांशं विस्मययन् ।
 नाहमित्यादिभेदांश इदमप्यवरूपयेत् ॥ २२५ ॥
 तदन्यमवर्षपूर्णत्वमहमात्मनि तावति ।
 ततोऽन्यतोऽपि मंहर्ता जायते नाहमित्यपि ॥ २२६ ॥
 उभौ ताविदमंशौ चाप्यपोहति परस्परम् ।
 बुद्धिस्यमिदमंशं स्वं स्वाहमंशे तिरोदधत् ॥ २२७ ॥

आस्ते न द्रावयत्येनं वस्त्रावृतघटादिवत् ।
 तदेवं बुद्धिसंस्थानु समयाग्रथितादथो ॥ ८२८ ॥
 इदमन्तरसंघातादहमंशव्यपोहिनः ।
 अहमंशादिदन्तौघव्यपोहादहमन्तरात् ॥ ८२९ ॥
 व्यपोहात्स्वाहमोऽन्यान्याहंव्यपोहस्य भासनम् ।
 पङ्कदेवताः शून्यरूपा यदाश्रित्य प्रवर्तते ॥ ८३० ॥
 तदेवेदमिति ज्ञानं विकल्प इति गीषते ।
 स कालः कल्पते येन विश्वं निजकलोदयात् ॥ ८३१ ॥
 तदत्रांशे य एषोऽस्ति भासांशः स्वग्रकाशकः ।
 भावरूपतया सोऽयं सर्वानुप्राणनात्मकः ॥ ८३२ ॥
 न मातासौ न वा मानं न च मेयं निरुच्यते ।
 यस्त्वसौ शून्यतायोगादभावो रुद्रदेवतः ॥ ८३३ ॥
 स एव मानतामेति पद्योगान्मातृभावि [व] तः ।
 मानाच्च न पृथञ्चोयमित्येवमुपपादितम् ॥ ८३४ ॥
 इत्थं कालस्य मानत्वं प्रतिपेदेऽत्र कैश्चन ।
 ये श्रीमद्भवतीत्याख्यगुरुपादौपसेविनः ॥ ८३५ ॥
 तदित्थं पुंसि चिद्ब्रह्मविभवामोदशालिनि ।
 मातृत्वदापि यत्प्रोक्तं पङ्कं कञ्चुकसंज्ञितम् ॥ ८३६ ॥
 तदेकैकस्य मानत्वं केचन प्रतिपेदिरे ।
 अन्ये तेकस्य सर्वान्यसचिवस्येति मन्वते ॥ ८३७ ॥
 अन्ये कदापि कस्यापि कथंचित्कचनेत्यापि ।
 अन्ये द्वयोर्द्वयोरन्ये त्रिकद्वयनियोगतः ॥ ८३८ ॥
 अन्योन्यानुग्रहादन्ये बोधेनान्योन्यतोऽपरे ।
 अन्ये तु गुणसाम्यात्मप्रकृतिमेव मानताम् ॥ ८३९ ॥
 मुख्यत्वेन विदुः सुप्तमत्तमूर्खादिदर्शनात् ।

स यत्रैव प्रमातायं यतः सुप्त इव स्थितः ॥ ८४० ॥
 सेवास्य मातृता मानमेययोरप्रवेदनात् ।
 अन्योन्यमविकार्यत्वात्प्रसुप्तेऽपि तथाविधे ॥ ८४१ ॥
 केवलं प्रकृतिः सेयं जानामीत्यभिमन्यते ।
 तत्र मुख्यं तु तन्मानं यत्पुंसैवानुदर्शनम् ॥ ८४२ ॥
 तच्च शुद्धं निर्विकारं सदसद्रूपतोऽम्बितम् ।
 इत्थं केऽप्यभिमन्यन्ते सांख्यकञ्चुकसंश्रयात् ॥ ८४३ ॥
 वदयाभिधानस्य गुरोर्गृहे ज्ञानोपजीविनः ।
 अन्ये धीभूमिमेवाहुर्दृष्टृदृश्योपरागिणीम् ॥ ८४४ ॥
 प्रमाणं पारमर्षेयाः केचित्तद्वृत्तिसंचयम् ।
 धर्मादिकाष्टसंख्यातं धर्मजातं परे विदुः ॥ ८४५ ॥
 अन्येऽहंकारमेवाहुः केचिद्वियमथो मनः ।
 केचित्त्रितयमेवेदं समं सर्वत्र मन्यते ॥ ८४६ ॥
 अन्ये दशानामेकैकमिन्द्रियाणां प्रपेदिरे ।
 केचित्समस्तान्येतानि सर्वत्राकूतवृत्तितः ॥ ८४७ ॥
 अन्धस्यापि हि तत्किञ्चिद्रूपायतनमस्ति यत् ।
 विकारमेकश्रोत्रस्पृगक्षान्तरसमस्थिति ॥ ८४८ ॥
 प्रभातं प्रविलीनाभ्रनभोमण्डलमण्डितम् ।
 इत्याकार्यं परां तुष्टिं यात्यन्धो ह्येते दिने ॥ ८४९ ॥
 यद्यप्यनुमिमीतेऽसौ शीतवारणजं मुखम् ।
 तथाप्यस्य स्वसंवित्तिर्न रूपानवभासिनी ॥ ८५० ॥
 अन्ये तन्मात्ररूपाणां मानत्वं प्रतिपेदिरे ।
 चक्षुरस्मिन्स्त्वसंस्पर्श इत्यादिविधियोगतः ॥ ८५१ ॥
 अदृश्यत्वं चक्षुरादेरत एवोपपद्यते ।

यौगिनः प्रत्यदृश्यत्वं जातुचिन्नोपपद्यते ॥ ८५२ ॥
 अन्ये तु स्थूलभूतानां ज्योतिषां मानतां जगुः ।
 मेयस्यापि प्रमाणत्वमपरे प्रतिपेदिरे ॥ ८५३ ॥
 यतो भवति मातृत्वं तत्प्रमाणमिति स्थितिः ।
 तद्वद्वद्यथ यत्तस्मात्तेऽपि मानमिति स्मृताः ॥ ८५४ ॥
 लौकिको व्यपदेशश्च नैव वस्तुनुसारतः ।
 स हीच्छामात्रनल्लसत्वात्प्रायेणैवौपचारिकः ॥ ८५५ ॥
 कथं जानासि भोः सोऽहं जानामीति च चोदितः ।
 घटेनानेन दृष्टेन जानामीत्यभिभाषते ॥ ८५६ ॥
 तस्मान्मेवेऽपि मानत्वं नहि नाम न लौकिकम् ।
 अभेदवादे मूलस्थे विरोधोऽपि न दूषणम् ॥ ८५७ ॥
 ये तु प्रमाणमाहुस्तत्सामग्रीं तैरपि स्फुटम् ।
 अर्थादेर्मानताभीष्टा सा सङ्घेऽप्यन्यथा क्लृताः ॥ ८५८ ॥
 अन्ये तु सर्वस्यैवेयत्तात्तभेदस्य मानताम् ।
 क्रमोदितां हि सर्वत्र कचिच्चाप्यक्रमोदिताम् ॥ ८५९ ॥
 कचित्क्रमाक्रमप्रासर्परिपूर्णत्वबन्धुराम् ।
 मन्वते तन्मतं तावद्द्विआत्रिणोपदर्यते ॥ ८६० ॥
 प्रथमं मेययोगेन ऋटिति प्रतिभासिना ।
 अन्यार्थद्वयमिप्रायप्रच्छन्नेनैव सर्वतः ॥ ८६१ ॥
 मातृत्वं चरमं तत्र चक्षुषः श्रविजृम्भणम् ।
 ततो मनोऽहंघीवर्गविजृम्भान्तःसमुज्ज्वलम् ॥ ८६२ ॥
 ततः पाँत्वाभिसंशुद्धसंविदुल्लासशालिता ।
 ततः कालकलारागयत्यविधानिशाः क्रमात् ॥ ८६३ ॥
 अन्यथा वा समं वापि द्वन्द्वयोगेन वा त्रिशः ।

सर्वशो घा चतुष्पञ्चयोगेनाप्याणवे पदे ॥ ८६४ ॥
 श्रभावकर्तृतामङ्गसिद्धितर्काख्यसंशयाः ।
 तत्रापि ननु जायन्ते तत्तत्क्रमविचित्रिताः ॥ ८६५ ॥
 तत्पृष्ठे चाधिकल्यासां शुद्धैश्वर्यावभासिका ।
 विद्या प्रमाणतामेति पर्यन्तप्रमितिस्थिता ॥ ८६६ ॥
 ततः सदाशिवोदारज्ञानेच्छाशक्तिसंश्रये ।
 स माता पूर्णतामेति शक्त्यन्ताध्वमुनिर्धृतः ॥ ८६७ ॥
 इत्थं पूर्णं प्रमातृत्वं यतः समवभासते ।
 तदन्यतमभागांशतिरोधानवियोगजाः ॥ ८६८ ॥
 संविदः स्फुटतान्यत्वभेदान्निःसंख्यतां गताः ।
 अत एव ह्यजानानैः शिवशास्त्रोदितां स्थितिम् ॥ ८६९ ॥
 स्फुटास्फुटादिसंविद्वु स्मृत्यस्मृत्यादिगोचरे ।
 सौप्तिकादिषु शीघ्रत्ये युक्त्यामर्शाद्यसंभवात् ॥ ८७० ॥
 मनोवधानं संस्कारो धर्माद्यदृष्टकल्पनम् ।
 इत्येते हि स्फुटं शब्दा नात्र कोऽर्थस्तत्रिमा ॥ ८७१ ॥ (?)
 ऊर्ध्वोर्ध्वतच्चत्रातस्य मानत्वे च निरूपिते ।
 अधराधरतत्त्वांशो मेयतामवलम्बते ॥ ८७२ ॥
 न चात्रास्ति क्रमः कश्चिद्व्यवधाने हि संभवात् ।
 नहि विद्या न बौद्धी तामालोचयति संविदम् ॥ ८७३ ॥
 विद्या विवेकी प्रोक्ता हि बुद्धिपृष्ठसमाश्रिता ।
 प्रकाशात्मवपुर्ब्रह्ममक्षमालोचनात्मकम् ॥ ८७४ ॥
 संकल्पार्थं मनः प्राहुरभिमन्त्रीमहङ्कृतिम् ।
 निश्चेत्रीं च धियं तत्र विद्यां चापि विवेचिकाम् ॥ ८७५ ॥
 तत्रैव रञ्जकं रागं कलां शक्नन्त्वदर्शिनीम् ।

- कालं व्यवच्छिक्तर्तारं नियतिं च नियामिकाम् ॥ ८७६ ॥
 आमृशन्तीमन्यमातृसाधारण्यावभासिकाम् ।
 ग्राह्यमण्डलतद्ब्राह्मिनानारूपावमर्शिनीम् ॥ ८७७ ॥
 मायां पूर्णत्वसंभोगप्रच्युतिक्षोभकारिणीम् ।
 साद्विद्यां पूर्णविभ्रान्तिदायिनीं सुशिवात्मिकाम् ॥ ८७८ ॥
 ज्ञाननिर्भरभावांशस्वरूपपरिमर्शिकाम् ।
 इच्छाशक्तिं प्रमात्रंशपूर्णभाववभासिकाम् ॥ ८७९ ॥
 आश्रित्य परिपूर्णेऽयं मातृभावो विजृम्भते ।
 प्रकाशालोचने पूर्वं संकल्पाभिमतं ततः ॥ ८८० ॥
 निश्चयानुदर्शो पश्चाद्विवेकासङ्किताद्वयम् ।
 कर्तृतास्थाव्यवच्छेदः साधारण्यावभासनम् ॥ ८८१ ॥
 नानाविमर्शाप्रक्षोभपूर्णमेपप्रवेदनम् ।
 पूर्णमातृत्वसंवित्तिर्भरवीभाव एव च ॥ ८८२ ॥
 इत्थं षोडशधा मेयमयं यावत्प्रकाशयेत् ।
 तावद्विज्ञानचन्द्रोऽसौ प्रोक्तो व्यष्टकलास्थितिः ॥ ८८३ ॥
 अनुत्तरा स्थितिः पूर्वमानन्देच्छेशनान्यतः ।
 उदयधोनतावेश इति पदं न्यवस्थितम् ॥ ८८४ ॥
 थनुत्तरात्समारभ्य ज्ञानशक्त्यन्तमीदृशम् ।
 इच्छंस्तु क्रियाशक्तिमीशनेन समास्थिता ॥ ८८५ ॥
 • प्रकाशस्थितिलेशांशं गृह्णती पण्डतां गता ।
 इच्छादि यच्च तत्पूर्वानुत्तरानन्दसंगतेः ॥ ८८६ ॥
 तदादिश्लेषयोगेन संध्यक्षरचतुष्टयम् ।
 ततः स्वरूपसंविचिताभाद्विन्दादिका स्थितिः ॥ ८८७ ॥
 ततः समग्रसंदर्भभरिताकाररूपिणि ।
 विसर्गः किल शाक्तोऽसौ विक्षेप इति यः स्मृतः ॥ ८८८ ॥

विसर्गस्यैव विश्लेष इति सप्तदशी कला ।
 कचिदष्टादशी सैव पुनः प्रक्षोभयोगतः ॥ ८८६ ॥
 अनुत्तरस्याकारस्य परभैरवरूपिणः ।
 अकुलस्य परा येयं कौलिकी शक्तिरुत्तमा ॥ ८८७ ॥
 स एवायं विसर्गस्तु तस्माज्जातमिदं जगत् ।
 तस्य प्रक्षोभयोग्यत्वं प्रक्षोभकलनोदयः ॥ ८८८ ॥
 प्रक्षोभपूर्णताभावात्तदकुलक्रमोन्ता ।
 इति पट्टस्वरूपात्मविमर्शान्दोलनोदितम् ॥ ८८९ ॥
 अनुत्तरस्वभावत्वादायस्यैव विजृम्भितम् ।
 स एव भगवानन्तर्नित्यं प्रस्फुरदात्मकः ॥ ८९० ॥
 अन्तःस्थसर्वभावौघपूर्णमध्यमशक्तिकः ।
 खेच्छाक्षोभस्वभावोद्योगदानन्दमुन्दरः ॥ ८९१ ॥
 नित्यं स्फुरति संपूर्णविसर्गरसमुन्दरः ।
 शिवशक्त्योः स संघट्टः स्नेह इत्यभिधीयते ॥ ८९२ ॥
 अत्रैव पूर्णविसर्गपदे लब्धुं प्रवेशनम् ।
 लेहनामन्थनत्यादिसंप्रदायमुपासते ॥ ८९३ ॥
 तथाहि मध्यमां नाडीमधिष्ठायात्पिलं वपुः ।
 प्राणयत्परमं तेजः प्रचुम्बमृतुमाल्य[मद्य]तः ॥ ८९४ ॥
 विष्टष्टिरूपतां गच्छेद्यात्यानन्दचमत्क्रियाम् ।
 अपूर्णां केवलं सा तु पूर्णा तु भगवन्मयी ॥ ८९५ ॥
 तेन वैसर्गिकी शक्तिरेकैवेयं प्रजृम्भते ।
 विसर्ग एव प्रचुम्बः प्रयत्नद्विगुणत्वतः ॥ ८९६ ॥
 हकारो नाम त्रिशेषां व्यञ्जनानां प्रद्यतिकृत् ।
 स एव च पुनर्विन्दुयोगात्स्यामेव भूमिकाम् ॥ ८९७ ॥

अनुत्तरामाश्रयते सोऽहंमात्र इहेष्यते ।
 अत्रैवावर्णजः कारुण्यस्तदन्मथ इवर्णजः ॥ ६०१ ॥
 तत एव हि रेफांशञ्छायोपाधेर्ऋवर्णतः ।
 टवर्गस्तत एवाथ धराञ्छायोपधिक्रमात् ॥ ६०२ ॥
 तवर्गस्तत्परः पश्चादुवर्णाद्वरलाश्च वः ।
 इवर्णवर्गाच्चोवर्णात्क्रमेणेत्यत एव हि ॥ ६०३ ॥
 अन्तःस्था इत्यशीताश्च इवर्णाद्दिग्प्रभेदशः ।
 शपसानां समुद्भूतिः शुद्धोपाधिकलायुजः ॥ ६०४ ॥
 इच्छाया एव विश्वो हि असन्नो बहुधा स्थितः ।
 अत एव हि सस्थानभावो युक्तत्वमर्हति ॥ ६०५ ॥
 जीवस्यैवेयमारयानस्थितिर्योन्यात्मिका यतः ।
 सैवानुत्तरदेवस्य शक्तिरत्र निरुच्यते ॥ ६०६ ॥
 तत्रैवान्तःस्वतत्त्वानि परावाग्भूमिकाक्रमात् ।
 अवर्गे शिवतत्त्वं तु कादौ हान्ते शिवान्तकम् ॥ ६०७ ॥
 इति संपुटयोगोऽयं त्रिंशत्कार्थो निरूपितः ।
 एवं पूर्णानवच्छिन्ना चिद्देवी स्याद्यदि स्फुटम् ॥ ६०८ ॥
 सर्वमस्यां भवेदेषा सर्वत्र च तथा भवेत् ।
 यो मां पश्यति सर्वत्र सर्वं च मयि पश्यति ॥ ६०९ ॥
 तस्याहं न प्रणश्यामि स ममेत्यपि तन्मुनिः ।
 अभायतार्जुनाचार्यवचसा तत्र तत्र च ॥ ६१० ॥
 संविदात्मा हि विच्छिन्नो यदि स्यात्सर्वभावतः ।
 माव एव भवेदेष स्वलक्षणचटादिवत् ॥ ६११ ॥
 अतश्च संवित्संविच्चहानेरेषा प्रणश्यति ।
 पलायते हि चित्सा चेद्भवचिच्छेदयिष्यते ॥ ६१२ ॥
 निजोत्तमाङ्गच्छायेव स्वपदाक्रमणक्रमे ।

यच्च सर्वं मायि श्रोत्रं न पश्यति महाजनः ॥ ६१३ ॥
 स सर्वमध्यवर्तिन्नान्मयि तावत्प्रतिष्ठितः ।
 एवं प्रकाशानिष्टत्वादस्यासत्समताजुषः ॥ ६१४ ॥
 प्रणाश एवेति मुनिः श्रोत्राचोभयवर्त्मना ।
 एष वस्तुकमस्तापद्योऽय संपुट उच्यते ॥ ६१५ ॥
 तत एव समस्ताः कलिनासनसन्निधिनि ।
 संविदाधेयता प्राप्ता पुनराधारता गता ॥ ६१६ ॥
 उक्तं चानुत्तरे यागे पुनरेवासन ततः ।
 अत्र तु प्रतिपिच्छणा ज्ञप्तिक्रमवशान्मुनिः ॥ ६१७ ॥
 ऊचिन्नान्भगवानेव त्रिध तन्नान्यथेति यत् ।
 अभिन्नसंप्रित्स्वातन्त्र्य भासते भेदवर्त्मनि ॥ ६१८ ॥
 उपदेर्योपदेष्टृत्वव्यवक्षेप प्रतायते ।
 स्वात्मैव हि गुरुदेवः पर इत्यभिमन्यते ॥ ६२६ ॥
 स्रोदीरितानि वाक्यानि परोक्तानीति मन्यते ।
 प्रतिपाद्यं च यद्वस्तु येन च प्रतिपाद्यते ॥ ६२० ॥
 तत्सर्वमात्मरूप हि भेदेनैवाभिमन्यते ।
 यथा स्वप्नपदान्स्थानुपदेशपरम्पराम् ॥ ६२१ ॥
 आरुण्यञ्जडो जन्तुरन्योक्तमभिमन्यते ।
 तथैव जाग्रद्भ्राजस्य व्यवहारः ममस्तकः ॥ ६२२ ॥
 को भेदः स्वप्नजाग्रत्सु तद्दि स्यादिति चेत्पुनः ।
 भण्यतेऽथ वा नाथे स्वतन्त्रे किञ्च भाषितम् ॥ ६२३ ॥
 एवं ज्ञप्तिक्रमेणैव भेदो विध्यनुवादयोः ।
 सर्वं देवोऽथ वा देवः सर्वमित्येकमेव हि ॥ ६२४ ॥
 वस्तुतः कृष्णघटत्रयि पर्यायमानकम् ।

वाच्य एषां त्वमेवेति तच्छ्रीनारायणोऽभ्यधात् ॥ ६२५ ॥

नन्वभेदे कथंकारं वलृत्तिर्विध्यनुवादयोः ।

यो दन्तुरः स चैत्रोऽयमिति दन्तुरमादितः ॥ ६२६ ॥

अनूद्य चैत्र इत्यंशो यदि नाम विधीयते ।

तदन्तुरोऽन्यश्चैत्राच्चैत्रधान्यस्ततः कथम् ॥ ६२७ ॥

घटश्चैत्र इतीदृक्षा न स्याद्विध्यनुवादता ।

तस्माद्य एव चैत्रोऽसौ स दन्तुर इति स्थितिः ॥ ६२८ ॥

वास्तवी ज्ञप्तिमात्रोत्थो विधिर्विध्यनुवादयोः ।

अज्ञातपर्यायपदस्थितेन्द्रप्रति

प्रयुज्यते पादप एष भूरुहः ।

कुम्भो घटश्चेति तथैव भण्यते

महेश्वरः सर्वमिदं जगच्चिति ॥ ६२९ ॥

इत्थं संपुटयोगेन परिपूर्णा हि या स्थितिः ।

यस्यां संहारसृष्ट्यंशशतान्यन्तःस्थितान्यपि ॥ ६३० ॥

तामेव भागशः कोचिदुपासितुमनस्तया ।

एकादिद्विगुणत्वोत्थचतुःषड्द्वादशादिभिः ॥ ६३१ ॥

संविच्चक्रमयर्भेदेर्मिन्दते विविधैः क्रमैः ।

एका संविद्विधा सैव द्विक्रियात्मा त्रिधाथ सा ॥ ६३२ ॥

प्रोन्नेपशक्तिसाचिव्याचतुर्धाप्यथ गीयते ।

चिञ्चत्तयानन्दरूढ्या तु पञ्चधासौ प्रभाप्यते ॥ ६३३ ॥

षोढा तु स्वरपट्टोरुसंविच्चर्चाविचारणात् ।

यावद्द्वादशधा संवित्सृष्ट्यादौ तुल्यगोचरे ॥ ६३४ ॥

एकैकशस्त्र्यात्मकत्वात्त्रये वा चातुरात्म्यतः ।

सृष्टिं कलयते संवित्तत्राभ्येति च रक्तताम् ॥ ६३५ ॥

स्विन्निर्गणं कलयते कापि शङ्कां प्रकल्पयेत् ।

तां संहृत्य च भावांशं संहारात्स्वात्मनः पुनः ॥ ६३६ ॥

संहर्त्रीन्वं चर्चयते तदन्तः पुण्यपापयोः ।

न द्रुतं न निरोधं वा स्वस्वातन्त्र्येण वाञ्छति ॥ ६३७ ॥

एवं बोधांशकरणमरीचोचक्रमात्मानि ।

ग्रसमाना संहरते प्रमाणांशम्वितान्नवीन् ॥ ६३८ ॥

ततः कल्पितमात्रंशं संहृत्याकल्पिते हृदि ।

तत्सर्वातीतमप्यन्तरनवच्छिन्नधामनि ॥ ६४६ ॥

नयेत्तन्नयनद्वाराद्विथं यावच्चथा नयेत् ।

ततः सृष्टिं च कलयेदित्यादिक्रमयोगतः ॥ ६४० ॥

द्वादशारमिदं चक्रं सर्वदा परिवर्तते ।

यस्यैताः स्थूलमात्रत्वं मामराश्यादिमंपदः ॥ ६४१ ॥

अक्रमक्रमवशाद्विशस्त्रिशो

भूरिशोऽथ विविधैः क्रमाक्रमैः ।

चक्रमेतदुदितं विजृम्भते

मेयमानमितिमातृमक्षकम् ॥ ६४२ ॥

एतच्चक्रगतानन्तकिरणारासमाश्रयात् ।

चक्रमेदो न संख्यातुं कदाचिदपि शक्यते ॥ ६४३ ॥

यथा हि वह्निः पत्रे मितपीतारुणादिकम् ।

प्रोन्मिपन्निमिपचात्र भासतेऽप्यतथात्मकम् ॥ ६४४ ॥

तथानुन्मिपितालीनमूत्तममवित्सुनिर्भरः ।

चक्रेशो भाति निमिपत्प्रोन्मिपद्भुत्तिचित्रितः ॥ ६४५ ॥

तत्कस्यापि निमेषेण कस्याप्युन्मेषयोगतः ।

एकारचक्रान्प्रभृति सहस्रारं विवर्तते ॥ ६४६ ॥

तदसंख्यानमथ चाप्यन्योन्याश्रितगर्भकम् ।

न वा तच्चक्रमय किं व्योमैर्वकं विजृम्भते ॥ ६४७ ॥

तदप्यनन्तसञ्चक्रगर्भं वापि विभासते ।

अनन्तव्योमगर्भं वा महाव्योमैकमुच्यते ॥ ६४८ ॥

यथा व्योमैर्वकं कचति सितनीलारुणतया

यथा चैते मेघाः पुनरथ तथा भान्ति बहुधा ।

तथा संवित्तत्त्वं कलनपरिसंख्याधिरहितैः

स्वतन्त्रं स्वाकारैः स्फुरति नच ते केचन ततः ॥ ६४९ ॥

इति तत्त्वमिदं न्यरूपय-

न्मम नाथो हृदयस्थितः स्वयम् ।

प्रतिपद्य विचित्ररूपकं

गुरुसंतानपरम्परायितम् ॥ ६५० ॥

तदमुत्र नये न ये प्ररूढि

प्रतिपत्तुं क्षमतामुपाश्रयन्ते ।

ननु तत्प्रतिबोधनाय देवो

विविधां मण्डलरूपनामवोचत् ॥ ६५१ ॥

बालो यद्वद्रेसया चर्णजाते

स्वैः संकेतयोज्यते तत्क्रमेण ।

तद्वन्मुद्रामण्डलैर्मन्त्रतन्त्रैः

पूर्ये स्वस्मिन्व्योज्यते धाम्न्यनर्थे ॥ ६५२ ॥

अत्रापि किञ्चन विभाति तदिच्छयैव

दूरं तथा मविधमाश्रितताग्तम्यम् ।

अंशस्पृगप्यथ निरंशपदप्रतिष्ठ-

मित्यं क्रियापटलगो बहुधैत्र भेदः ॥ ६५३ ॥

इत्थं प्रमाणाभागे यत्तत्त्वं हि न्यरूप्यत ।

परापरा मगवती सेयं भाति तथा तथा ॥ ६५४ ॥

तां संहृत्य च भाषांगं महारात्मात्मनः पुनः ॥ ६३६ ॥

संहर्षोन्त्रं चर्चयते तदन्तः पुण्यपापयोः ।

न द्रुत न निरोध वा स्वस्वातन्त्र्येण वाञ्छति ॥ ६३७ ॥

एवं बोधांशरूपमरीचोचकमात्मनि ।

ग्रसमाना महरते ग्रमाशाशम्बिताग्रान् ॥ ६३८ ॥

ततः कल्पितमात्रश महत्याकल्पिते हृदि ।

तत्सर्वातीतमप्यन्तरनञ्छिन्नधामनि ॥ ६४६ ॥

नयेच्चन्नयनद्वाराद्विश्वं यानत्तथा नयेत् ।

ततः सृष्टि च क्लयेदित्यादिक्रमयोगतः ॥ ६४० ॥

द्वादशारमिदं चक्रं सर्वदा परिवर्तते ।

यस्यैताः स्थूलमात्रत्वं मामराश्यादिसपदः ॥ ६४१ ॥

अक्रमक्रमनशाद्विशस्त्रिणो

भूरिशोऽथ त्रिविधैः क्रमाक्रमैः ।

चक्रमेतदुदितं त्रिजृम्भते

मेयमानमितिमातृभवकम् ॥ ६४२ ॥

एतच्चक्रगतानन्तकिरणारासमाश्रयात् ।

चक्रमेदो न संग्यातु कदाचिदपि शक्यते ॥ ६४३ ॥

यथा हि वह्निः पत्रे सितपीतारुणादिकम् ।

श्रोन्मिपन्निमिपचात्र भासतेऽप्यतथात्मकम् ॥ ६४४ ॥

तथानुन्मिपितालीनसूक्ष्ममावित्सुनिर्भरः ।

चक्रेशो भाति निमिपत्प्रोन्मिपद्भृत्तिचित्रितः ॥ ६४५ ॥

तत्कस्यापि निमेषेण कस्याप्युन्मेषयोगतः ।

एकारचक्रात्प्रभृति सहस्रार विवर्तते ॥ ६४६ ॥

तदसंख्यानमथ वाप्यन्योन्याश्रितगर्भकम् ।

न वा तत्रक्रमथ किं व्योमैवकं विनृम्भते ॥ ६४७ ॥

तदप्यनन्तसञ्चक्रगर्भं वापि विभामते ।

अनन्तव्योमगर्भं वा महाव्योमैकमुच्यते ॥ ६४८ ॥

यथा व्योमैवकं कचति सितनीलारुणतया

यथा चते मेघाः पुनरथ तथा भान्ति बहुधा ।

तथा संवित्तत्त्वं कलनपरिमंगल्याविरहितैः

स्वतन्त्रं स्वाकारैः स्फुरति नच ते केचन ततः ॥ ६४९ ॥

इति तत्त्वमिदं न्यरूपय-

न्मम नाथो हृदयस्थितः स्वयम् ।

प्रतिपद्य विचित्ररूपकं

गुरुसंतानपरम्परायितम् ॥ ६५० ॥

तदमुत्र नये न ये प्ररूढि

प्रतिपद्युं क्षमतामुपाश्रयन्ते ।

ननु तत्प्रतिबोधनाय देवो

विविधां मण्डलकल्पनामवाचन् ॥ ६५१ ॥

बालो यद्वद्रेणया दर्शजाते

स्यैः संकृतेयोज्यते तत्क्रमेण ।

तद्वन्मुद्रामण्डलैर्मन्त्रतन्त्रैः

पूर्णे स्वभिन्योव्यते धाम्न्यनर्षे ॥ ६५२ ॥

• अत्रापि किञ्चन विभाति तदिच्छर्यय

दूरं तथा भविष्यमाश्रिततारुतम्यम् ।

शंशम्पृगप्यथ निरंशपदप्रतिष्ठ-

मित्यं क्रियापटलगतो बहुधैर मेढः ॥ ६५३ ॥

इत्थं प्रमाणताभाणि सत्तत्त्वं हि न्यरूप्यत ।

परापरा भगवती मेयं भाति तथा तथा ॥ ६५४ ॥

तदत्रैव परांशो यः स मात्रंशोऽपरः पुनः ।
 मेवांश इति तत्पूर्वमेवास्माभिः प्रकाशितम् ॥ ६५५ ॥
 मात्रंशोऽपि परे भागे बहुधा यत्स्थितस्ततः ।
 परापरतयोद्विक्तः परो मन्त्रेशरूपकः ॥ ६५६ ॥
 उद्विक्तापरभावस्तु मन्त्र इत्यभिधीयते ।
 परापरस्तु यो माता समुद्विक्तपरापरः ॥ ६५७ ॥
 स विज्ञानाकलः प्रोक्तः प्रबुद्धपरभावकः
 अपरोद्वेकयोगेन स एव प्रलयारुलः ॥ ६५८ ॥
 अपरः किल यो माता सकलः स तु भाष्यते ।
 परापरादिभेदेन तस्यापि बहुधा स्थितिः ॥ ६५९ ॥
 विचार्यमाणा निःसंख्यान्मातृभेदांस्तनोत्यलम् ।
 मुख्यत्वेन तु सप्तैव मातृभेदाः प्रकीर्तिताः ॥ ६६० ॥
 प्रमाणांशे पतन्त्येव तेषामेव स्वशक्तयः ।
 व्यापारयोगितैवैषा शक्तित्वमिति मन्महे ॥ ६६१ ॥
 यच्च व्याप्रियमाणत्वं करणत्वं तदेव हि ।
 एवं च शक्तिमच्छक्तिभेदान्मातृप्रमाणजाः ॥ ६६२ ॥
 चतुर्दश स्वरूपं च प्रमेयमिति भाष्यते ।
 माता मानं च मेयं च यत एकं प्रकीर्तितम् ॥ ६६३ ॥
 ततः पञ्चदशात्मैरुमेकं प्रकृतिपञ्चितम् ।
 तत्राप्येकैकशो भेदे निजतत्त्वस्वरूपिणि ॥ ६६४ ॥
 मन्त्रेष्विस्तरकृतं भेदानन्वयं प्रतायते ।
 पुनर्जलादिमूलान्तभेदसंकलनक्रमात् ॥ ६६५ ॥
 भूयान्भेदप्रभेदोत्थो वैचित्र्यनिसरोदयः ।

एवं धरातः प्रभृति प्रधान-
 तत्त्वान्तमुत्रं दशपञ्चधैव ।

- पुंसः कलान्तं सकलः स्वरूप-
 भूतो न माता न च मानरूपः ॥ ६६६ ॥
 त्रयोदशात्मत्वमतोऽत्र निष्ठितं
 निशि स्वरूपं तु भवेन्नयाकलः ।
 मध्ये तु विज्ञानफलस्वरूपता
 विद्यापदे मन्त्रगतस्वरूपता ॥ ६६७ ॥
 एते मन्त्रेशवर्गस्थितिरथ सुशिवे धाम्नि तन्नाथनिष्ठा
 पूर्वं पूर्वं च तत्र प्रकटयति निजां मातृमानव्यवस्थाम् ।
 तेनानन्यप्रमातृ स्फुरति शिवपदं स्वप्रकाशं सदैकं
 मन्त्रेशानतस्तु त्रिशरभुनिनवव्यक्तसंख्याविभेदाः ६६८
 शक्तिश्च नो शक्तिमतो विभिन्ना
 तेनैति नो भेदमियं पृथक्त्वम् ।
 अमातृतायां न च शक्तिरस्ति
 तेन स्वरूपं नहि शक्तिपुङ्गवम् ॥ ६६९ ॥
 धरातच्चाविभेदेन यः प्रकाशः प्रकाशते ।
 स एव शिवनाथोऽत्र पृथिवी ब्रह्म तत्परम् ॥ ६७० ॥
 धरातच्चगताः सिद्धीर्वितरीतुं समुद्यतान् ।
 प्रेरयन्ति शिवेच्छातो ये ते मन्त्रमहेश्वराः ॥ ६७१ ॥
 मेर्यमाणास्तु मन्त्रेशा मन्त्रास्तद्वाचकाः स्फुटम् ।
 धरातच्चगतं योगमभ्यस्य शिवविद्यया ॥ ६७२ ॥
 न तु पाशवसांख्यीयवैष्णवादिद्विधादृशा ।
 अप्राप्तध्रुवधामानो विज्ञानाकलताजुषः ॥ ६७३ ॥
 तावत्तत्त्वोपमोगेन ये कल्पान्ते लयं गताः ।
 सौप्तिकावस्थितौ यद्वचेऽत्र प्रलयकेवलाः ॥ ६७४ ॥
 सौप्तिके तत्त्वलीनत्वं स्फुटमेव हि लक्ष्यते ।

अन्यथा नियतस्वप्नसंस्मृष्टिरियती कुतः ॥ ६७५ ॥
 सौषुप्तमपि चित्रं च स्वच्छास्वच्छादि भासते ।
 अस्वाप्नं सुखमित्यादिस्मृतिवैचित्र्यदर्शनात् ॥ ६७६ ॥
 मायाकर्मसमुद्भाससंमिश्रितमलाविलाः ।
 धराधिरोहिणो ज्ञेयाः सकला इह पुद्गलाः ॥ ६७७ ॥
 अस्यैव सप्तकस्य स्वस्वव्यापारप्रकल्पने ।
 प्रक्षोभो यस्तदेवोक्तं शक्तीनां सप्तकं ततः ॥ ६७८ ॥
 शिवोऽविच्युतचिद्रूपस्तिस्त्रस्तच्छक्यस्तु याः ।
 ताः स्वातन्त्र्यवशोपात्तग्रहीत्वग्राह्यरूपिकाः ॥ ६७९ ॥
 ग्रहीत्वभागोद्रेकेण ग्राह्यभागोच्छलन्वतः ।
 सप्त सप्तेति यच्चेकं जडमात्रं नरात्मकम् ॥ ६८० ॥
 तत्स्वरूपं ततस्त्रैषं प्रतितत्त्वं व्यवस्थितम् ।
 किं चार्थे खलु निग्राह्ये तुटयः षोडश क्षणाः ॥ ६८१ ॥
 सपादब्यङ्गलावेशात्प्रत्येकं परिकल्पिताः ।
 तत्रायः परमाद्वैतनिर्विभागरसात्मकः ॥ ६८२ ॥
 अन्त्यस्तु ग्राह्यतादात्म्यात् पृथक् प्रविभाव्यते ।
 उपान्त्यस्तत्स्वरूपस्य ग्राहकः परिभाव्यते ॥ ६८३ ॥
 आद्यं च सप्तकं तत्र निर्विकल्पकतां गतम् ।
 क्रमोन्मिपद्विकल्पांशच्छायाच्छादनकोविदम् ॥ ६८४ ॥
 तदेव शिवरूपं हि परशक्त्यात्मकं विदुः ।
 द्वितीयं सप्तकं तत्र परापरपदात्मकम् ॥ ६८५ ॥
 विकल्प इति संगीतमिति भेदोऽवभास्यते ।
 तदस्यां सूक्ष्मसंविता कलनाय समुद्यताः ॥ ६८६ ॥
 संवेदयन्ते यद्रूपं तत्र किं वा विकल्पनैः ।
 क्रमाच्च भेदन्यूनत्वे तुटीनामपि यो मतः ॥ ६८७ ॥

त्रिकल्पस्य च निर्द्वासो निर्विकल्पोपलक्षणम् ।
 यथा हि चिरदुःखार्तः पश्चादात्तमुखस्थितिः ॥ ६८८ ॥
 विस्मरत्येव तदुःखं मुखविश्रान्तिवर्त्मना ।
 तथा गतविकल्पेऽपि रूढाः संवेदने जनाः ॥ ६८९ ॥
 विकल्पविश्रान्तिबलात्तां वृत्तिं नाभिमन्वते ।

विकल्पनिर्द्वासवशेन याति
 विकल्पबन्ध्या परमार्थसत्या ।

संवित्स्वरूपप्रकटत्यमित्थं

तत्रावधाने यततां सुबुद्धिः ॥ ६९० ॥

ग्राह्यग्राहकसंबिचौ संबन्धे सावधानता ।
 इयं सा भणयते तत्र यथेष्टफलयोगतः ॥ ६९१ ॥
 अत एव हि तन्नेदेवाहुल्याद्भवानन्यपि ।
 विचित्रत्वं प्रयान्तीति न चातिक्रम इष्यते ॥ ६९२ ॥
 सक्रमाक्रममेवेदं कालस्य प्राक्प्रदूषणात् ।
 दिशश्च परमार्थत्वं नैव युक्त्योपपद्यते ॥ ६९३ ॥
 पूर्वापरप्रतीतिं हि नैका सा कुरुते तथा ।
 उपाधिभेदो नो वस्तु तत्कार्यं सा प्रकल्प्यताम् ॥ ६९४ ॥
 यो हि यस्माद्गुणोत्कृष्ट इत्यतः परमेधरः ।
 अभापत निजानन्दवत्सदिकालमण्डलः ॥ ६९५ ॥
 तदेवं तत्त्वरूपेऽस्मिन्विचित्रे प्रविविच्यताम् ।
 उपायभेदात्त्रैविध्यं समावेशेषु वर्णितम् ॥ ६९६ ॥
 अनुपायः शांभवोऽर्था चिदुपायस्ततः परम् ।
 जडोपायस्त्रायणः स्यात्स चापि बहुधा मतः ॥ ६९७ ॥
 अजडेऽपि जडाभामः पाग्मेधर्गयोगतः ।

अन्यथा नियतस्वप्नसंस्मृष्टिरियती कुतः ॥ ६७५ ॥
 सौषुप्तमपि चित्रं च स्वच्छास्वच्छादि भासते ।
 अस्वाप्सं सुखमित्यादिस्मृतिवैचित्र्यदर्शनात् ॥ ६७६ ॥
 मायाकर्मसमुज्जाससंमिश्रितमलाविलाः ।
 धराधिरोहिणो ज्ञेयाः सकला इह पुद्गलाः ॥ ६७७ ॥
 अस्यैव सप्तकस्य स्वस्वव्यापारप्रकल्पने ।
 प्रक्षोभो यस्तदेवोक्तं शक्तीनां सप्तकं ततः ॥ ६७८ ॥
 शिवोऽविच्युतचिद्रूपस्तिन्नस्तच्छक्यस्तु याः ।
 ताः स्वातन्त्र्यवशोपात्तग्रहीतृग्राह्यरूपिकाः ॥ ६७९ ॥
 ग्रहीतृभागोद्रेकेण ग्राह्यभागोच्छलन्ततः ।
 सप्त सप्तेति यच्चेकं जडमात्रं नरात्मकम् ॥ ६८० ॥
 तत्स्वरूपं ततश्चैवं प्रतितत्त्वं व्यवस्थितम् ।
 किं चार्थे खलु निग्राह्ये तुटयः षोडश क्षणाः ॥ ६८१ ॥
 सपादबहुलावेशात्प्रत्येकं परिकल्पिताः ।
 तत्राद्यः परमाद्वैतनिर्विभागरसात्मकः ॥ ६८२ ॥
 अन्त्यस्तु ग्राह्यतादात्म्यान्न पृथक् परिभाव्यते ।
 उपान्त्यस्तत्स्वरूपस्य ग्राहकः परिभाव्यते ॥ ६८३ ॥
 आद्यं च सप्तकं तत्र निर्विकल्पकर्ता गतम् ।
 क्रमोन्मिषद्विकल्पांशच्छायाच्छादनकाविदम् ॥ ६८४ ॥
 तदेव शिवरूपं हि परशक्त्यात्मकं विदुः ।
 द्वितीयं सप्तकं तत्र परापरपदात्मकम् ॥ ६८५ ॥
 विकल्प इति संगीतमिति भेदोऽवभास्यते ।
 तदस्यां सूक्ष्मसंविता कलनाय समुद्यताः ॥ ६८६ ॥
 संवेदयन्ते यद्रूपं तत्र किं वा विकल्पनैः ।
 क्रमात्तु भेदन्यूनत्वे तुटीनामपि यो मतः ॥ ६८७ ॥

त्रिकल्पस्य च निर्द्दासो निर्विकल्पोपलक्षणम् ।
 यथा हि चिरदुःखार्तः पश्चादात्तमुखस्थितिः ॥ ६८८ ॥
 विसरत्येव तदुःखं मुखविथ्रान्तिवर्त्मना ।
 तथा गतविकल्पेऽपि रूढाः संवेदने जनाः ॥ ६८९ ॥
 विकल्पविथ्रान्तिवलात्तां वृत्तिं नाभिमन्वते ।

विकल्पनिर्द्दासवशेन याति

विकल्पबन्ध्या परमार्थसत्या ।

संवित्स्वरूपमकटत्वमित्थं

तत्रावधाने यततां सुषुद्धिः ॥ ६९० ॥

ग्राह्यग्राह्यकसंविषां संबन्धे सावधानता ।
 इयं सा भण्यते तत्र यथेष्टफलयोगतः ॥ ६९१ ॥
 अत एव हि तद्भेदेवाहुल्याद्भवनान्यपि ।
 विचित्रत्वं प्रयान्तीति न चातिक्रम इष्यते ॥ ६९२ ॥
 सरूमाक्रममेवेदं कालस्य प्राक्प्रदूषणात् ।
 दिशश्च परमार्थत्वं नैव युक्त्योपपद्यते ॥ ६९३ ॥
 पूर्वापरप्रतीतिं हि नैका सा कुरुते तथा ।
 उपाधिभेदो नो वस्तु तत्कार्यं सा प्रकल्प्यताम् ॥ ६९४ ॥
 यो हि यस्माद्गुणोत्कृष्ट इत्यतः परमेश्वरः ।
 अभापत निजानन्दबलमृदिकालमण्डलः ॥ ६९५ ॥
 तदेवं तत्त्वरूपेऽस्मिन्विचित्रे प्रविविच्यताम् ।
 उपायभेदात्त्रैविध्यं समावेशेषु वर्णितम् ॥ ६९६ ॥
 अनुपायः शंभवोऽसौ चिदुपायस्ततः परम् ।
 जडोपायस्त्राणवः स्यात्स चापि बहुधा मतः ॥ ६९७ ॥
 अजरेऽपि जडाभामः पारमेश्वर्यगोमतः ।

भिन्नभिन्नामुपाश्रित्य यान्ति चित्रां प्रमादताम् ॥१०२३॥
 अस्यामकृत्रिमानन्तवर्णसंविदे रूढताम् ।
 संकेता यान्ति चेत्तेऽपि यान्त्यसंकेतवृत्तिताम् ॥१०२४॥
 अनया तु विना सर्वे संकेता बहुशः कृताः ।
 नैव चेतासि विश्रान्ति संकेतान्तरयोगतः ॥ १०२५ ॥
 ब्रजेपुरनवस्थानान्भूलक्षतिकरस्वतः ।
 तत्रापि खलु संकेते बालो व्युत्पाद्यतां कुतः ॥ १०२६ ॥
 तेनानन्तस्त्वमायीयो यो वर्णग्राम ईदृशः ।
 स चिद्विमर्शसच्चिद्व. सदैव प्रविजृम्भते ॥ १०२७ ॥
 तत एव च मायीया वर्णाः सृतिं वितेनिरे ।
 तेषां ते खन्वमायीया वीर्यमित्यवधार्यते ॥ १०२८ ॥
 तथाहि परवाक्येषु श्रुतेऽप्यावृणुते निजा ।
 प्रमा यस्य जडो नासौ तत्रार्थे याति मादताम् ॥ १०२९ ॥
 यस्य तु स्वप्रमा बोधे प्रविशेद्वेदगर्भगा ।
 मायीयवर्णपुञ्जे स्वे स प्रमादत्वमृच्छति ॥ १०३० ॥
 यथा यथा चाकृतकं तद्रूपमतिरिच्यते ।
 तथा तथा चमत्कारतारतम्यं प्रकल्पते ॥ १०३१ ॥
 तदुद्रेकमहत्त्वे तु प्रतिभात्मनि निष्ठिताः ।
 ध्रुवं कणित्ववपवृत्त्वशालितां यान्ति सर्वतः ॥ १०३२ ॥
 अत एव हि वाक्मिर्द्धां वर्णानां समुपास्यता ।
 तेषामेव ततस्तेन गुप्ता गुप्तेन भाषिताः ॥ १०३३ ॥
 ततो यावद्विभोः शश्वद्विथान्तिर्युगपद्बहून् ।
 वर्णानुदङ्ख्य भोगांशपरिपूरणमुत्स्यतान् ॥ १०३४ ॥
 तावदेव पदाध्यामां मेयभूमिमुपाश्रितः ।
 संमारमृतमंकेतमहाते प्रथमाङ्कुरः ॥ १०३५ ॥

एवं प्रमेयता मातृभावो मानत्वमप्यथ ।
 पद्त्रिंशदात्मनस्तत्त्वकलापस्येति निश्चितम् ॥ १०३६ ॥
 तत्र सर्वं विभात्येतत्परमेशितरि ध्रुवे ।
 प्रतिबिम्बस्वरूपेण न तु बाह्यतया यतः ॥ १०३७ ॥
 चिद्बोम्बेव शिवे तत्तद्देहादिमतिरीदृशी ।
 भिन्ना संसारिणां भाति रज्जौ सर्पादिका यथा ॥ १०३८ ॥
 यतः प्राग्देहमरणासिद्धान्तः स्वमगोचरः ।
 देहान्तरादिर्मरणात्कीदृग्वा देहसंभवः ॥ १०३९ ॥
 स्वप्ने तु प्रतिभामात्रसामान्यप्रथनाद्बलात् ।
 विश्लेषः प्रतिभारसन्देह न भाव्यस्तेऽपि द्वे तथार ॥ १०४० ॥
 सालिग्रामोपलाः केचिच्चित्राकृतिहृदो यथा ।
 तथा मायादिभूम्यन्तलेखाधिब्रह्मदक्षितः ॥ १०४१ ॥
 नगरार्णवशैलाद्यास्तदिच्छानुविधायिनः ।
 न स्वयं सदसद्रूपकारणाकारणात्मकाः ॥ १०४२ ॥
 चिरमरूढे नियमे समुच्छेदात्प्रवर्तनात् ।
 अरूढेऽपि स्वतन्त्रोऽयं स्थितश्चिद्बोमभैरवः ॥ १०४३ ॥
 एकचिन्मात्रसंपूर्णभैरवाभेदभागिनि ।
 एवमस्मीत्यनामशो भेदको भावमण्डले ॥ १०४४ ॥
 सर्वप्रमाणैर्नो सिद्धं स्वप्ने कर्त्तन्तरं यथा ।
 स्वसंविदः स्वतन्त्रायास्तथा सर्गोऽपि बुध्यताम् ॥ १०४५ ॥
 चित्तचित्रपुरोद्याने क्रीडन्नेवं हि वेत्ति यः ।
 अहमेव स्थितो भावैर्भूतैश्चिन्मात्रकैरिति ॥ १०४६ ॥
 एवं जातो मृतोऽसीति जन्ममृत्युविचित्रताः ।
 अजन्मन्यमृतौ भान्ति चित्तभित्तौ स्वकल्पिताः ॥ १०४७ ॥

भिन्नभिन्नामुपाश्रित्य यान्ति चित्रां प्रमादताम् ॥१०२३॥
 अस्यामकृत्रिमानन्तवर्णसंविदि रूढताम् ।
 संकेता यान्ति चेत्तेऽपि यान्स्यसंकेतवृत्तिताम् ॥१०२४॥
 अनया तु विना सर्वे संकेता बहुशः कृताः ।
 नैव चेतासि विश्रान्ति संकेतान्तरयोगतः ॥ १०२५ ॥
 व्रजेयुरनवस्थानान्मूलक्षतिकरत्वतः ।
 तत्रापि खलु संकेते वालो व्युत्पाद्यतां कुतः ॥ १०२६ ॥
 तेनानन्तस्त्वमायीयो यो वर्णग्राम ईदृशः ।
 स चिद्विमर्शसचिवः सदैव प्रविजृम्भते ॥ १०२७ ॥
 तत एव च मायीया वर्णाः सृतिं वितेनिरे ।
 तेषां ते खल्वमायीया वीर्यमित्यवधार्यते ॥ १०२८ ॥
 तथाहि परवाक्येषु श्रुतेष्व्यावृणुते निजा ।
 प्रमा यस्य जडो नासौ तत्रार्थे याति मादताम् ॥ १०२९ ॥
 यस्य तु स्वप्रमा बोधे प्रविशेद्भेदगर्भगा ।
 मायीयवर्णपुञ्जे स्वे स प्रमादत्वमृच्छति ॥ १०३० ॥
 यथा यथा चाकृतकं तद्रूपमतिरिच्यते ।
 तथा तथा चमत्कारतारतम्यं प्रकल्प्यते ॥ १०३१ ॥
 तदुद्रेकमहत्त्वे तु प्रतिभात्मनि निष्ठिताः ।
 ध्रुवं कवित्ववकृत्वशालितां यान्ति सर्वतः ॥ १०३२ ॥
 अत एव हि वाक्सिद्धौ वर्णानां समुपास्यता ।
 तेषामेव ततस्तेन गुप्ता गुप्तेन भाषिताः ॥ १०३३ ॥
 ततो यावद्विभोः शश्वद्विश्रान्तियुगपद्बहून् ।
 वर्णानुदङ्ख्य भोगांशपरिपूरणसुस्थितान् ॥ १०३४ ॥
 तावदेव पदाध्वासौ मेयभूमिसुपाश्रितः ।
 संमारमृतसंकेतमहाते प्रथमाङ्कुरः ॥ १०३५ ॥

एवं प्रमेयता मातृभावो मानत्वमप्यथ ।
 यद्त्रिंशदात्मनस्तत्त्रयकलापस्येति निश्चितम् ॥ १०३६ ॥
 तत्र सर्वं विभात्येतत्परमेशितरि ध्रुवे ।
 प्रतिबिम्बस्वरूपेण न तु बाह्यतया यतः ॥ १०३७ ॥
 चिद्ब्योमन्येव शिवे तत्तदेहादिमतिरीदृशी ।
 भिन्ना संसारिणां भाति रज्जौ सर्पादिका यथा ॥ १०३८ ॥
 यतः प्राग्देहमरणसिद्धान्तः स्वप्नगोचरः ।
 देहान्तरादिर्मरणात्कीदृग्वा देहसंभवः ॥ १०३९ ॥
 स्वप्ने तु प्रतिभामात्रसामान्यप्रथनाद्बलात् ।
 विशेषाः प्रतिभासन्ते न भाव्यन्तेऽपि ते तथा ॥ १०४० ॥
 सालिग्रामोपलाः केचिच्चित्राकृतिहृदो यथा ।
 तथा मायादिभूम्यन्तलेखाश्चित्रहृदश्चितः ॥ १०४१ ॥
 नगरार्णवशैलाद्यास्तदिच्छानुविधायिनः ।
 न स्वयं सदसद्रूपकारणाकारणात्मकाः ॥ १०४२ ॥
 चिरमरूढे नियमे समुच्छेदात्प्रवर्तनात् ।
 अरूढेऽपि स्वतन्त्रोऽयं स्थितश्चिद्ब्योमभैरवः ॥ १०४३ ॥
 एकचिन्मात्रसंपूर्णभैरवाभेदभागेनि ।
 एवमस्मीत्यनामशो भेदको भावमण्डले ॥ १०४४ ॥
 सर्वप्रमाणैर्नो सिद्धं स्वप्ने कर्तन्तरं यथा ।
 स्वसंविदः स्वतन्त्रायास्तथा सर्गोऽपि बुध्यताम् ॥ १०४५ ॥
 चिच्चित्रपुरोघाने क्रीडन्नेवं हि वेत्ति यः ।
 अहमेव स्थितो भावैर्भूतैश्चिन्मात्रकैरिति ॥ १०४६ ॥
 एवं जातो मृतोऽसीति जन्ममृत्युविचित्रताः ।
 अजन्मन्यमृतौ भान्ति चित्तभित्तौ स्वकल्पिताः ॥ १०४७ ॥

परेहसंविदामात्रं परलोकेहलोकता ।
 किन्त्वकालकलासंविदेशभेदेऽप्यभेदिनी ॥ १०४८ ॥
 अभविष्यदयं सर्गो मूर्तश्चेन्न तु चिन्मयः ।
 तदवेक्ष्यत तन्मध्यात्कनैकोऽपि धराधरः ॥ १०४९ ॥
 भूततन्मात्रवर्गादेराधाराधेयचर्चने ।
 अन्ते संचिन्मयी शक्तिः शिवरूपैव धारिणी ॥ १०५० ॥
 तस्मात्प्रतीतिरेवेत्यं कर्त्री सा प्रतिभा शिवः ।
 अत्र स्वात्मनि ते तेन शक्तिः साधारसंज्ञिता ॥ १०५१ ॥
 सांकल्पिकं निराधारमपि नैव पतत्यधः ।
 स्वाधारशक्तौ विश्रान्तेर्विश्वमित्यं विमृश्यताम् ॥ १०५२ ॥
 अस्या घनाहमित्यादिरूढेरेव धरोदिता ।
 यावदन्ते चिदस्मीति निर्वृत्ता भैरवात्मता ॥ १०५३ ॥
 मण्णाविन्द्रायुधे भास इव नीलादयः शिवे ।
 परमार्थत एपां तु नोदयव्यययोगिता ॥ १०५४ ॥
 देशे कालेऽत्र वा सृष्टिरित्येतदसमञ्जसम् ।
 चिदात्मनो हि देवस्य सृष्टिर्दिकालयोरपि ॥ १०५५ ॥
 जागराभिमतं सार्धहस्तत्रितयगोचरे ।
 ग्रहरे च पृथक्स्वभाश्चित्रदिकालमानिनः ॥ १०५६ ॥
 अत एव चणं नाम न किञ्चिदपि मन्महे ।
 क्रियाक्षणेऽपि ह्येकस्मिन्बहुयः सन्ति द्रुताः क्रियाः ॥ १०५७ ॥
 तेन ये भावसंकोचं क्षणान्तं प्रतिपेदिरे ।
 ते नूनमनया नान्या शून्यदृष्यवलम्बिनः ॥ १०५८ ॥
 तद्य एव सतो भावाञ्छून्यीकृतं तथासतः ।
 स्फुटीकर्तुं स्वतन्त्रत्वादीशः स परमेश्वरः ॥ १०५९ ॥

तदित्यं परमेशानो विश्वरूपः प्रगीयते ।
 न तु भिन्नस्य कस्यापि धरादेरुपपन्नता ॥ १०६० ॥
 उक्तं चैतत्पुरैवेति न भूयः प्रविविच्यते ।
 बहुभिश्चापि बाह्यार्थदूषणा प्रव्यरच्यते ॥ १०६१ ॥
 नन्वित्यं जन्ममरणे कर्मणः फलयोगिता ।
 कथं स्यात्किन्तु पूर्वोक्तं चित्स्वातन्त्र्यं सुविस्मृतम् ॥ १०६२ ॥
 तथा हि चित्स्वतन्त्र्यं यथा भासयते तथा ।
 सत्यं भात्याखिलाकारगर्भा सा चेति निश्चितम् ॥ १०६३ ॥
 इत्थां प्रत्यणु माधुर्यं यथा सर्वात्मना तथा ।
 भत्येकपरमाणौ हि सर्वमृष्टिमयी स्थितिः ॥ १०६४ ॥
 अज्ञाततत्त्वमूलास्तु विवदन्तेऽत्र ये पुधाः ।
 नूनं निजमनोराज्यरचायै ते समुद्यताः ॥ १०६५ ॥
 प्राणै खे चिति चाह्वे वा कुत्रापीदमिति भ्रमः ।
 अज्ञत्वाचन्नियत्युत्थस्वातन्त्र्याभावजृम्भितः ॥ १०६६ ॥
 अतः स्वसंविदामशो जन्मत्वेनेह भासते ।
 पुरस्तात्तु न संवित्तिः स्वातन्त्र्योचितरूपिणी ॥ १०६७ ॥
 प्राक्कनी संविदेवेह पूर्वकर्मेति भाष्यते ।
 तत्संविद्वाधिका संवित्कर्मक्षयकरी ततः ॥ १०६८ ॥
 अकृतं च यथा स्वप्ने मया कृतमिति स्फुरेत् ।
 फलदा दृश्यते सैव वार्ता जाग्रति कर्मणः ॥ १०६९ ॥
 तथा च प्राच्यकर्मोपफलसंक्षोपणात्मिका ।
 यस्यैकाम्युत्तरोदेति संवित्स फलभाङ्गहि ॥ १०७० ॥
 किं चान्यद्बहुसंवित्सुस्फुरन्नादयशो यशः ।
 भूयःफलवदाकाशानघम्भःसिक्तबीजवत् ॥ १०७१ ॥
 एवमल्पफलं कर्म स्वल्पसंवेदने स्फुरत् ।

अस्फुरन्निष्फलं त्वेव न्यायः सोऽयं स्वसंविदाम् ॥ १०७२ ॥

तत्राप्यल्पत्वभूयस्त्वे संविदां ये प्रकल्पिते ।

ते कर्मकर्तुः संवित्तिरूढ्या तद्रूपभागिनी ॥ १०७३ ॥

या च (यस्य) संवित्स्वयं तादृक्फलगर्भा न जायते ।

नाप्यन्यफलनिर्ग्राहिमातृमंगतितस्तथा ॥ १०७४ ॥

फलवेदितुरन्यस्य प्रमातुरपि संविदि ।

अन्यप्रमातृमंकल्पाद्यावदन्ते स कोऽप्यल्पम् ॥ १०७५ ॥

प्रबुद्धः सृष्टिरचार्यं स्थितिशक्तिविजृम्भकः ।

विदाः स्म संकोचयति फलालम्बनकल्पनाः ॥ १०७६ ॥

मत्स्यादमत्स्यदृष्ट्येवं सृष्टिरित्याशयेन ते ।

परोपकारं कर्तव्यमुपादिक्षन्पुरातनाः ॥ १०७७ ॥

एवं नामोपकारोऽयं मृतस्यापि प्रतन्यते ।

पिएडदानादिना भूयो दीयते देहसंगमः ॥ १०७८ ॥

वरं स्वात्मानि भङ्गेशाः परं मा पीडयन्त्विति ।

इति कल्पितमेतस्य कृच्छ्रादेस्तपसः फलम् ॥ १०७९ ॥

स्तशुनादावभक्ष्यत्वमुक्त्वाज्ञेयमीदृशी ।

अकारणकमेवेति गृह्यन्तु किल जन्तवः ॥ १०८० ॥

तदेवं हंसपक्ष्यादिभक्ष्याभक्ष्यत्वनिर्णये ।

युज्येत भिन्नबुद्धित्वमन्यथा न कथंचन ॥ १०८१ ॥

एवं दृष्टेऽप्यदृष्टेऽथ कल्पितांशांशिकाक्रमात् ।

फलयोगः स एवाद्य रूढः संविद्भुवि स्थितः ॥ १०८२ ॥

देहः पिएडात्परे लोके नान्यथेति स्थितिः कृता ।

अन्योन्याननुपपत्त्वं जन्तूनां देहभृदिति ? ॥ १०८३ ॥

तत्सर्वशास्त्रपूगंश्च शङ्काशङ्कुः प्ररोपितः ।

अज्ञचित्तधरारूढः फलपर्यन्ततां गतः ॥ १०८४ ॥

अस्ति मे पिण्डदोऽद्याहं पिण्डदानक्रमात्तथा ।
 प्राप्तोभ्यवयवामोर्गं पूर्णदेहोऽसि सुस्थितः ॥ १०८५ ॥
 अदृष्टक्रियया पुत्रशिष्यस्वात्मादिकल्पया ।
 स्वर्गभागहमत्यन्तमात्तसंभोगसुस्थितः ॥ १०८६ ॥
 नास्ति मे पिण्डदः कश्चित्स्वयं चास्म्यतिदुष्कृती ।
 न मे त्रातास्ति कुत्रापि पतामि नरकार्णवे ॥ १०८७ ॥
 भविष्यति मम त्राता कापि काले कथंचन ।
 इत्यादिः संविदां स्फारस्तथैव फलति स्वयम् ॥ १०८८ ॥
 तस्यास्तु पिण्डकर्त्रादिर्माभूद्य यथा स्फुरेत् ।
 स तावत्तत्फलं भुङ्क्ते स्वसंकल्पेन कल्पितम् ॥ १०८९ ॥
 शङ्कावज्रप्रलेपान्तर्दृढवद्वां त्विमां मतिम् ।
 भैरवानल एवैकः समूलं फ्लुप्यति क्षयात् ॥ १०९० ॥
 अशेषचित्रचिद्र्भसंसारस्वप्नसन्ननः ।
 सोपकः शिव एवाहमित्युल्लासी हुताशनः ॥ १०९१ ॥
 तन्मूढः कर्मसंविच्चित्रीभूतचित्तिस्तथा ।
 संकल्पमेव संसारं विचित्रमभिमन्यते ॥ १०९२ ॥
 अत एव मृतो भालो वासनान्तरवर्जितः ।
 शिशुरेव भवेत्सुप्तदृढसंसारवासनः ॥ १०९३ ॥
तान्यौ तथा (?) ।
 पापघौवनमभ्येति पुनस्तद्वासनाक्रमात् ॥ १०९४ ॥
 संस्कारसंविदा तास्ताः संख्यतीरभिमन्यते ।
 कश्चिज्जडत्वसंस्काराज्जडीभूतोऽपि खानिलैः ॥ १०९५ ॥
 सह भुजलयोगेन याति पुष्पफलात्मताम् ।
 भक्तितो वीर्यरूपेण पुनरायाति गर्भताम् ॥ १०९६ ॥

यावत्पुनः पुनश्चित्रान्संसारानभिमन्यते ।
 एकत्रैव स्वसंस्कारवासनावासितः शिवः ॥ १०६७ ॥
 भुङ्क्ते स्वर्नरकाद्यांस्तु भोगान्स्वातन्त्र्यकल्पितान् ।
 कचिद्भूमिमयी कापि जलात्मा कापि मिथिता ॥ १०६८ ॥
 एवं भुवनमन्येषा संविद्भाति स्वरूपतः ।
 ध्रियते यत्र तत्रैव स्वसंस्कारात्सुखादिकम् ॥ १०६९ ॥
 वेत्त्यन्येन न दृश्यस्तु स त्वन्यान्वेद चान्यथा ।
 न देशः परमार्थेन न च कालोऽस्ति कश्चन ॥ ११०० ॥
 भेदवादे हि गगनदेशात्सर्वकदेशता ।
 उपाधैरेव देशाद्भिदेशस्याप्युपधेभिदा ॥ ११०१ ॥
 इत्यन्योन्यसमाश्रित्या देशभेदो न कश्चन ।
 स्वरूपभेद एवातो भेदकत्वं सुसंगतः ॥ ११०२ ॥
 स च नास्ति प्रकाशकस्वरूपेऽप्यिति साधितम् ।
 एतयैव परामर्शदृशा ये परिवर्जिताः ॥ ११०३ ॥
 ते शङ्काकारिशस्त्रौघशङ्कितास्तन्मयीकृताः ।
 स्वस्वमनिर्मितानन्तजडजन्तुविकल्पितैः ॥ ११०४ ॥
 शास्त्राभासैर्वृथा शङ्कां ग्राहन्ते बोधवर्जिताः ।
 यथा प्रबुद्धते संविन्निभृतापि चिरं स्थिता ॥ ११०५ ॥
 तथापि फलतीत्येवं प्रायश्चित्तादिकल्पितैः ।
 एवमाभासनानात्वस्वातन्त्र्यैश्वर्यशालिना ॥ ११०६ ॥
 प्लुप्तं यदेव तच्चस्य याति तन्वादिरूपताम् ।
 विपर्ययाभासयोगे शीताद्याभासदूपिते ॥ ११०७ ॥
 नाड्यादावथ संकोचस्फोटघातादिपीडिते ।
 देहभस्त्रामहायन्त्रघातचक्रेऽन्यथागते ॥ ११०८ ॥
 प्राणो विघटते तेन जडाभासं कलेवरम् ।

यस्मिन्पात्यधिकारे वा जाते प्राग्व्यासनाक्रमात् ॥ ११०६ ॥
 तत्रैव कल्पयद्भोगं परलोकाभिधानकम् ।
 पायाखतां वा वेत्स्येय पुनर्वा प्रतिबुध्यते ॥ १११० ॥
 परोऽयं लोक इति च रूढ्यास्य परलोकिता ।
 स्वर्गमोक्षादि यस्येह यथारूढं च चेतसि ॥ ११११ ॥
 तथैवास्य बहिर्भाति ततस्तत्रापि चित्रता ।
 बन्धो मोक्षः सुखं स्वर्गो दुःखं जडमयी स्थितिः ॥ १११२ ॥
 संविदेव स्वतन्त्रेण शिवरूपा विराजते ।
 भूयोऽन्यवयुक्तस्य यथा तावत्यहंस्थितिः ॥ १११३ ॥
 तथा विश्वात्मके रूपे भैरवस्याप्यहंस्थितिः ।
 शिशुः शून्येऽपि वेतालं वेत्ति सत्यार्थकारिणम् ॥ १११४ ॥
 ध्येयपूज्यादिवैचित्र्यमित्यमर्थक्रियाकरम् ।
 मूर्तो भिन्नः समाहूतो हिला भोगान्निजान्दृष्ट्यात् ॥ १११५ ॥
 देव एतीति चार्तपा वचनेष्वेव शोभते ।
 अमूर्तादिस्वरूपत्वं सर्वमेतत्तु युज्यते ॥ १११६ ॥
 आत्मैव हि तथाभूतस्तथा भाल्येव भेदतः ।
 एवं स्वभाव एवैप संविदो यः स एव तु ॥ १११७ ॥
 भेदप्रस्तुतया कामो मलः शास्त्रे निरूप्यते ।
 दीक्षादिकर्मयोगे तु न मलत्वं प्रतायते ॥ १११८ ॥
 स हि भेदमयाशेषसंसारदहनव्रतः ।
 दीक्षा च वस्तुतस्तादृक्सत्यसंवित्स्वरूपिणी ॥ १११९ ॥
 एवं यो वेद तत्त्वेनेत्युक्तं चानुचरे नये ।
 एवं विज्ञानयोगे हि शमिते भेदगोचरे ॥ ११२० ॥
 आत्मैव शिव एवैकः को बन्धः का च मुक्ता ।

एतद्दीक्षामहासंवित्प्रवेशाय तु भण्यते ॥ ११२१ ॥
 क्रियास्रभावदीक्षासौ कर्मादिमलहानये ।
 स्वभावरत्ननियतिप्रलाक्षिप्तेषु कर्मसु ॥ ११२२ ॥
 भोगोऽस्य युगपद्यस्मात्क्रियते मन्त्रशक्तिः ।
 तथा हि प्राणगा देशकलाकालाध्वनिश्चयाः ॥ ११२३ ॥
 जातयोऽस्य प्रतायन्ते धरण्यादिशिवान्ततः ।
 तत्रैव जन्मसंभोगाधिकारलयभाजनम् ॥ ११२४ ॥
 विधायोत्कृष्यते तस्मादन्यत्र च विधीयते ।

इत्थं गुरोनिश्चितसंविदात्म-

रूढेश्च शिष्यस्य परस्परेश्च ।

निष्कर्मचेतोरचितैव दीक्षा

प्राकर्मशक्तीरखिला रुणद्धि ॥ ११२५ ॥

तत्रापि तण्डुलतिलाज्यचरुप्रबन्ध

इत्यादि शैवनियतिप्रतिभारवत्सम् ।

तावत्यपि स्फुटपदे न निशाप्रपञ्चो

निर्मूलतामुपगतोऽपि विभेदवृत्तेः ॥ ११२६ ॥

भेदेऽपि किंतेषु पुनर्भविष्य-

संसारकारिसुकृतादिविघातहेतुः ।

शुद्धस्तवस्तदत एव हि तत्त्वजालं

शुद्धेतरस्थितितया निरुत्तलं द्विर्धैव ॥ ११२७ ॥

शुद्धं त्रिशक्तिखचितं ननु यामलं च

भात्येव तेन बहुर्धैव कृतः क्रियायाः ।

व्यापारकल्पनवशान्नियतिप्रपञ्चः

स्वल्पेतरत्कृततादृशभोगयोगः ॥ ११२८ ॥

मुद्रामण्डलसंघातः समन्वतश्चर्चितः ।

यत्र योगादिकं सर्वं फलदानाय कल्पते ॥ ११२६ ॥
 निर्वृतिफलसंप्राप्तिकाङ्क्षासंकोचसुस्थिताः ।
 अनवच्छिन्नतामेव फलत्वेनात्र मन्यते ॥ ११३० ॥
 नह्यनन्तानवच्छेदे कापि यागादिकल्पना ।
 अनवच्छिन्नवाञ्छा ॥ ११३१ ॥
 तत्सर्वोत्तीर्णदृष्टयः ।

तथापि विदिते ह्यर्थे परमाद्वयसुन्दरे ॥ ११३२ ॥
 संवित्स्वभावस्वातन्त्र्यात्केषांचित्फलकामता ।
 तान्येवोद्दिश्य तत्सर्वं पूरुषाय धरादितः ॥ ११३३ ॥
 शिवान्तं बहुधा भेदधरणाग्रन्थ उच्यते ।

इह हि नान्यनयेष्विव किञ्चन

स्फुरितमस्ति न यत्कल सत्यतः ।

तदिह सत्यपदे स्थितिभागिनां

किमिव हेयपदे निपतिष्यति ॥ ११३४ ॥

इत्थं सप्तदशाधिकारचरमं तत्त्वं यदाभामते

तन्निर्णीतमनुत्तरं शिवपदं संप्राप्तिकामान्प्रति ।

एतत्सर्वमिहोदितं च जगदानन्दे विपक्षात्मकं

भेदप्राणतया यतोऽयं निखिलोऽप्येव प्रपञ्चः स्थितः ॥

॥ ११३५ ॥

इति श्रीमन्महामाहेश्वराचार्यवर्याभिनवगुप्ताद्विद्विषयिते

श्रीमार्त्तिलीभिजयोत्तरवार्तिके

प्रथमः काण्डः ॥ १ ॥

द्वितीयः कारणः

एवं महेश्वरो देवो विश्वात्मत्वेन संस्थितः ।
 क्रमिकज्ञानयोगाभ्यां धारणाभिरुपास्यते ॥ १ ॥
 तत्त्वक्रमं शतद्वैतमलमायादिजालकम् ।
 अष्टादशो ज्ञप्सुस्ते ज्ञप्सं तन्म्यापिनाप्यते ॥ २ ॥
 प्राणायामादिकं यत्र हेयमित्येव वर्यते ।
 नहि तस्य परां वित्तिं प्रति काचिदुपायता ॥ ३ ॥
 अन्तः संविदि यन्निरुद्धमभितस्तप्राणधीविग्रहे
 संचार्येत कथं तथेति षट्तामभ्यासयोगक्रमः ।
 ये त्वभ्यासपथेन संविदमिमां संस्कर्तुमभ्युद्यता-
 स्ते किं कुर्वन् कुतः कथं सिद्धतामित्यत्र संदिग्धहे ॥ ४ ॥
 अभ्यासो हि पुनः पुनरर्थः सोऽपि च दिक्कालप्रतिषेदात् ।
 आभासेतरयोगसमुत्थो देहमनःप्राणाक्षपथे स्यात् ॥ ५ ॥
 प्रकाराकघने रूपे भैरवीये विविच्चवः ।
 सकृद्विभातविज्ञानविश्रान्त्येव मुसंस्थिताः ॥ ६ ॥
 अत्रैवातः परं प्रोक्तमङ्गं सर्वोपकारि यत् ।
 धारणा अपि तद्द्वारे निश्चिते स्युस्तथात्मिकाः ॥ ७ ॥
 नन्वप्रतिष्ठे कस्तर्के समाश्वासः प्रकल्प्यताम् ।

किं वा न भवतां तादृगप्रतिष्ठाहृतं वचः ॥ ८ ॥
 तथा ह्यागम एवैकं प्रमाणमिति निश्चितः ।
 तद्विरुद्धागमत्राते सति निश्चीयतां कथम् ॥ ९ ॥
 महाजनप्रसिद्धिस्तु तत्र प्रामाण्यकारणम् ।
 अप्रतिष्ठा तद्विरुद्धमहाजनसुसंभवात् ॥ १० ॥
 प्रत्यक्षमपि रुच्यादीं दृष्टवाचकसंविदम् ।
 उच्यते चरविज्ञानानवस्थाभाजनं ननु ॥ ११ ॥
 स्वसंविदपि तत्रैव बाधिते कथितं [ति कथं] किल ।
 व्यवहारमयं कुर्याद्भेदसन्धानपरिहितः ॥ १२ ॥
 अस्माकं त्वप्रतिष्ठानं न कदाचित्कचिद्भवेत् ।
 येषां सर्वत्र संपूर्णः परो भैरवसागरः ॥ १३ ॥
 विशेषतस्तु तर्कस्य तान्प्रत्येवाप्रतिष्ठता ।
 ये तर्काण्यवतारात्तपरमाभृतसंविदः ॥ १४ ॥
 तथा हि सर्वे तर्काशा अनामृष्टस्वसंविदः ।
 सर्वत्र पर्यन्तफलं न शिवं प्रतिषेदिरे ॥ १५ ॥
 अभेदसारः सर्वो हि शास्त्रार्थस्तत्रपत्तये ।
 यस्तत्रोद्भाषितो भेदस्तत्र मूढधियो रताः ॥ १६ ॥
 तर्कश्च भेदवादांशयुक्लिच्छेदकपरिहितः ।
 नन्वभेदेऽपि तर्कस्य काचिदस्व्युपयोगिता ॥ १७ ॥
 परमाद्वयदृष्टौ च सोऽपि नैव न मंगतः ।
 अत एव पराद्वैतं यद्विश्वातुग्रहात्मकम् ॥ १८ ॥
 तस्पोषायं परं ब्रूते हृदयं स्पन्दनात्मकम् ।

हृदये बोधमेवो यः

स्वविमर्शः पूर्णचिन्मत्कारः ।

१ तेषामिति पाठः । २ हृदये इति पाठः । ३ मये इति पाठः ।

युगपद्वागिति हठतो
 लीनीकृतविश्वतःस्फुरणः ॥ १६ ॥
 भावग्रहाद्यचरम-
 दशाद्वयोल्लासिनिर्वृतिसुपूर्णः ।
 जगदानन्दमयोऽसौ
 सामान्यस्पन्द इत्युक्तः ॥ २० ॥
 स्फुरणं हृदयस्य यत्किल
 प्रकटं विश्वमिदं विसर्गधाम्नः ।
 सदिति प्रतिभाति यावता
 त्रिकशक्तौ विशतीह तावता ॥ २१ ॥
 तदिदं हृदयं निरच्यते
 परमं भैरवसंविदामृतम् ।
 इषिद्वकृतिशक्तिशूलगं
 परमे धाम्नि विसृज्यते ततः ॥ २२ ॥
 परमे भगवत्परात्मनि
 स्फुरितं विश्वमिदं चिदात्मकम् ।
 शक्तित्रयशूलगं ततः
 शाम्भवभूमिपिसर्गिपुर्तना ॥ २३ ॥
 तदथो सदिति प्रगीयते
 तदिदं पूर्यमिहाहमात्मकम् ।
 हृदयं शिवशक्तिसंगम-
 स्फुरणात्मैव सदावभासते ॥ २४ ॥
 इह सृष्टिलयस्थितिक्रमाः

१ हठ पत्र स इति पाठ । २ मलिनीकृत इति पाठ ।

३ बालप्रहेलि पाठ ।

- शतशो वापि सहस्रकोटिशः ।
 प्रविभान्ति सदातनात्मना
 हरविष्णुशम्भुजहेतुसंचिताः ॥ २५ ॥
 इह तु पुरोक्ताद्युक्तिकलापाद्यः प्रविशेत्सद्यो नाशक्तः ।
 तं प्रति शाक्नोपायपथेनं प्रकटीक्रियते हृदयस्पन्दः ॥ २६ ॥
 त्रिशूलमान्तगप्राणप्रेरणावासहृत्पथः ।
 तदन्तर्वर्तिचिच्चन्द्रकलाविश्रान्तितत्परः ॥ २७ ॥
 ऋटित्येवाथ तद्भूमित्यागेन प्रोज्ज्म्य ता दशाः ।
 निरानन्दादिकाः पञ्चभूतमध्यव्यवस्थिताः ॥ २८ ॥
 त्यजेत्पूर्वा परां क्रामेत्सम्यग्विश्रान्तितत्परः ।
 यतो निजानन्दमयी भूमिः शान्तपदानुगा ॥ २९ ॥
 निरानन्दपरानन्दौ पुरुपाजातसंगतौ ।
 अभेदभिन्नभोग्यौघजनितानन्दजृम्भणात् ॥ ३० ॥
 महानन्दस्थितिः कापि वामाचारा चिदुल्लमेत् ।
 भैरवीपमहाधाम्नि स्वीकृताशेषसंविदि ॥ ३१ ॥
 महानन्दधिदानन्दीभूय भूयः प्रवर्तते ।
 अस्मिंस्तु स्वीकृताशेषदत्तवामोर्ध्वगतिके ॥ ३२ ॥
 त्रिके सर्वात्मना द्वैताद्वैतसंग्रहणात्मनि ।
 अभिन्ना वाथ भिन्ना वा भिन्नाभिन्ना अथापि वा ॥ ३३ ॥
 भावा निजादिकानन्ददशापञ्चकयोजिताः ।
 जायन्ते जगदानन्दसमुद्दामदशाजुषः ॥ ३४ ॥
 निजानन्दः प्रमात्रंशमात्रनिष्ठनिबन्धनः ।
 शून्यतामात्रविश्रान्तोर्निरानन्दात्मिका स्थितिः ॥ ३५ ॥
 प्रमेयपदविश्रान्तेः परानन्दोऽप्युदेत्यलम् ।

१ क्रमेणेति पाठः । २ ध्यरमध्येति पाठः । ३ तदुल्लसेदिति पाठः ।

अनन्तमेयसंघट्टपूर्णे मेये तु सर्वतः ॥ ३६ ॥
 प्रमाणाचर्चणायोगान्महानन्द इति स्थितिः ।
 समस्तमानमेयोपकलनाग्रासकोविदः ॥ ३७ ॥
 यदा विश्रान्तिमभ्येति निरुपाधिसुनिर्भराम् ।
 तदा खलु चिदानन्दो यो जडानुपबृंहितः ॥ ६८ ॥
 न च यत्र स्थितिः कापि विभक्ता जडरूपिणी ।
 यत्र कोऽपि व्यवच्छेदो नास्ति यद्विश्वतः स्फुरत् ॥ ३६ ॥
 यदनाहृतसंप्रति परमामृतबृंहितम् ।
 तदेव जगदानन्दधामास्माकं गुरुर्जगौ ॥ ४० ॥
 यत्रास्ति भावनादीनां न मुग्ध्या कापि संगतिः ।
 तत्र विश्रान्तिराधेया हृदयोच्चारयोगतः ॥ ४१ ॥
 या तत्र सम्यग्विश्रान्तिस्तत्पराद्वैतमुच्यते ।
 प्राणदण्डप्रयोगेन पूर्वापरसमीकृतेः ॥ ४२ ॥
 चतुष्किंकराम्बुजालम्बिलम्बिकामाधमिक्लभूः ।
 बन्धमोक्षत्रिभागेन नरादन्यत्र योगिना ॥ ४३ ॥
 अनुत्तरस्वभावेन वाग्व्यापाराभिर्जतिना ।
 चिद्विमर्शपराहङ्कृतप्रलयोल्लामयोगिना ॥ ४४ ॥
 उद्योगवशरिक्त्रेण सद्वादशकलात्मना ।
 सूर्येणाभासिते भात्रे पूरिते परिचर्चिते ॥ ४५ ॥
 तद्द्वाममन्धरवशाः पाडशाख्यकलाजुषा ।
 प्रविष्टेन विबोधार्त्ता सम्यग्विसृजता कलाः ॥ ४६ ॥
 चतस्रो जीवनीः प्राप्तनिर्मेगाविकृतस्थितेः ।
 श्रान्तःकृतानन्ततत्त्वकादिज्ञान्तेन सर्वतः ॥ ४७ ॥

१ प्रमाता सर्वमेवेति पाठ । २ समुच्छेद इति पाठ ।

३ नरादय इति पाठ । ४ सगर्विकृतेति पाठ ।

भावानां भावतासारविमर्शाभावंहृद्युजा ।
 वहिःप्रसवसद्योगिकुलनेत्र्यधिशायिना ॥ ४८ ॥
 रुद्रयामलभाधेन नित्यं या निष्ठितैव ताम् ।
 चित्राखगुणदेहान्तशक्तिसोपानमालिकाम् ॥ ४९ ॥
 विसर्गेण विसृज्याथ स्पन्दनोदरवर्तिना ।
 विसर्गभूमिमाश्लिष्य मत्स्योदरदशाजुषम् ॥ ५० ॥
 सर्वसर्वगतां सर्वजीवनीं परमां कलाम् ।
 विशूलभुवमाक्रम्य नाडीत्रितयसंगताम् ॥ ५१ ॥
 विकस्वरां संकुचितां क्रमेणैकात्म्यमाश्रिताम् ।
 भ्रुकुटीविन्दुनादान्तशक्तिसोपानमालिकाम् ॥ ५२ ॥
 रासभीषडवास्त्रावससंकोचविकासिकाम् ।
 मुहुर्मुहुर्लीयमानसृष्टभावौषनिर्भराम् ॥ ५३ ॥
 एकीकृतमहामूलशूलवैसर्गिकास्पदाम् ।
 समग्रभावभरणभैरवीयहृदाश्रिताम् ॥ ५४ ॥
 सर्वापूरणहेवाकसमर्जितपराभिधाम् ।
 आद्यन्तरहितामेनां विश्वप्रवणशालिनीम् ॥ ५५ ॥
 हृद्रोधाकाशचिच्चन्द्रचन्द्रिकां त्रितयेशिकाम् ।
 देवीं प्राप्य न किं नाम लभते लम्भपत्यपि ॥ ५६ ॥
 तदत्र भावनादेहगतोपायैः परे सति ।
 यदपि प्रविविक्तुः स्याद्योगी तावत्प्रकम्पते ॥ ५७ ॥
 पूर्वजन्मशताभ्यस्तदेहतादात्म्यनिश्चयः ।
 जलपांसुवदेकत्वं मन्वानधिच्छरीरयोः ॥ ५८ ॥
 भेदाख्यमाधारहिते परिपूर्णचिदात्मनि ।
 अविशेष्यथमं यावत्स्वयलाक्रमयक्रमात् ॥ ५९ ॥

भेदद्या[न्निद्रा]स्य सा देहावेशशैथिल्यदायिनी ।
 कम्प्ररूपैव यात्रन्नो रूढिर्जाता परात्मानि ॥ ६० ॥
 एतदव्यङ्गलिङ्गं तन्नरशक्तिशिवात्मकम् ।
 यत्र विश्वमिदं लीनं यदन्तःस्थं च गम्यते ॥ ६१ ॥
 किं चाध्वजातमेतद्देहस्थतयैव पूर्वनिर्णीतम् ।
 तस्योन्मेषपरशेन स्फुटतां या[यात्]समावेशः ॥ ६२ ॥
 चित्तत्त्वस्य विशेषस्पन्ददशाशालिनाधिदानन्दः ।
 शाक्तसमुल्लासभरादन्तःकृतमन्त्ररीर्यपरामारः ॥ ६३ ॥
 नरशक्तिमयमिदं तद्व्यङ्गाव्यङ्गं भोग्लिङ्गम् ।
 सिद्धिफलप्रसररसप्रसूनमिति कथ्यते शास्त्रे ॥ ६४ ॥
 व्यङ्गलिङ्गं तदुक्तं तु यत्केवलनरात्मकम् ।
 एकस्य स्पन्दनस्येयं त्रिधा भेदव्यवस्थितिः ॥ ६५ ॥
 एतल्लिङ्गज्ञानप्रवियुक्तहृदा वृथैव हि भजन्ते ।
 बाह्यस्थलिङ्गपूजां प्रयासमात्रं फलाय नहि तत्स्यात् ॥ ६६ ॥
 यद्व्यक्तमात्मलिङ्गाख्यं नररूपसमाश्रयि ।
 देहाभेदमये बाह्ये विश्वस्मिन्भरिते सति ॥ ६७ ॥
 समुदेति महानन्दभूर्मा लीनस्य योगिनः ।
 तेनाद्यं लिङ्गमभ्येति संमुखीनत्वमञ्जसा ॥ ६८ ॥
 अत्र लिङ्गे सदा तिष्ठेत्पूजाविश्रान्तितत्परः ।
 यद्योगिनीनां हृदयं परमानन्दमन्दिरम् ॥ ६९ ॥
 पूर्वोक्तरीजयोन्यंशविसर्गानन्दमन्दिराः ।
 यत्र कामपि तादात्म्यसंपत्तिं चिन्वते बुधाः ॥ ७० ॥
 यत्र प्रयासविरहात्सर्वोऽसौ देवतागणः ।
 आनन्दपूर्णे धाम्न्यास्ते नित्योदितचिदात्मकः ॥ ७१ ॥

यत्तद्भैरवनाथस्य संकोचेतरभासनम् ।
 अविद्यमानसंकोचविकासस्यापि भासते ॥ ७२ ॥
 यत्तन्ममाप्तिसंघट्टसमुत्थानन्दधारया ।
 अयसिक्लमिदं विश्वमपोज्झति पुराणताम् ॥ ७३ ॥
 तत्र प्रवेशने यत्नः कार्यत्वेन प्रयासकृत् ।
 यतः सदोदितो भानुः किं दीपेन विचार्यते ॥ ७४ ॥
 यदि स्वात्मस्थितो योगी शिवचित्स्पन्दभूमिगः ।
 यदि वा ब्राह्मभावौघविशेषस्पन्दसंश्रितः ॥ ७५ ॥
 सर्वथा शिवशक्त्यात्मत्रिकरूढेरविच्युतः ।
 योगी जायेत निःशेषयोगिनीकुलनन्दनः ॥ ७६ ॥
 घटाभावेऽपि सामान्यस्पन्दाभासमयी स्थितिम् ।
 परभैरवमुद्रां तामन्तर्लक्षवहिर्दृशम् ॥ ७७ ॥
 यदाश्रयति शैवी सा परा देवी ततः पुनः ।
 स्वातन्त्र्यहेलानिर्मेये तत्तदर्थक्रियामये ॥ ७८ ॥
 भावौघे सोत्सुकान्मुख्यविमर्शरसयोगतः ।
 विशेषस्पन्दसद्भूमिं शक्तिं संस्पृश्य वर्तते ॥ ७९ ॥
 एतेनाधिष्ठिता धाम्ना स्वमन्त्रास्तत्प्रकाशने ।
 यान्ति स्वातन्त्र्ययोगित्वं विचित्रास्वपि सिद्धिषु ॥ ८० ॥
 हानादानतिरस्कारपृच्छां रूढिमुपागतः ।
 सर्वभासनयोगेन भासमानं चिदात्मना ॥ ८१ ॥
 अभेदव्युत्थितः पर्यन्दश्यं चित्तिचमत्कृतैः ।
 अर्थक्रियार्थितादन्यकौरिणां कातरां स्थितिम् ॥ ८२ ॥
 विहाय यावदासीत् तावन्डांभवभूमिकाम् ।
 भैरवीमाविशत्येव परां भूमिमयन्नतः ॥ ८३ ॥

एतदाविष्टसंविद्धि सर्वमेव निरीच्यते ।
 प्रकाशरूपताक्रान्तं चेतन्यं हि प्रकाशते ॥ ८४ ॥
 न चाप्रकाशं प्राकाश्ययोगादेति प्रकाशताम् ।
 इति विन्तरतः पूर्वं प्रकाशितामिदं यतः ॥ ८५ ॥
 महासाहससंयोगनिलीनासिलवृत्तिकः ।
 पुञ्जीभूतस्वरग्न्योषनिर्भरीभूतमानसः ॥ ८६ ॥
 अकिञ्चिच्चिन्तकः स्पष्टदृष्टभेदोज्झितस्थितिः ।
 यात्रदासीत तामनु पूर्वोक्ता एव भूमयः ॥ ८७ ॥
 सांग्मुख्यं यान्ति संसारसन्नदाहकहेतवः ।
 यश्च दिव्योञ्चसंघातो भेदस्तुडितिरोहितः ॥ ८८ ॥
 स्वातन्त्र्यपोषकनीडामात्रोपकरणात्मकः ।
 यदा निमीलनावन्ध्यास्तिष्टत्येकं क्षणं तदा ॥ ८९ ॥
 तद्धारोदितसंबोधमहाज्वालाविलापितम् ।
 विश्वमध्येति परमानन्दसागरशायिताम् ॥ ९० ॥
 तद्रसापानविश्रान्तः संविद्देवीः प्रतर्पयन् ।
 अचिरादेति मरणजन्मत्रासविहीनताम् ॥ ९१ ॥
 आश्यानभावं हि गता स्वसंवि-
 देहेन्द्रियज्ञेयमयत्वमाप्ता ।
 युक्त्या तु सां प्राप्तविलीनभावात्
 संविद्धनं स्वं वपुरेव याति ॥ ९२ ॥
 युक्त्या ययैव बाह्यार्थविवशीकृतचेतसाम् ।
 व्युत्थित्तिर्जायते सैव भैरवानन्दसंविदः ॥ ९३ ॥
 तयैव योगिनीवक्तसंप्रदायक्रमाप्तया ।
 विधूतकल्मपावेशा तिष्ठते चिन्मयी स्थितिः ॥ ९४ ॥

वक्तृमीपद्यदा योगी विकासयति संविदः ।
 सर्वा इन्द्रियनाड्यन्तश्चक्राक्रमणसंश्रयाः ॥ ९५ ॥
 तदा विकासं ग्राह्यार्थभेदाभावमयं हठात् ।
 प्रयान्ति चिदुन्मुखत्वात्तलीपीतादिभेदवान् ॥ ९६ ॥
 ग्राह्यग्राहकसंबन्धभेदः सपदि भिद्यते ।
 योगिनीवक्तृसंरूढसंप्रदायकमाप्तया ॥ ९७ ॥
 सद्योऽनुभवदायिन्या मुद्रया मुद्रिताखिलः ।
 सर्वाधिष्ठातृचिद्रूपसाक्षाद्भैरवतन्द्रितः ॥ ९८ ॥
 स योगी विसयाविष्टो लभते स्वात्मसंविदम् ।
 तत्तद्दृश्योदयापाययोगेऽप्यनपयतिस्थिति ॥ ९९ ॥
 तडागवर्तिनिग्नान्धु तन्नान्यत्र प्रवर्तते ।
 प्रयत्नेनापि तन्मात्रपूरणाय यदक्षमम् ॥ १०० ॥
 यदा त्वन्तःपदद्वारसार(तद्वारिधारा)मंपूरितं रसात् ।
 भवेद्भवेयुस्तत्पूर्णाः प्रवाहाः सर्वतोमुखाः ॥ १०१ ॥
 एवं स्वोच्चासरभसाच्चैतन्यं प्रोन्मिपत्स्वयम् ।
 अविभागेन भावांशान्स्वात्माभेदेन भावयन् ॥ १०२ ॥
 शी[मी]लनाविपयीभावं श्रेयद्यदि मुहूर्तकम् ।
 मायाविगलनाद्भूमिर्भस्वीत्या विराजते ॥ १०३ ॥
 वैकल्पिको ह्यवच्छेदः पञ्चाद्यां दर्शयेद्विदाम् ।
 सैव माया स्वतन्त्रस्य भेददृष्टिप्रकाशिनी ॥ १०४ ॥
 उन्मेषमात्ररूढस्य सा निर्मूला न संभवेत् ।
 इत्थं किं बहुनोक्तेन नयेऽनुत्तरनामनि ॥ १०५ ॥
 वस्तुतोऽस्ति न कस्यापि योगाङ्गस्याभ्युपायता ।
 स्वरूपं यस्य नीरूपमवच्छेदपिचर्जनात् ॥ १०६ ॥

उपायोऽप्यनुपायोऽस्यायागवृत्तिनिरोधतः ।
 रेचनापूरणैरेषा रहिना तनुवातनैः ॥ १०७ ॥
 वारयत्यवमात्मानं भेदसागरगोचरात् ।
 निमज्जमानमप्येतन्मनो वैषयिके रसे ॥ १०८ ॥
 नान्तरार्द्रत्वमभ्येति निरिच्छद्रं तुम्वकं यथा ।
 स्वं पन्थानं ह्यस्येव मनसो ये निरुन्धते ॥ १०९ ॥
 तेषां तत्त्वएहनायोगाद्वाचत्युन्मार्गकोटिभिः ।
 किंस्विदेतदिति प्रायो दुःखेऽप्युत्कण्ठते मनः ॥ ११० ॥
 सुरादापि विरज्येत ज्ञानादेतदिदं [त्विति] ।
 तथाहि गुरुरादिज्जद्ब्रह्म स्वकशासने ॥ १११ ॥
 अनादरविरक्तयैव गलन्तीन्द्रियवृत्तयः ।
 यावत्तु विनियन्त्यन्ते तावत्तावद्विकुर्वते ॥ ११२ ॥
 प्रत्याहारोऽपि नामायं योऽक्षजाले प्रवर्त्यते ।
 बन्धस्वारूढवृत्तेस्तद्बन्धलयेन बन्धनम् ॥ ११३ ॥

अर्थेषु तद्भोगविधौ तदुत्थे
 दुःखे सुरे वा गलिताभिः शङ्कम् ।

अनाविशन्तोऽपि निमग्नचित्ता

जानन्ति वृत्तिसप्तसौख्यमन्तः ॥ ११४ ॥

सत्येवात्मनि चित्स्वभावमहसि स्वान्ते तथोपक्रियां

तस्मै कुर्वति तत्प्रचारचतुरे सत्यक्षवर्गेऽपि च ।

सत्स्वर्थेषु रमादिषु स्फुटतरं यद्भेदबन्धयोदयं

योगी तिष्ठति पूर्वैररिभग्नचित्तस्तत्तन्मादीयताम् ११५

अविवेक एव परमिह संसार इति प्रवादमात्रमिदम् ।

अविवेक एव हि परं निःश्रेयसलाभसोपानम् ॥ ११६ ॥

त्वजावधानानि ननु क नाम
घत्सेऽवधानं विचिनु स्वयं तत् ।

पूर्णेऽवधानं नहि नाम युक्तं

नापूर्णेभ्येति च सत्यभावम् ॥ ११७ ॥

यत्रैवानन्दयोगः कचन ननु भवेत्तत्र पूर्णः स्वभावो

ते वेति तत्र प्रशमपदमियाद्यद्यं भेदमोहः ।

• तज्ज्ञाने जाग्रदादावपि निखिलपदे चिन्महाचक्रनाथो
योगी जायेत नानान्यबहुतपथगोऽप्युल्लसन्मन्त्रवीर्यः ११८

यथा हि कूर्पं प्रचिकीर्षुरेव

प्राप्ते जले याति कृत्स्नमेकः ।

कश्चित्पुनर्हस्तगतादि[वारि] मात्रा-

दित्थं परप्राप्तिविधिविचित्रः ॥ ११९ ॥

अनुपायमिदं तस्मादुपायोपेययोगतः ।

भेदबन्धाद्विमुच्येत कथं वेतरथा जनः ॥ १२० ॥

अनुपायेऽपि चैतस्मिन्किञ्चित्सांबन्ध्यवृत्तितः ।

उपायसोपदेशोऽयं शास्त्रेऽत्र बहुधा कृतः ॥ १२१ ॥

यथा लिप्यचरैर्बालाः सत्ये वर्णात्मनि स्फुटम् ।

प्रवेश्यन्ते तथा मूढास्तैस्त्वैरौपयिकैः क्रमात् ॥ १२२ ॥

तदर्थमेव चाद्वैते परतच्चेऽपि सादरम् ।

पूजाध्यानादि शास्त्रेऽस्मिन्नुचितं किञ्चिदुच्यते ॥ १२३ ॥

यत्किञ्चिन्मानसाहादि यत्र कापीन्द्रियस्थितौ ।

योज्यते बोधसद्ब्रह्मधात्रि ब्रह्मविलात्मनि ॥ १२४ ॥

आत्मानुसारिसद्भावसमावेशदशाश्रयात् ।

तत्तत्परकुलेशानशक्तिचक्रार्चनाक्रमे ॥ १२५ ॥

प्रयात्येवाप्रयत्नेन करणत्वं स्वभावतः ।

कृत्वाधारधरा चमत्कृतिरमप्रोक्षाक्षणाक्षालिताम्
आचमनिसतः स्वभाजकुमुभः स्पामोदसदोहिभिः ।

आनन्दामृतनिर्भरस्वहृदयानर्घार्घिपात्रक्रमा

त्वा देव्या सह देहदेवसदनं देवार्चयेऽहर्निशम् १२६

एवं यत्र क्वचित्छिष्टेत्स्वनिमर्शस्वभाजतः ।

तत्र शक्तित्रयाशेषश्लिषा तावत्प्रकाशते ॥ १२७ ॥

नवधा भासमानस्य प्रोत्रद्वादशचक्रतः ।

विश्रान्तिरेकक्षणा साष्टोत्तरशतस्थितिः ॥ १२८ ॥

एकैव शतसख्या च सा स्थितिः प्रविभाव्यते ।

इत्थ यत्किञ्चनतस्य वचन योगिनो भवेत् ॥ १२९ ॥

तदेव जपयोगाय जायतेऽनुचरे पथि ।

अन्तरिन्धनसद्भाजमनपेक्ष्यैव नित्यशः ॥ १३० ॥

यो ज्वलत्यखिलाक्षौघप्रसृताग्रशिरागतः ।

तत्रैव सर्गभावाना प्रवेशथेद्विमृश्यते ॥ १३१ ॥

नून भटिति सप्लुष्टस्थूलरूपतया दृढात् ।

यान्ति बोधमहान्नालाग्रशक्य स्वरूपतः ॥ १३२ ॥

स एष परमो होमो भैरवीयक्रमे मतः ।

निजसोषजठरहृतभुजि भानाः सम्बवसमपिता युक्तया ।

जहति भेदविभाग निजशक्त्या त समिन्धते यन्मात् १३३

यदेव स्वेच्छया सृष्टिस्वाभाव्यवगतः पुरः ।

निर्मिमीतेऽक्षयिपय तद्भानायापकल्पते ॥ १३४ ॥

निराकारे हि चिद्भानि त्रिधाकृतिमये मति ।

१ नान्ति पाठ । २ प्राप्यपात्रति पाठ ।

३ मानधति पाठ । ४ एषेति पाठ ।

फलार्थिनां काचिदेव ध्येयत्वेनाकृतिः स्थिता ॥ १३५ ॥
 यथा ह्यभेदसंपूर्णे भावेऽप्युदकमाहरन् ।
 अन्याकृत्यपहानेन घटमर्थयते रसात् ॥ १३६ ॥
 तथैव परमेशाननियतिमविजृम्भणात् ।
 काचिदेवाकृतिः कांचित्सूते फलविकल्पनाम् ॥ १३७ ॥
 यस्तु संपूर्णाचिद्बुद्धिर्न फलं नाम याञ्छति ।
 तस्य विश्वाकृति ध्यानं सर्वदेव विजृम्भते ॥ १३८ ॥
 कुलयोगिन उद्रिक्तभरवीयरसासवात् ।
 घूर्णमानस्य यः कश्चित्कोऽप्युदेति यथा तथा ॥ १३९ ॥
 शरीरगः समावेशो मोदनद्रावणात्मकः ।
 सा स्वीकृतजगन्मुद्रा मुद्रा नैरुत्तरं मते ॥ १४० ॥
 एष योगविधिः कोऽपि कस्यापि हृदि वर्तते ।
 यस्य प्रसीदेच्चक्रं द्रागपश्चिमजन्मनः ॥ १४१ ॥
 लोकेनालोक्यमानोऽपि देहबन्धविधौ स्थितः ।
 अभ्येति योगे रूढेन क्षणात्कामपि संविदम् ॥ १४२ ॥ ?
 अत्रैव त्वसत्पूर्वार्थाचार्याणां धिपणा मृशम् ।
 अभ्यमंस्त भवाभोगविभ्रमाणामसंनिधिम् ॥ १४३ ॥
 वेदसांख्यभवेद्वादन्यायसांगतलौकिकैः ।
 पञ्चरात्रक्रियाशास्त्रसिद्धान्तादिभिरप्यलम् ॥ १४४ ॥
 उचितोचितविज्ञानक्रियांशपरिभाषकैः ।
 सर्वैः स्वप्रक्रियारूढैस्तैस्तैरौचित्ययोगतः ॥ १४५ ॥
 यत्र बीजसमावापखननादिक्रियाक्रमः ।
 अकारि शांभवानेकशास्त्राभिर्योऽतिविस्तृतः ॥ १४६ ॥
 तस्य चिद्भैरवतरोः फलमेतदनुत्तरम् ।

आश्रमस्थितचर्याद्यैर्जटाजालाञ्जनान्तकैः ॥ १४७ ॥
 कृत्तरप्यकृतैर्वापि यत्र नो लभ्यते मिदं ।
 तत्रैव योगे विश्रान्तिं कुर्वतां भवडम्बरः ॥ १४८ ॥
 हिमानीव महाग्रीष्मे स्वयमेव प्रलीयते ।
 अल हि चर्षमाणेऽस्मिन्तरमे संविदासवे ॥ १४९ ॥
 निस्सरन्ति महोद्भासाः संख्या येषु न विद्यते ।
 तेषां च प्रकटीकाराः कृताः प्रागेव विस्तरात् ॥ १५० ॥
 अत्राभिनवगुप्ते तु तत्रे केऽप्येव निश्चिताः ।
 केतकीकुसुमसौरभे भृशं
 भृङ्ग एव रसिको न मत्सिका ।
 भैरवीयपरमाह्वयार्चने
 कोऽपि रज्यति नभेदमोहितः ॥ १५१ ॥
 नात्र रूढस्य कार्या स्याच्छुद्धिः काचन कुत्रचित् ।
 अशुद्धं हि जगत्येव भैरवात्मनि किं भवेत् ॥ १५२ ॥
 अशुद्धेऽपि च भूर्तोषे केन शुद्धिः प्रतायताम् ।
 अनवस्था भवेदित्थं व्यर्थान्योन्याश्रितिस्तथा ॥ १५३ ॥
 अशुद्धस्य तिरोधाने शुद्धं नाम प्रलीयते ।
 प्रतियोगिकृतं तद्धि न स्वभावेन नीलवत् ॥ १५४ ॥
 अत एव न कश्चिदाग्रहो
 विषयाणां ग्रहणेऽप्यपोहने ।
 परभैरवसंविदात्मनः
 स्वयमेवोच्छलिता हि भोक्तृता ॥ १५५ ॥
 सर्वमत्र विहितं यतोऽमुना
 वर्त्मना सकलमेव गुज्यते ।

• मार्गमेवमपहस्त्य किञ्चन
 कापि नैव ननु याति युक्तताम् ॥ १५६ ॥
 तथाहि दीक्षा नामेयं या मलानां निकर्तनी ।
 सा भेदवादिनां पक्षे कथं नामोपपद्यते ॥ १५७ ॥
 तथाहि यो मलो नाम स कथं चित्स्वभावकम् ।
 आत्मानमावृणोति क विभोरावरणक्रिया ॥ १५८ ॥
 न चं प्रकाशस्तमसा जातु संव्रियते यतः ।
 प्रकाशोदय एवायं ध्वान्तध्वंसक्रियात्मकः ॥ १५९ ॥
 किं चावरणमुक्तं हि रश्म्यादेर्गतिधर्मिणः ।
 प्रतीघातात्मकं तर्हि विभोरगतिधर्मिणः ॥ १६० ॥
 अपि वा ज्ञेयतामात्रतिरोधैव [धानं] हि संवृतेः ।
 पटादिना घटादेः स्यान्न स्वरूपान्यथास्थितिः ॥ १६१ ॥
 न चात्मानधिष्ठात्मत्वान्ज्ञेयत्वमधिशोरेते ।
 तदावरणमेपां तु शब्देष्वपि न शोभते ॥ १६२ ॥
 नन्वीश्वरस्य ते ज्ञेया अणवः कथमीदृशम् ।
 चिदात्मकं हि न ज्ञेयं चिदात्मत्वतिरोहितैः ॥ १६३ ॥
 संविज्ञेयेति शब्दोऽयं बन्ध्या मे जननीत्यदः ।
 वाक्यं सरयतीव स्वं स्वात्मसब्रह्मचारि यत् ॥ १६४ ॥
 किंचेश्वरस्य सार्वज्ञ्यं तावता प्रतिहन्यते ।
 आवृतान्नेति नाणून्यन्न त्वेषां काचन हतिः ॥ १६५ ॥
 नन्वनावरणे नीले ज्ञातुरावरणे सति ।
 न दर्शनं तथा बाँधा न सर्वज्ञो मलावृतः ॥ १६६ ॥
 मैवं तत्र हि दृग्भ्रीन्गच्छतः प्रतिहन्ति तत् ।
 पटादि न तु विज्ञातुरस्त्यावरणसंभवः ॥ १६७ ॥

१ एतेषामिति पाठः । २ विज्ञेयेति पाठः । ३ तथावाश्रयिति पाठः ।

४ पटादिवसेति पाठः । •

मलश्रान्वापको व्याप्तुराकारक इति स्फुटम् ।
 घटेऽपि व्योम्नि संदध्यादशून्यत्वं स्वरूपतः ॥ १६८ ॥
 आत्मनथाधिकार्यत्वान्मलः किञ्चित्करो न चेत् ।
 कथमावरणायैव शक्नो ननु च भोः किमु ॥ १६९ ॥
 मलसद्भावमात्रं हि तस्यावरणमुच्यते ।
 मलेन सद्वितीयोऽणुरावृतः परिभाष्यते ॥ १७० ॥
 हन्तानेन नयेनैपं शिवमुक्त्वात्मनामापि ।
 स्थितमावरणं सत्त्वं मलमद्भावमात्रतः ॥ १७१ ॥
 किंचावृतो मलेनात्मा मलमेव न वेत्ति किम् ।
 तदसंवेदने तस्य किं मलान्तरमुच्यते ॥ १७२ ॥
 नन्वतः किं मलं वेत्तुं तर्हि विद्याकले विना ।
 सर्वज्ञत्वं भवेत्तच्च मलं विदितमेव यत् ॥ १७३ ॥
 जहात्मात्माभ्युपायैस्तैस्तैर्विचित्रैः प्रकल्पितैः ।
 किंचावरणभेदेन यस्यात्मनि भवेत्ततः ॥ १७४ ॥
 घटादौ ज्ञातृकर्तृत्वे कथमस्य भविष्यतः ।
 ननु विद्याकले किञ्चिज्ज्ञतृकर्तृत्वदे स्मृते ॥ १७५ ॥
 इत्थं विमृष्टमतयो वञ्च्यन्ते न तु परिहृताः ।
 जडस्वभावा मायैषा तन्मूर्तिश्च कलादिकः ॥ १७६ ॥
 अविदात्मा कथंकारं चिदभिव्यञ्जनक्षमः ।
 अभिव्यक्ता च चिद्विभ्वी किञ्चिन्नादिविशेषणैः ॥ १७७ ॥
 विशेष्यतां कथं नाम सांशयस्तुचितं हि तत् ।
 ननु देवः कलाविद्याकरणो व्यञ्जयेचितम् ॥ १७८ ॥
 व्यनक्तु सर्वतो हन्त नास्याशक्तिरथाग्रहः ।

मले सदातने चास्य कथं मुक्तिर्भविष्यति ॥ १७६ ॥
 रौद्री [रोद्री] शक्तिर्मलस्यास्ति सा च कापि निवर्तते ।
 कापि प्रवर्तते चेति धिगिदं सूढभाषितम् ॥ १८० ॥
 जडानां कोऽनुसंधिः स्यात्तं विनैतत्कथं भवेत् ।
 अथ तत्रापि देवस्य हेतुताभ्युपगम्यते ॥ १८१ ॥
 किं निमित्तमसौ देवस्तां शक्तिं संग्रवर्तयेत् ।
 प्रवर्तितां वा किं नाम तां निवर्तयते पुनः ॥ १८२ ॥
 स्वातन्त्र्यादिति चैत्पूर्णं तदेवाश्रीयते न किम् ।
 मलस्य ध्वान्तरूपस्य न च पाकोऽस्ति कश्चन ॥ १८३ ॥
 स ह्यन्यतादानयोगाद्बन्त्यमुष्य ध्रुवात्मताम् ।
 एतेन मलसंबन्धादीश्वरेच्छाप्रचोदितः ॥ १८४ ॥
 भोगलोभकथाविष्टः पशुः सृष्ट्यानुगृह्यते ।
 इति यद्भ्रमयते मूलहतं तज्जानितं ततः ॥ १८५ ॥
 स्वात्मप्रच्छादनक्रीडामात्रमेव मलं विदुः ।
 स्वतन्त्रो हि विभुः किंचित्किं न स्वात्मनि भासयेत् ॥ १८६ ॥
 यच्च कर्मापि नामेष्टं तत्तावत्प्रविचार्यताम् ।
 तथाहि कर्मसंबन्धे स्थितेऽपि कथमीदृशः ॥ १८७ ॥
 महाप्रलय उच्येत महासृष्टिश्च वा कथम् ।
 नन्यीश्वरेच्छया तत्र कर्मायाति निरुद्धताम् ॥ १८८ ॥
 कर्मोदासीन्ययोगेन कर्मन्तरमपेक्षताम् ।
 ईश्वरोऽथ नवा पूर्वपक्षे संभव एव च ॥ १८९ ॥
 नसंभवे स कुत्रांशो चैश्वर्यमधिगच्छतु ।
 कर्मतः सर्वमेवेदं स्यात्सृष्टिप्रलयादिकम् ॥ १९० ॥
 अथ कर्मानपेक्षो वा कर्मणां रोधनं ततः ।

सदा निरुद्धान्येपेशः कर्माणि कुरुतां विभुः ॥ १६१ ॥
 ननु तेषां स्वभावोऽयं यद्भोगप्रसवात्मता ।
 कथं स्वभाव एष स्याद्यः परोपाधिना गतः ॥ १६२ ॥
 अत्रपेक्षो हि भावानां स्वभावः कर्मणां ततः ।
 ईशैषणानपेक्षणा यद्रूपं तत्स्वकं वपुः ॥ १६३ ॥
 किं च प्रलयलीनानि कर्माणि स्थितिभाञ्ज्यपि ।
 किं प्रबोधयते देवः किं नु दृ[स्]ष्टिर्हि तैः कृतम् ॥ १६४ ॥
 मलपाकाय चैत्सोऽपि मुदूरमपसारितः ।
 किं चात्मा विशुरेवैव स किं नाम करोति हि ॥ १६५ ॥
 इति पूर्वं विचारश्च विस्तरेण प्रपञ्चितः ।
 मृदएडचक्रद्वारेषु धीमान्कर्तेश्वरः स्थितः ॥ १६६ ॥
 कुम्भकारस्य कर्तृत्वं कुत्राशे न्वचतिष्ठताम् ।
 अकृष्टपच्यरीजेषु प्ररोहप्रसवादिक्ते ॥ १६७ ॥
 पूर्वं करोतु हेतुत्वं न तस्येष्टिविति को नयः ।
 उद दुष्टतमेतच्च मुकृत फलभेदतः ॥ १६८ ॥
 इति यत्प्रतिभक्तं किं तत्रास्येच्छंर जृम्भते ।
 स्वतन्त्रो यद्यर्सा कस्मात्परपीडाकर्ता निजाम् ॥ १६९ ॥
 इच्छां गृह्णाति यो नित्यं कुर्यात्परमनिर्भरः ।
 ननु स्वभावाच्चत्तादृशमातः फलदायकम् ॥ २०० ॥
 प्रायश्चित्तादिकरणाच्छाम्येचेति विचारयन् ।
 देवस्तथैव तनुते शास्त्रं चित्रोपदेशकम् ॥ २०१ ॥
 शेषं स्वभाव एतादृशमिच्छामिति को नयः ।
 बीजमङ्गुरसंघटितस्वभावाविति मादृशः ॥ २०२ ॥
 पूर्वेष्टव्यमहतेनिजातुं प्रभाविष्णव ।
 ईधरस्तु निजेच्छातो विना न हि कदाचन ॥ २०३ ॥

अवलोकितवान्कर्मफलवैचित्र्यचातुरीम् ।

तस्माद्देवः सर्वकर्ता यदि स्या-

त्कर्तारः स्युर्नात्मवर्गाः कथंचित् ।

नो कर्तारस्तेऽपि चेत्कर्मवन्ध्या-

नुद्दिश्यैनान्सर्वकर्ता न देवः ॥ २०४ ॥

इत्थं च भेददृष्ट्येदं कर्म नाम न मु[द्यु]क्तिमत्

एतावानत्र संतोषो व्यासोऽन्यत्र तु दर्शितः ॥ २०५ ॥

संवेदनात्मको देव एकस्तस्मात्स्वतः खलु ।

सर्वकर्ता स वैचित्र्यात्कर्मयोगीति भण्यते ॥ २०६ ॥

माया च नाम विश्वस्य या कारणमिति स्थिता ।

सा धरण्यन्ततत्त्वांशगर्भा नित्या यदि स्फुटम् ॥ २०७ ॥

प्रलयो न कदाचित्स्यान्ननु स व्यङ्गिभावतः ।

व्यङ्गिं नाम न जानीमो विज्ञानं ग्राह्यता यतः ॥ २०८ ॥

तदीश्वरपरज्ञानग्राह्यतास्ति सदातनी ।

तस्यामविद्यमानायामीश्वरः कारणं कुतः ॥ २०९ ॥

स्फुटं अकुरुते कुम्भं तद्ब्रदीशे भविष्यति ।

मैत्रमन्तर्वहीरूपकरणप्रविभेदतः ॥ २१० ॥

स्फुटास्फुटादिविज्ञानं युक्तं कुम्भकृति स्फुटम् ।

ईश्वरस्य स्फुटोदारपूर्वविज्ञानशालिनः ॥ २११ ॥

को न ज्ञातो भवेद्भागो यत्रापि व्यक्त्यपेक्षिता ।

सत्कार्यवादिनां देशे कारणोऽपि स्फुटं स्थितम् ॥ २१२ ॥

विश्वमित्यपि मायायां स्फुटं स्यादसमञ्जसम् ।

व्यापकाश्च शिवात्मानस्तत्त्वैः साकं परस्परम् ॥ २१३ ॥

कथं च नाम विद्यन्तां व्यापकत्वतिरोहितैः ।

- विकासः परमो व्याप्तिः संविदो भेद उच्यते ॥ २१४ ॥
 मायीयं कञ्चुकव्रातं तथा करणसंभवः ।
 विचारितः पूर्वमेव कार्यवर्गश्च चर्चितः ॥ २१५ ॥
 यावच्छ्रवणपदाध्यासवन्ध्यं विश्वं न विस्फुरेत् ।
 तत्स्वातन्त्र्यकथामात्रमेतदित्यवधार्यताम् ॥ २१६ ॥
 एवं मलाघभावे हि का दीक्षा को हि दीक्षकः ।
 दीक्षापात्रं च को वा स्यादिति किञ्चिन्न युज्यते ॥ २१७ ॥
 शिष्येऽध्यन्यनले कुम्भे मण्डले सुकरादिके ।
 समस्ताध्वकृतो न्यासः कथं वाप्युपपद्यताम् ॥ २१८ ॥
 नहि तावन्त एव स्युर्ननु संकल्पनावशात् ।
 शोधशोधकभावोऽयं सर्व एवोदितो ननु ॥ २१९ ॥
 कल्पितं चेत्फलेत्सत्यं मनोराज्यार्जितश्रियः ।
 जयन्ति नाकसाघाज्यलाभविश्रान्तियोगतः ॥ २२० ॥
 कि नाम चलवद्रूपसंकल्पपथवर्तिनः ।
 फलन्ति न तथा भावा ध्यानादिविपनाशवत् ॥ २२१ ॥
 संकल्पदार्ढ्यमित्येव ध्यानं संशयरूपितम् ।
 ध्यानं च न फलेदेष स्वयं पक्षद्वयाम्बहात् ॥ २२२ ॥
 हन्त संकल्पनायोगाद्यदि जायेत तत्फलम् ।
 किमसंविन्मयान्भावान्नात्यान्कांश्चिद्भीष्मसि ॥ २०३ ॥
 संकल्पेनैव संस्कारः कुण्डाग्निगुरुशिष्यगः ।
 स एव च फलाभानी तत्संविदवशिष्यते ॥ २२४ ॥
 संविदश्च स्वतन्त्रायाम्प्रधारूपानभासनम् ।
 दीक्षेति किल मन्तव्यं मुन्यन्ते जन्तयो यया ॥ २२५ ॥
 अत एव तिलाज्याटेः म्यरूपे ग्रहणे मिता ।
 क्रमो वा नियमो नेह कश्चिच्छास्त्रे निरूपितः ॥ २२६ ॥

ननु मन्त्रेषु किं नाम नियमः सर्ववर्णभाक् ।
 रूपं परं हि कथितं दीक्षापि न तथा कथम् ॥ २२७ ॥
 एवमेवार्णदाहस्य यद्भावान्संमतं हितम् ? ।
 किं तु तावति ये रूढिं न प्राप्तास्तान्प्रति ध्रुवम् ॥ २२८ ॥
 मान्त्रोऽयं नियमः प्रोक्त उपयोगं च गच्छति ।
 प्रतिबुद्धा हि ते मन्त्रा विमर्शपथवर्तिनः ॥ २२९ ॥
 स्वतन्त्रस्यैव चिद्ब्रह्मः स्वातन्त्र्यात्कर्तृतामयाः ।
 मया [न्त्रा] विशन्त्येवाचार्यं तं तादात्म्यनियोगतः ॥ २३० ॥
 स्वतन्त्रीकुर्वते यान्ति करणान्यपि कर्तृताम् ।
 इत्थं दीक्षादिविधये येऽप्यन्ये विधयो मताः ॥ २३१ ॥
 किं नाम कुर्वतां कृत्यं निषेधं तपि वा कथम् ।
 तेऽप्यत्रैवोपपद्यन्ते तत्सर्वं विहितं सिद्धि ॥ २३२ ॥
 सर्वं चैतदमुत्रैव प्रतिषिद्धं यतः स्फुटम् ।
 प्रतिषेधे दर्शितेऽस्य किं चाद्वैतपथाश्रितः ॥ २३३ ॥
 प्रतिषेधोऽपि विहितः सोऽपि च प्रतिषिध्यते ।
 इत्थं स्वसंविदम्भोधिः स्वात्मनि प्रोच्छलत्ययम् ॥ २३४ ॥
 इत्थं च विश्वमेवेदं जगदानन्दसुन्दरम् ।
 तद्विषयं च भेदांशमित्थं चपयतेतराम् ॥ २३५ ॥
 परमेशमुखोद्भूतज्ञानचन्द्रस्य सर्वतः ।
 तावता स्वप्रभाभारमास्वराः सुमरीचयः ॥ २३६ ॥
 शिवचन्द्रांशुसंघातपातमात्रविलापितः ।
 समस्तभावशीतांशु(नाश)कालकूटो रसायते ॥ २३७ ॥
 तत्रानिशं निमज्जन्तस्तद्रसापानपूर्णिताः ।
 तद्रसीभूय विष्णामः शुद्धास्तापत्रयोजिह्वाः ॥ २३८ ॥

विकासः परमो व्याप्तिः संविदो भेद उच्यते ॥ २१४ ॥
 मायीयं कञ्चुकत्रातं तथा करणसंचयः ।
 विचारितः पूर्वमेव कार्यवर्गश्च चर्चितः ॥ २१५ ॥
 यावच्छिवपदाध्यासवन्ध्यं विश्वं न विस्फुरेत् ।
 तत्स्वानन्वयकथामात्रमेतदित्यवधार्यताम् ॥ २१६ ॥
 एवं मलाद्यभावे हि का दीक्षा को हि दीक्षकः ।
 दीक्षापात्रं च को वा स्यादिति किञ्चिन्न युज्यते ॥ २१७ ॥
 शिष्येऽध्वन्यनले कुम्भे मण्डले सुकरादिके ।
 समस्ताध्वकृतो न्यासः कथं वाप्युपपद्यताम् ॥ २१८ ॥
 नहि तावन्त एव स्युर्ननु संकल्पनावशात् ।
 शोधशोधकभावोऽयं सर्व एवोदितो ननु ॥ २१९ ॥
 कल्पितं चेत्फलेत्सत्यं मनोराज्यार्जितश्रियः ।
 जयन्ति नाकसाध्राज्यलाभविश्रान्तियोगतः ॥ २२० ॥
 किं नाम घलवद्रूपसंकल्पपथवर्तिनः ।
 फलन्ति न तथा भावा ध्यानादिविपनाशवत् ॥ २२१ ॥
 संकल्पदार्ढ्याभित्येव ध्यानं संशयरूपितम् ।
 ध्यानं च न फलेदेव स्वयं पद्मद्वयाग्रहात् ॥ २२२ ॥
 हन्त संकल्पनायोगाद्यदि जायेत तत्फलम् ।
 किमसंविन्मयान्भावान्वाह्यान्कांश्चिदभीप्ससि ॥ २२३ ॥
 संकल्पेनैव संस्कारः कुण्डाग्निशुरुशिष्यगः ।
 स एव च फलाभासी तत्संविद्विशिष्यते ॥ २२४ ॥
 संविदश्च स्वतन्त्रायास्तथारूपावभासनम् ।
 दीक्षेति किल मन्तव्यं मुच्यन्ते जन्तवो यथा ॥ २२५ ॥
 अत एव तिलाज्यादेः स्वरूपे ग्रहण्ये मितौ ।
 क्रमो वा नियमो नेह कश्चिच्छास्त्रे निरूपितः ॥ २२६ ॥

ननु मन्त्रेषु किं नाम नियमः सर्ववर्णभाक् ।
 रूपं परं हि कथितं दीक्षापि न तथा कथम् ॥ २२७ ॥
 एवमेवार्थदाहस्य यद्वावान्संमतं हितम् ? ।
 किं तु तावति ये रूढिं न प्राप्तास्तान्प्रति ध्रुवम् ॥२२८॥
 मान्त्रोऽयं नियमः प्राक्क उपयोगं च गच्छति ।
 भतिधुद्धा हि ते मन्त्रा विमर्शपथवर्तिनः ॥ २२९ ॥
 स्वतन्त्रस्यैव चिद्धासः स्वातन्त्र्यात्कर्तृतामयाः ।
 मया [न्त्रा] विशन्त्येवाचार्यं तं तादात्म्यनियोगतः ॥२३०॥
 स्वतन्त्रीकुर्वते यान्ति करणान्यपि कर्तृताम् ।
 इत्थं दीक्षादिविधये येऽप्यन्ये विधयो मताः ॥ २३१ ॥
 किं नाम कुर्वतां कृत्यं निषेधं त्वपि वा कथम् ।
 तेऽप्यत्रैवोपपद्यन्ते तत्सर्वं विहितं त्विह ॥ २३२ ॥
 सर्वं चैतदमुत्रैव प्रतिषिद्धं यतः स्फुटम् ।
 प्रतिषेधे दर्शितेऽस्य किं चाद्रैतपथाश्रितः ॥ २३३ ॥
 प्रतिषेधोऽपि विहितः सोऽपि च प्रतिषिध्यते ।
 इत्थं स्वसंविदम्भोधिः स्वात्मनि प्रोच्छलत्ययम् ॥ २३४ ॥
 इत्थं च विश्वमेवेदं जगदानन्दसुन्दरम् ।
 तद्विषयं च भेदांशमित्थं लपयतेतराम् ॥ २३५ ॥
 परमेशमुसोद्भूतज्ञानचन्द्रस्य सर्वतः ।
 तावता स्वप्रभाभारमाखराः सुमरीचयः ॥ २३६ ॥
 शिवचन्द्रांशुसंघातपातमात्रविलापितः ।
 समस्तभावशीतांशु(नांश)कालकूटो रसायते ॥ २३७ ॥
 तत्रानिशं निमज्जन्तस्वद्रसापानघूर्णिताः ।
 तद्रसीभूय तिष्ठामः शुद्धास्तापत्रयोज्ज्विताः ॥ २३८ ॥

परमेशसुरं तु शक्तिरुक्ता
 भवतीच्छा ननु सोऽन्नं गता ।
 प्रतिपद्यत ईश्वरादिभिन्न-
 स्थितिभिन्नानशशाङ्कशक्तिवृत्तम् ॥ २३६ ॥
 शशिनः किल तस्य सर्वतो यः
 परिपूर्णः प्रसृतो मरीचिपुञ्जः ।
 इयमेव हि सा क्रियात्मिकोक्ता
 परमेशस्य जगन्मयी स्वशक्तिः ॥ २४० ॥
 तदिदं त्रिकशक्तिनिर्भरं
 परमं भैरवमेव जृम्भते ।
 ननु तद्व्यतिरेकि संभवेत्
 स्वविजृम्भा विजयोऽस्य कीर्तितः ॥ २४१ ॥
 तत एव जगज्जयन्त्यमी
 स्फुटमर्थः प्रकटोऽपि युज्यते नः ।
 बहुवाचकयोग ईदृशं तत्
 परिपूर्णत्वममुष्य वाक्यभेदम् ॥ २४२ ॥
 इत्येक एव श्लोकोऽयं चिदात्मा भैरवः स्वयम् ।
 समस्तभावसंदर्भनिर्भरो व्याकृतः स्फुटम् ॥ २४३ ॥
 संसारगरनाशाय दाढ्या(ताचर्या)धिष्ठितदृष्टयः ।
 विश्व[प]मेषोपयुञ्जानाः प्राप्नुवन्त्यामृतीं स्थितिम् ॥२४४॥
 इति दर्शितमेतावत्स्वप्रकाशस्वसंविदा ।
 सिद्धं तद्व्यतिरेकेण न किञ्चिदेव कल्पते ॥ २४५ ॥
 यावत्स्वसंविद्विश्रान्तं यत्तावत्तत्सदेव हि ।
 कालान्तरव्यपेक्षे हि सत्पत्सं स्थानं कुत्रचित् ॥ २४६ ॥

संविदः कालयोगश्च विस्तरेण निवारितः ।
 तत्स्वसंविद्यथा देशं वितरेद्वर्तते तथा ॥ २४७ ॥
 तथा संविद्यक्षमये[य्यां] निरुपाश्रमानि रोपितम् ।
 न यत्तत्संशयायैव शास्त्रेऽप्युक्तमवस्तु तत् ॥ २४८ ॥
 स्वसंविदनुपारोहि प्रलापान्न विशिष्यते ।
 तच्छास्त्रं प्रक्रिया सा च यत्संविदि विवर्तते ॥ २४९ ॥
 हृदयाज्जगतो जाताः सर्वस्यैते क्षयोदयाः ।
 स्वमस्येव सुपुत्राख्यास्त्वसंविच्छास्त्रचर्चिताः ॥ २५० ॥
 रूपालोकमनस्कारसामग्री संहतिः स्थितिः ।
 सृष्टिर्निमेषोन्मेषौ च सतां संकोचकल्पनम् ॥ २५१ ॥
 इत्यादिका मातृमेयमानरूपा स्थितिः सदा ।
 स्वसंविदः सुपूर्णायाः प्रपञ्चरचना स्वयम् ॥ २५२ ॥
 सर्वसर्वात्मदिग्देशकालाकारा स्वयं हि सा ।
 सत्यमिध्यात्वनिर्णायिस्त्वत एव हि जायते ॥ २५३ ॥
 आचार्योत्पलदेवोऽपि तदेतदुपदिष्टवान् ।
 बहिः सदसदात्मापि स्वसंविदि मदीयदृक् ॥ २५४ ॥
 पश्यत्विति स्वतन्त्रस्य नियतिः सेन्द्रियाभिधा ।
 सैव रूढा शिवादा च क्रिमेः स्मां संविदं श्रिता ॥ २५५ ॥
 तदेव देवे संसारः स शिवः परमेश्वरः ।
 तत्र विश्रान्तिमापन्नो मुक्त इत्यभिधीयते ॥ २५६ ॥
 एतत्प्रसादाज्जीवन्ति ब्रह्माद्याः स्वावरान्तकाः ।
 अविबुद्धा सदा सेयं संवित्तिरिति गृह्यताम् ॥ २५७ ॥
 विभान्त्यपि हि सा देवी न तथा रहितं क्वचित् ।

आत्मानं साधयेत्कापि कापि दूषयते क्वचित् ॥ २५८ ॥

अन्यथैव स्थापयते न च याति विकारिताम् ।

साधनादूषणान्यत्वबन्ध्यापि परमेश्वरी ॥ २५९ ॥

भामते च तथात्वेन तत्त्वतन्त्रा स्फुटा हि सा ।

श्रीमान्महेश्वरो देवः पूर्वंपामपि यो गुरुः ॥ २६० ॥

स एतदेव प्रोवाच लोकानुग्रहहेतुतः ।

मूढाः किं निःसारे वायसविरटितकल्पे

तिष्ठथ वचसि वृथैवं स्वां संविदमावर्ज्य ।

संविद्देवतयैव यदादिष्टं निकटेऽप्यथ

सर्वं आद्रियमाणास्तत्रदेशे जीवन्मुक्ता भवन्ति ॥ २६१ ॥

तदत्र नीतौ संवित्तिरेवासौ गुरुरुच्यते ।

गिरत्येव यतो विश्वं सृष्टिसंहतियोगतः ॥ २६२ ॥

तदत्र मुख्या या रूढिः संबन्धः पर उच्यते ।

एनया यद्यदादिष्टं ज्ञानं सांसिद्धिकं तु तत् ॥ २६३ ॥

यत्रासद्गुरुवर्गस्य स्थिता नित्यव्यवस्थितिः ।

त्रैयम्बकादिसंतानभेदो यस्मात्प्रवर्तते ॥ २६४ ॥

यत्रोक्तं पूर्वमज्ञानतादात्म्यं नश्यतीत्यपि ।

स्वसंविदस्तु वचिष्यं गृह्यत्या भात्ययं ततः ॥ २६५ ॥

अन्तरालमहृदिव्यादिव्यादिः शास्त्रमंगमः ।

तच्चवाग्निजवागंशून्गुरोरात्मयिनिर्मितान् ॥ २६६ ॥ (?)

प्राधान्यं प्रकृतं स्वसंविदः ।

गुरुतः किल शास्त्रतः स्वतः

तदयं मुख्यतया कृतः श्रमः ॥ २६७ ॥

शास्त्रवृत्तिपरतन्त्रितो गुरुः

स्वात्मसंविदि च तत्प्रतिष्ठितम् ।

तेन सर्वमिदमात्मसंविदा

सिद्धिमेति नहि जालसह्यताम् ॥ २६८ ॥

एतच्छास्त्रं प्रयत्नेन चर्च्यतां हे मुमुक्षवः ।

मा वृथैवायुरायस्तमन्यशास्त्रेषु नीयताम् ॥ २६९ ॥

अभेददृष्टिर्या काचिद्भेददृष्टिरथापि वा ।

सात्रैवायाति निर्वाहं तेनैतत्प्रविचार्यताम् ॥ २७० ॥

स्वमकालपरिज्ञातवी यथा तथा ।

एतच्छास्त्रसमभ्यासप्रबुद्धहृदयः सदा ॥ २७१ ॥

स्वसंविदेव तच्छास्त्रं सा चापेक्षाविवर्जिता ।

तथा यद्यभिधीयेत स्वतः प्रामाण्यमुच्यताम् ॥ २७२ ॥

शासनं शासितव्यं च शासकं चेति यत्किल ।

चतत्राकालकालितं स्वातन्त्र्याद्वैतसुन्दरम् ॥ २७३ ॥

तामवास्थितिमात्मीयां गर्भकृत्यानयायिनीम् ।

श्रीकण्ठनाथः प्रोवाच श्रीमत्किरणशासने ॥ २७४ ॥

सर्वमेतत्प्रवृत्त्यर्थं श्रोतॄणां तु विभेदतः ।

अर्थभेदान्तु भेदोऽयमुपचारात्प्रकल्प्यते ॥ २७५ ॥

फलभेदो न कल्प्योऽत्र कल्प्यश्चेदयथायथम् ।

दशकाष्टादशाष्टाष्टभेदभिन्नमिदं विभोः ॥ २७६ ॥

शिवसद्भावलाभैकफलं तल्लामप्रोत्सुके ।

आधिकारिण्यैशौ जातिकुलवर्णाद्यनादरात् ॥ २७७ ॥

प्रवृत्तमेकवाक्यत्वं यावदासाद्य वर्तते ।
 अङ्गाङ्घ्रिवृत्तर्षचित्र्यात्तावदेकमिदं विदुः ॥ २७८ ॥
 त्रिकशास्त्रं तथाभूतो गुरुरत्राद्वयात्मकः ।
 तदनन्तरवाक्यांशपुञ्जः प्रकरणानि च ॥ २७९ ॥
 मायीयभेदवृत्तान्तस्फुटभावे भवन्ति च ।
 तथापि शिवसंप्राप्तिर्गुण्यमन्ते फलं स्थितम् ॥ २८० ॥
 अधिकारी चैक एव शिवतावाप्तिभाजनम् ।
 तथापि तावन्मात्रे च जाते प्रकरणात्मनि ॥ २८१ ॥
 यादृक्फलं स्फुटं मुख्यं पर्यन्तफलमङ्घ्रि वा ।
 तदङ्गं वा ताद्विपक्षे परपक्षे परं च वा ॥ २८२ ॥
 अपि तत्तद्विषयांशसमुद्भावनभाजनम् ।
 तथोचितशरीरादेस्तथा संस्कारभागिनः ॥ २८३ ॥
 गुरोः शिष्यस्य चाप्युक्तस्तादृशोऽधिक्रियाक्रमः ।
 तथा च मृत्युविध्वंसिरसायनविधिं श्रितः ॥ २८४ ॥
 पूर्वं संस्कारलाभाय काथवान्तिविरेचनैः ।
 दीक्षया या च विकृता (तिः) नोत्तरत्र क्रियाविधौ ॥ २८५ ॥
 तेनाधिकारिनियमस्तद्देहविदशादिजः ।
 तेनोच्यते वैष्णवाद्याः पशुशासनसंश्रिताः ॥ २८६ ॥
 न शैवेऽधिकृतास्तन्त्रे न शैवा वामगोचरे ।
 तेऽपि नो दक्षिणे तेऽपि न स्युः कुलमते त्रिके ॥ २८७ ॥
 उक्तं श्रीभैरवकुले पञ्चदीक्षाक्रियोचितः ।
 गुरुब्रह्महिताधस्त्यस्रोता वा त्रिकशास्त्रगः ॥ २८८ ॥
 इत्थमेकाधिकारित्वमात्मतत्त्वसमाश्रयात् ।

संस्काराश्रयः भेदाद्भिन्नाधिकारिता ॥ २८६ ॥
 स्वच्छन्दतन्त्रे तेनोक्तं सर्वशास्त्रे शिवः फलम् ।
 यतः शिवोद्भवाः सर्वे शिवधामफला इति ॥ २९० ॥
 तत्रैव च पुनः प्रोक्तमूर्ध्वतत्त्वविवेचने ।
 यत्र सांख्यैर्न योगीन्द्रैर्न प्रिये पाञ्चरात्रिकैः ॥ २९१ ॥
 इत्यादि यावद्वाचितं वादिनां तु शतत्रयम् ।
 त्रिषष्ट्या चाधिकं ते हि तावन्मात्रविवेचकाः ॥ २९२ ॥
 कथं स्युरपरिच्छिन्नशिवतत्त्वविदात्मकाः ।
 अथ तत्रांशमात्रेऽपि शिवसद्भावमेव ते ॥ २९३ ॥
 आरोपयेयुस्तत्रावन्नैव सुस्पष्टसंगति ।
 देवदत्तादिवाक्ये हि सर्वतः पूर्वा[र्ण]विग्रहे ॥ २९४ ॥
 देवदत्तपदश्रोता तावन्मात्रपदे कथम् ।
 समग्रपूर्ववाक्यानां समारोपं करिष्यति ॥ २९५ ॥
 कथं चाधिगमस्तस्य तावतोऽर्थस्य वाक्यतः ।
 तस्मादेवेति चेत्तर्हि न पदश्रोतृता न च ॥ २९६ ॥
 तावन्मात्रस्य सोऽस्त्यर्थ इत्थं प्रकृतिगोचरे ।
 समग्रशिवशास्त्रार्थज्ञप्त्या संपूर्णरूपया ॥ २९७ ॥
 योगसांख्यार्हतन्पायपाञ्चरात्रश्रुतिस्मृतीः ।
 यद्येव शिवतत्त्वेन संपूर्णं परिकल्पयेत् ॥ २९८ ॥
 तावदस्तु नतु स्फारस्तावांस्तत्रेति चर्चितम् ।
 ज्ञप्तिश्च शिवतत्त्वस्य तत्संस्कारपुरःसरा ॥ २९९ ॥
 अन्यथा प्रत्यवायः स्यादुपदेष्टुपदेश्ययोः ।
 तत्संस्कारग्रहथेत्स्यात्कामं शास्त्रार्थ ईदृशः ॥ ३०० ॥
 न तु वैष्णवता तस्य सांख्यता श्रौततापि वा ।

अन्न्यसंस्कारमूर्ध्वोर्नै गृहीत्वाप्यनुतिष्ठति ॥ ३०१ ॥
 वैष्णवाद्येव तर्हस्य प्रत्यवायो महत्तरः ।
 नन्वद्वयपदेऽमुष्मिन्केयं मुरया प्रकल्पना ॥ ३०२ ॥
 किं ब्रूषे स्वयमेव त्वं भेदोपहतवृत्तिकः ।
 एतदेव परं द्वैतं भवानेव हि संश्रितः ॥ ३०३ ॥
 यदहं वैष्णवो भूष्णुः शैवे किं नाधिकारवान् ।
 तत्स्वयं भेदमूढस्त्वं भेदे च नियतेर्वलात् ॥ ३०४ ॥
 ततस्तैः प्रत्यवायः स्याद्योग इत्युपपादितम् ।
 किं च तादात्म्ययोगेन देवता पूज्यते ततः ॥ ३०५ ॥
 विष्णुतादात्म्यमापन्नः कथं रुद्रं प्रपूजयेत् ।
 गीतासु च ततो गीतं यो यच्छ्रद्धः स एव सः ॥ ३०६ ॥
 तादात्म्यभावना योगाः फल मन्त्राः स्व ।
 दद्युस्तद्भावितात्मातः फलकामस्य सिद्धिदः ॥ ३०७ ॥
 मोक्षकामस्य तच्छास्त्रमोक्षलिप्पोरपि स्फुटम् ।
 तद्दोषभावनाक्रान्तः क्षमस्तावति योजने ॥ ३०८ ॥
 मुख्यस्तावदयं कल्पो यो यत्रैव प्रतिष्ठितः ।
 नित्यं तादात्म्यमापन्नः स तत्राधिकृतस्त्विति ॥ ३०९ ॥
 अत एव ततो ग्राह्यं ज्ञानमित्यभिधीयते ।
 स हि तादात्म्यमापन्नस्तद्भावनविधिक्रमात् ॥ ३१० ॥
 शिष्यस्तदैव शास्त्रं तु गृह्णन्पूर्वापरक्रमात् ।
 कथं स्वबुद्ध्या संघत्तां तावद्यत्नेन सहितम् ॥ ३११ ॥
 यस्तु संघातुमीहेतु स साक्षात्परमेश्वरः ।
 तस्य किं वा गुरुः कुर्यात्सोऽन्येषां गुरुरुच्यते ॥ ३१२ ॥

नान्यतो वेदविद्भ्यश्चेत्यत एव हि सन्वते ।
 तस्मात्तादात्म्यमापन्नो गुरुरित्यभिधीयते ॥ ३१३ ॥
 स च यावति यत्रैव तत्र तावति नान्यथा ।
 ननु वैष्णवशास्त्रार्थस्तत्कालं शिवभावनात् ॥ ३१४ ॥
 तादात्म्यं गुरुतां हन्त पूर्णधीः प्रलपत्ययम् ।
 रामरावणनाट्येषु नक्षेता नटभूमिकाः ॥ ३१५ ॥
 नेपथ्यादिपराङ्मुखा येनान्यत्वं प्रपद्यते ।
 वैष्णवो विष्णुरेवाहं तदासौ वेति चर्चयन् ॥ ३१६ ॥
 इदानीं न तथासीति किमेतत्सुसमञ्जसम् ।
 अत्र ह्येकतमा संधिन्मिथ्याज्ञानत्वमश्नुते ॥ ३१७ ॥
 ययौ स एव पतितः शिष्यो वा पतितो भवेत् ।
 तस्मान्मुख्यो ह्ययं कल्पः प्रतिशास्त्रं गुरुर्गुरुः ॥ ३१८ ॥
 उक्तं स्वतन्त्रशास्त्रेषु नासौ सिद्धिफलप्रदः ।
 अन्यशास्त्ररतो यः स्याच्चञ्छान्निरतोऽपि वा ॥ ३१९ ॥
 लोकेऽपि यावदीदृक्तः प्रवादो ज्योतिराद्रिके ।
 विष्णोर्भागवता मगाश्च सवितुः शांभोर्जटाभसिनो
 मातृशामथ मातृमण्डलाविदो विप्रास्तथ ब्रह्मणः ।
 शाक्याः सत्त्वहितस्य बुद्धयष्टुपो नप्रास्तथैवार्हतो
 यो यदैव उपास्यते स्वविधिना तैस्तस्य कार्या क्रिया ॥
 अत एवाधिकज्ञानशाली संनिहितो यदि ।
 देशे तत्र भवेन्नाना नाधिकारस्य भाजनम् ॥ ३२१ ॥
 यस्त्वस्मिन्पूर्णासंघोषे रूढो चास्तवशासने ।

१ तत्रैवेति पाठः । २ ह्यब्रमिति पाठ । ३ प्रवर्तते इति पाठ ।

४ ययेति पाठ । ५ रुदेरिति पाठः ।

उत्तरोत्तररूढ्यर्थं शिशोः करणमानसम् ॥ (?) ३२२ ॥
 फलसंपत्तये वापि भावांशवशशालिनः ।
 अनुग्रहं स वै कुर्यात्पूर्णत्वादूर्ध्ववृत्तितः ॥ ३२३ ॥
 नन्वद्वये किमूर्ध्वं स्यान्न किञ्चिद्भेदमोहिताः ।
 भवन्तस्त्वधरागत्या भेद एवाधरो यतः ॥ ३२४ ॥
 तस्माद्ये केचनान्ये स्युः पशुशासनवर्तिनः ।
 वैष्णवाः सांगताः श्रौतास्तथा श्रुत्यन्तगादिनः ॥ ३२५ ॥
 इत्यादयो नाधिकृता जातुचित्पतिशासने ।
 उक्तान्यत्र शास्त्रेष्वधिकारिपिनेचने ॥ ३२६ ॥
 यो वैष्णवो मनुं दद्यान्धैः मूढमतिः शिशोः ।
 तं पापं बञ्चकं मत्वा शिशुन्याग्यं समाचरेत् ॥ ३२७ ॥
 इहाप्युक्तं मोक्षदः स्यात्स्वभ्यस्तज्ञानवानिति ।
 अभ्यस्तं च परं ज्ञानं यतो नास्त्येव विच्युतिः ॥ ३२८ ॥
 परमाद्वयविज्ञानान्न खल्वप्यस्ति विच्युतिः ।
 स्वात्मपक्षस्थिताशेषज्ञाननिर्भरवृत्तिकः ॥ ३२९ ॥
 कथं को वा कुतो वापि च्यवतां तिष्ठतु क वा ।
 इत्थं य एष शास्त्रार्थः स्थितः शक्तिप्रभावतः ॥ ३३० ॥
 अन्तःकृताशेषतत्त्ववर्णादिभरनिर्भरः ।
 सर्वाभिधो भैरवात्मा सोऽयमेव स्वरूपभारू ॥ ३३१ ॥
 शास्त्रेऽसिन्परमेशेन ज्ञानचन्द्राख्यया कृतः ॥
 तद्व्याख्यातमिदं प्रसन्नगहनं वाक्यं मया स्वागम-
 प्रामाण्यप्रतिपादनक्रमवशात्तत्प्रसङ्गादपि ।
 अत्रारूढधियां प्रमाणमाहिमा विश्वाद्ययोद्दामितो
 भातीति स्वयमेव सत्यहृदया ज्ञास्यन्ति किं श्लाघितैः ॥

ये सम्यक्प्रविचारिणो ननु शिवाः कस्तान्प्रति श्रेयसः
किं तैर्ये प्रविमर्शदूरशिखरारोहक्रमे पङ्क्तवः ।

पापाणायितवृत्तयः पुनरमी ये शास्त्रबन्ध्या नराः
संरम्भः प्रलयाम्बुधेरिव ततः स्वात्मन्ययं घूर्णते ॥

संशाम्य स्वयमात्मनि त्यज जवाज्ज्वालाजटाडम्बरान्
भोः कल्पानल दाहमस्ति भवतो नाद्यापि किञ्चिद्यतः ।

तत्प्रोद्धासविघूर्णनाघनघुरद्धोरस्फुलिङ्गाशतै-

र्विश्वं व्याप्य विलीनतां गतामिदं द्राक्त्वत्प्रकाशात्मकम् ॥

प्रवरपुरनामधेये पुरे पूर्वे कारमीरिकोऽभिनवगुप्तः ।

मालिन्यादिमवाक्ये वार्तिकमेतद्रचयति स्म ॥ ३३५ ॥

इति श्रीमन्महामाहेश्वराचार्यवर्याभिनवगुप्तपादविरचिते

श्रीमालिनीविजयोत्तरश्लोकवार्तिके

द्वितीयः काण्डः ॥

शुभाय बांभवीतु ॥

श्रीमत्प्रतापभूमर्तुराज्ञया प्रीतये सताम् ।
मधुसूदनकौलेन संपाद्येदं प्रकाशितम् ॥

उत्तरोत्तररूढ्यर्थं शिशोः करणमानसम् ॥ (?) ३२२ ॥
 फलसंपचये वापि भावांशवशशालिनः ।
 अनुग्रहं स वै कुर्यात्पूर्णतादूर्ध्ववृत्तितः ॥ ३२३ ॥
 नन्वद्वये किमूर्ध्वं स्यान्न किञ्चिद्भेदमोहिताः ।
 भवन्तस्त्वधरावस्था भेद एवाधरो यतः ॥ ३२४ ॥
 तस्माद्ये केचनान्ये स्युः पशुशासनवर्तिनः ।
 वैष्णवाः सांगताः श्रौतास्तथा श्रुत्यन्तवादिनः ॥ ३२५ ॥
 इत्यादयो नाधिकृता जातुचित्पतिशासने ।
 उक्त्वान्यत्र शास्त्रेष्वप्यधिकारिविवेचने ॥ ३२६ ॥
 यो वैष्णवो मनुं दद्याच्छैवं भूढमतिः शिशोः ।
 तं पापं वक्षकं मत्ता शिशुन्याय्यं समाचरेत् ॥ ३२७ ॥
 इहाप्युक्तं मोक्षदः स्वात्स्वभ्यस्तज्ञानवानिति ।
 अभ्यस्तं च परं ज्ञानं यतो नास्त्येव विच्युतिः ॥ ३२८ ॥
 परमाद्वयविज्ञानान्न एतन्वप्यन्ति विच्युतिः ।
 स्वात्मपक्षम्विताशेषज्ञाननिर्भरश्रुतिकः ॥ ३२९ ॥
 कथं को वा कुतो वापि च्यवतां तिष्ठतु क वा ।
 इत्थं य एष शास्त्रार्थः स्थितः शत्रिप्रभावतः ॥ ३३० ॥
 अन्तःकृताशेषतत्त्ववर्णादिभरनिर्भरः ।
 सर्वाभिधो भैरवात्मा सोऽयमेव स्वरूपभारु ॥ ३३१ ॥
 शास्त्रेऽस्मिन्परमेशेन ज्ञानचन्द्राग्न्या कृतः ॥
 तस्मात्स्वात्मिदं प्रगन्नगहनं वाक्यं मया स्वागम-
 ग्रामाण्यप्रतिपादनक्रमवशात्तत्प्रमद्वादिपि ।
 अत्रारूढाधियां प्रमाणमहिमा विश्वाद्भवोद्दामितो
 भातीति स्वयमेव सत्यहृदया द्वास्वन्ति किं श्लाघितः ॥

ये सम्यक्प्रविचारिणो ननु शिवाः कस्तान्प्रति प्रोद्यमः
 किं तैर्ये प्रविमर्शदूरशिरारोहक्रमे पङ्गवः ।
 पापाणायितवृत्तयः पुनरमी ये शास्त्रनन्ध्या नराः
 संरम्भः प्रलयाम्बुधेरिव ततः स्वात्मन्ययं घूर्णते ॥
 संशाम्य स्वयमात्मनि त्यज जवाज्ज्वालाजटाडम्बरान्
 भोः कल्पानल दाहमस्ति भवतो नाद्यापि किञ्चिद्यतः ।
 तत्प्रोद्भासविघूर्णनाघनधुरद्वोरस्फुलिङ्गाशतै-
 र्विश्वं व्याप्य विलीनतां गतामिदं द्राक्त्वत्प्रकाशात्मकम् ॥
 अवरपुरनामधेये पुरे पूर्वे कार्त्वीरिकोऽभिनवगुप्तः ।
 मालिन्यादिमवाक्ये वार्तिकमेतद्रचयति स ॥ ३३५ ॥

इति धर्मिनवगुप्तविरचिते
 श्रीमालिनीविजयोत्तरसोकवार्तिके
 द्वितीयः पाण्ड ॥
 शुभाय बोधवीतु ॥

श्रीमत्प्रतापभूभर्तुराज्ञया प्रीतये सताम् ।
 मधुसूदनकौलेन संपाद्येदं प्रकाशितम् ॥

अयं ग्रन्थः

‘पंडित विश्वनाथ एंड सन्स

फोटोग्राफर्स प्रोप्राइटर्स इत्यादि’

इत्येतै. स्वकीये

‘कश्मीर प्रताप स्टीम प्रेस श्रीनगर’

इत्याख्याख्याते

सुदृशायन्त्रे सम्मुद्रितः